V.İ. Lenin

Marksist Öğreti

Çeviren: Tonguç Ok

Teori
2. Basım

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

V.İ. Lenin

Marksist Öğreti

Teori

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **546**
Marksist Öğreti: V.İ. Lenin

Çeviren: **Tonguç Ok**
Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**
Kapak Uygulama: **Devrim Koçlan**

ISBN 978-605-4834-44-0
© Evrensel Basım Yayın 2013 - Sertifika No: 11015

Birinci Basım **Kasım 2013** - İkinci Basım **Eylül 2014** • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

Marksist Öğreti

İÇİNDEKİLER

Karl Marx
Marksizmin özeti ve Marx'ın kısa biyografisi / Önsöz 9
Marksist öğreti 14
Felsefi materyalizm 14
Diyalektik 17
Materyalist tarih anlayışı 19
Sınıf mücadelesi 21
Marx'ın ekonomi öğretisi 23
Değer 23
Artı-değer 25
Sosyalizm 34
Proletaryanın sınıf mücadelesinin taktikleri 37

Karl Marx'ın Dr. Kugelmann'a Mektupları'nın Rusça baskısına önsöz 57
Friedrich Engels 69
Marksizmin üç kaynağı ve üç bileşeni 81
Johannes Becker, Joseph Dietzen, Friedrich Engels, Karl Marx ve Diğerlerinden Friedrich Sorge ve Diğerlerine Mektuplar'ın Rusça çevirisine önsöz 89
Sosyal demokrasideki aydın oportünizmi klasiklerde nasıl ele alınmaktadır? 99

Marksizm ve revizyonizm 113
İşçi partisinin dine yaklaşımı 123
Avrupa işçi hareketi içindeki farklılıklar 135
Marksizmin tarihsel gelişiminin bazı özellikleri 141
Karl Marx'ın öğretisinin tarihsel yazgısı 147
Militan materyalizmin önemi üzerine 151

KARL MARX[1]

Marksizmin Özeti ve Marx'ın Kısa Biyografisi

ÖNSÖZ

Şimdi ayrı bir baskı olarak yayınlanan Karl Marx'a dair bu makale, (hatırladığım kadarıyla) 1913 yılında *Granat Encyclopaedia* için kaleme alınmıştı. Marx'ın, çoğu yurtdışında yayınlanmış olan eserlerinin ayrıntılı bir dökümü makalenin sonuna eklendi. Encyclopaedia'nın editörleri kendilerince, sansür vb. kaygılarla, makalenin son bölümünü, yani Marx'ın devrimci taktiklerinin ele alındığı kısmı metinden çıkardı. Ne yazık ki bu bölümü bulup ekleme şansım olmadı; çünkü taslak metin, başka karalamalarla birlikte Krakow'da ya da İsviçre'de bir yerlerde kaldı. Yalnızca, makalenin sonuç bölümünde, başka yazıların yanı sıra Marx'ın Engels'e yazdığı 16 Nisan 1856 tarihli mektuptan aktardığım bölümü hatırlıyorum. Orada şöyle diyordu Marx: "Almanya'da her şey proleter devrimin yeni bir köylü savaşıyla desteklenip desteklenmeyeceğine bağlıdır. Bu desteğin gelmesi durumunda her şey çok güzel olacak." Bugün burjuvaziye teslim olarak sosyalizme ihanet batağına boğazına kadar saplanmış olan Menşeviklerimizin 1905'ten beri anlamadıkları şey işte budur.

14 Mayıs 1918, Moskova

N. Lenin

Priboi Yayınevi tarafından 1918 yılında Moskova'da N. Lenin'in Karl Marx başlıklı broşüründe yayınlanmıştır. El yazmasına uygun olarak basılmıştır.

***

Karl Marx (yeni takvime göre) 5 Mayıs 1818'de Ren Prusya'sının Trier şehrinde doğdu. Yahudi bir avukat olan babası 1824'te Protestanlığı kabul etti. Ailesi varlıklı ve kültürlü olmakla birlikte, devrimci değildi. Liseyi Trier'de bitiren Marx önce Bonn, daha sonra da Berlin Üniversitesinde hukuk okudu; tarih ve felsefe dersleri aldı. 1841'de Epikür felsefesi üzerine bir doktora tezi hazırlayarak üniversiteden mezun oldu. O zamanlar henüz Hegelci bir idealistti. Berlin'de, Hegel'in felsefesinden ateist ve devrimci sonuçlar çıkarmaya çalışan (Bruno Bauer'in de içinde yer aldığı) "Sol Hegelciler" grubuna katıldı.

Marx, üniversiteyi bitirdikten sonra profesör olma umuduyla Bonn'a taşındı. Ne var ki, 1832'de Ludwig Feuerbach'ın kürsüsünü elinden alan, 1836'da onun üniversiteye dönmesine izin vermeyen ve 1841'de Bruno Bauer'in Bonn'da ders vermesini yasaklayan hükümetin gerici politikası, Marx'ın akademik kariyer yapma düşüncesinden vazgeçmesine neden oldu. O dönemde sol-Hegelci görüşler Almanya'da hızla yayılmaktaydı. Ludwig Feuerbach teolojiyi eleştirmeye başlamış ve özellikle 1836'dan sonra yönünü materyalizme dönmüştü. 1841'de kaleme aldığı *Hristiyanlığın Özü* adlı eseriyle kendi felsefesini oluşturdu. 1843'te *Geleceğin Felsefesinin İlkeleri* adlı yapıtı yayınlandı. Engels, sonradan, Feuerbach'ın bu eserlerine dair "insanın bu kitapların özgürleştirici etkisini bizzat yaşamış olması gerekir" diyecekti: "Bizler [yani Marx'ın da aralarında yer aldığı sol-Hegelciler], hepimiz bir anda Feuerbach'çı oluvermiştik." O günlerde Renland'daki radikal burjuvalar Köln'de *Rheinische Zeitung* adlı muhalif bir gazete çıkarmaya başladılar (gazetenin ilk sayısı 1 Ocak 1842'de yayınlandı). Marx'tan ve Bruno Bauer'den gazeteye düzenli olarak yazı yazmalarını istediler. Marx, 1842 Ekiminde gazetenin baş editör oldu ve Bonn'dan Köln'e taşındı. Marx'ın editörlüğü sırasında gazetenin devrimci-demokrat çizgisi daha da belirgin hale geldi. Bunun üzerine hükümet gazeteyi önce ikili, ardından da üçlü sansüre tabi tuttu ve nihayet 1 Ocak 1843'te yayınının durdurulmasına karar verdi. Marx, bu tarihten önce editörlükten istifa ettiyse de onun istifası gazeteyi kurtarmaya yetmedi. 1 Mart 1843'te gazete tamamen kapatıldı. Engels, Marx'ın *Rheinische Zeitung* için

kaleme aldığı yazılar arasında aşağıda değineceklerimizin yanı sıra (Kaynakça'ya bakınız), Maselle vadisinde bağcılık yapan köylülerin durumunu anlattığı makaleye özellikle vurgu yapar. Marx gazetecilik faaliyeti sırasında ekonomi politik konusundaki bilgisinin yetersiz kaldığım görmüş ve büyük bir şevkle ekonomi politiği incelemeye koyulmuştur.

Marx 1843'te Kreuznach'da, henüz öğrenciyken nişanlandığı çocukluk arkadaşı Jenny von Westphalen'le evlendi. Karısı Prusya aristokrasisine bağlı gerici bir aileden geliyordu. Jenny'nin ağabeyi en gerici dönemde –1850-1858 yılları arasında– Prusya'nın İçişleri Bakanlığını yapmıştır. Marx, Arnold Ruge'yle birlikte yurtdışında radikal bir gazete çıkarmak amacıyla 1843 sonbaharında Paris'e gitti. [Önceleri sol-Hegelci olan Arnold Ruge (1802-1880) 1825-1830 yılları arasında beş yılını hapishanede geçirmiş, 1848'den sonra siyasi bir sürgün olarak ülkeden çıkarılmış, 1866-1870'den sonra ise Bismarkçı olmuştu]. *Deutsche-Französiche Jahrbücher* [Alman-Fransız Yıllıkları] adlı bu gazete de yalnızca bir sayı çıkabildi. Gazeteyi Almanya'da gizlice dağıtmanın güçlüğü ve Ruge ile anlaşmazlık yüzünden yayına son verildi. Marx'ın bu gazetede yayınlanan makaleleri onun daha o zamanlar "var olan her şeyin acımasızca eleştirilmesini", özellikle de "silahlı eleştiriyi"[2] [critisizm by weapon] savunan, yüzünü kitlelere ve proletaryaya dönen bir devrimci olduğunu göstermektedir.

Friedrich Engels 1844 Eylülünde birkaç günlüğüne Paris'e geldi ve o günden sonra Marx'ın en yakın arkadaşı oldu. Her ikisi de o zamanlar Paris'teki devrimci grupların oluşturduğu canlı hayat içinde aktif bir biçimde yer aldılar. (Marx 1847'de yayınlanan *Felsefenin Sefaleti* adlı yapıtında Proudhon'un o günlerde büyük ilgi gören öğretisinin kofluğunu gözler önüne serdi). Marx ve Engels küçük-burjuva sosyalizminin çeşitli öğretilerine karşı mücadele ederek, devrimci *proleter sosyalizmin* ya da diğer bir deyişle komünizmin (Marksizmin) teorisini ve taktiklerini geliştirdiler. (Marx'm bu dönemde –1844-1848 yılları arasında– kaleme aldığı eserler için Kaynakça bölümüne bakınız.) Prusya hükümetinin yoğun ısrarı üzerine, 1845 yılında tehlikeli bir devrimci olarak görülüp Paris'ten sürgün edilen

Marx, Brüksel'e gitti. 1847 ilkbaharında Marx ve Engels Komünist Birlik adındaki gizli bir propaganda topluluğuna katılıp Birliğin II. Kongresinde (Londra, Kasım 1847) önemli bir rol oynadılar ve Birliğin isteği üzerine, 1848 yılının Şubat ayında yayınlanacak olan, ünlü *Komünist Manifesto*'yu kaleme aldılar. Bu eser yeni dünya görüşünü, toplumsal hayatı da içine alan tutarlı materyalizmi, en derin ve en kapsamlı gelişim öğretisi olan diyalektiği, sınıf mücadelesi teorisini ve yeni komünist toplumun yaratıcısı proletaryanın dünya çapındaki tarihsel devrimci rolünü dahice bir açıklıkla ve parlaklıkla ortaya koymaktadır.

Marx 1848 Şubat Devrimi'nin patlak vermesi üzerine Belçika'dan sınır dışı edildi. Marx tekrar Paris'e döndü. Mart Devriminden sonra Almanya'ya geçerek Köln'e yerleşti. Baş editörlüğünü Marx'ın yaptığı *Neue Rheinische Zeitung* [Yeni Ren Gazetesi] 1 Haziran 1848 ile 19 Mayıs 1849 tarihler arasında burada yayınlandı. Yeni teori, 1848-49 devrimci olaylarınca fevkalâde doğrulanmıştı. Tıpkı bunların akabinde dünyanın tüm ülkelerindeki tüm proleter ve demokratik hareketler tarafından doğrulamış olduğu gibi. Muzaffer karşı-devrimciler ilk önce Marx'a karşı mahkeme duruşmalarını körüklediler (Marx 9 Şubat 1849 tarihinde beraat etti), sonra da Marx'ı Almanya'dan sürdüler (16 Mayıs 1849). İlk önce Paris'e giden Marx, 13 Temmuz 1849'da düzenlenen gösterinin ardından oradan da sınır dışı edilince, ömrünün sonuna dek kalacağı Londra'ya yerleşti.

1913'te yayınlanan Marx ve Engels arasındaki yazışmaların açık bir biçimde gösterdiği gibi, siyasi bir sürgün olarak Marx'ın yaşamı oldukça zorlu bir yaşamdı. Yoksulluk tüm ağırlığıyla Marx'ın ve ailesinin üzerine çökmüştü. Engels'in sürekli ve içtenlikli maddi yardımları olmasaydı Marx *Kapital*'i tamamlamayı asla başaramayacağı gibi, muhtemelen yoksulluk yüzünden, ayakta dahi kalamazdı. Üstelik küçük-burjuva sosyalizminin, ya da daha genel bir ifadeyle proleter olmayan sosyalizmin egemen öğretileri ve eğilimleri Marx'ı bunlara karşı sürekli ve amansız bir mücadele vermeye zorluyor, zaman zaman son derece acımasız ve şiddetli kişisel saldırılara karşı koymak durumunda kalıyordu (*Herr Vogt*). Politik sürgünlerin oluş-

turduğu çevrelerden uzak duran Marx, vaktini esas olarak ekonomi politik incelemelerine adadı ve ortaya koyduğu bir dizi tarihsel yapıtta (*Kaynakça*'ya bakınız) kendi materyalist teorisini geliştirdi. Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı eserinde ve *Kapital*'de (I. Cilt, 1869) bu bilimi devrimcileştirdi (ilerleyen sayfalardaki Marx'ın Öğretisi" başlıklı bölüme bakınız).

Ellili yılların sonu ile altmışlı yıllar boyunca demokratik hareketlerin yeniden canlanması Marx'ı tekrar pratik faaliyete çekti. 28 Eylül 1864'te Londra'da, Uluslararası İşçi Birliği –ünlü Birinci Enternasyonal– kuruldu. Marx bu örgütün kalbi ve ruhuydu. Enternasyonal'in ilk bildirgesi, pek çok kararı, açıklamaları ve manifestoları Marx tarafından kaleme alınmıştı. İşçi hareketini birleştiren, proletarya-dışı çeşitli pre-Marksist sosyalizm biçimlerini (Muzzini, Proudhon, Bakunin, İngiltere'deki liberal sendikalizm, Almanya'daki Lassalle'cı sağ sapmalar, vs.) ortak bir faaliyetin içine çekmeye çalışan Marx, bütün bu hizip ve okulların teorilerine karşı mücadele ederek çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfının proleter mücadelesi için ortak bir taktik geliştirdi. *Fransa'da İç Savaş* (1871) adlı yapıtında derinlemesine ele alıp doğru, parlak, etkili ve devrimci bir analize tabi tuttuğu Paris Komünü'nün yenilgisinin (1871) ve Bakunincilerin Enternasyonal'de yarattıkları bölünmenin ardından, örgüt artık Avrupa'da varlığını sürdüremez oldu. Enternasyonal'in Hauge Kongresi'nden (1872) sonra Marx, Enternasyonal'in Genel Kurulunun New York'a taşınmasını sağladı. Birinci Enternasyonal tarihsel rolünü oynamıştı ve şimdi de dünyanın bütün ülkelerindeki işçi hareketinin daha büyük gelişmeler göstereceği, hareketin kapsamının genişleyip her bir ayrı ulusal devletin içinde kitlesel sosyalist işçi partilerinin kurulacağı yeni bir dönemin kapısını aralıyordu.

Enternasyonal içinde gösterdiği yoğun faaliyet ve yorucu teorik çalışmaları Marx'ın sağlığını sarstı. Ekonomi politiği yeniden biçimlendirmek ve uğruna bir yığın materyal toplayıp bir dizi dil (örneğin Rusça) çalıştığı *Kapital*'i tamamlanmak üzere çalışmaya devam etti. Ancak Marx'ın bozulan sağlığı *Kapital*'i tamamlamasına izin vermedi.

2 Aralık 1881'de karısını kaybetti. 14 Mart 1883'te ise kendisi, oturduğu koltuğunda huzur içinde dünyaya gözlerini yumdu. Londra'daki Highgate Mezarlığı'nda karısının yanına defnedildi. Marx'ın çocuklarının bir kısmı, ailenin içinde bulunduğu yoksulluk yüzünden küçük yaşta hayatlarını kaybettiler. Hayatta kalan üç kızı İngiliz ve Fransız sosyalistleriyle evlendiler: Eleanor Aveling, Laura Lafargue ve Jenny Longuet. Jenny'nin oğlu Fransız Sosyalist Partisi'nin üyesidir.

MARKSİST ÖĞRETİ

Marksizm, Marx'ın görüş ve öğretilerinin sistemidir. Marx, on dokuzuncu yüzyılda insanlığın en ileri üç ülkesinin temsil ettiği üç ideolojik akımı sürdürmüş ve tamamlamış olan bir dehadır: Klasik Alman felsefesi, klasik İngiliz ekonomi politiği ve Fransız devrimci öğretileriyle iç içe geçmiş olan Fransız sosyalizmi. Marx'm görüşlerinin muhalifleri tarafından bile kabul edilen olağanüstü tutarlılığı ve bütünselliği -ki bu görüşlerin tamamı, dünyanın bütün uygar ülkelerindeki işçi sınıfı hareketinin teorisi ve programı olarak modern materyalizmin ve modern bilimsel sosyalizmin temelini oluşturur-, Marksizmin temel içeriğini, yani Marx'ın ekonomi öğretisini açıklamaya geçmeden önce, ana hatlarıyla onun dünya görüşünü ortaya koymamızı zorunlu kılmaktadır.

FELSEFİ MATERYALİZM

Görüşlerinin şekillenmeye başladığı 1844-1845 yıllarından itibaren Marx artık materyalistti ve özellikle de Ludwig Feuerbach'ın takipçisiydi. Çok geçmeden onun materyalizminin yeterince tutarlı ve kapsamlı olmadığım görmekle birlikte, Marx'a göre Feuerbach'ın tarihsel ve "çığır açıcı" önemi Hegel'in idealizminden bütünüyle kopmuş ve materyalist olduğunu açıkça ilan etmiş olmasından ileri geliyordu. Materyalizmin, özellikle de Fransız materyalizminin daha "on sekizinci yüzyılda, yalnızca mevcut politik kurumlara, dine ve teolo-

jiye değil, ("ayık" felsefeden uzak "esrik spekülasyon" anlamında) her türlü metafiziğe karşı da savaş açmış olduğunu" belirtiyordu *(Kutsal Aile,* Literarischer Nachlass). "Hegel'e göre" diyordu Marx, " 'Idea' adı altında bağımsız bir özneye bile dönüştürdüğü düşünme süreci gerçek dünyanın Demiurgos'udur (yaratıcısıdır, yapıcısıdır)*. Bana göre ise, tersine, 'idea', maddi dünyanın insan zihni tarafından yansıtılmasından ve düşünce biçimlerine dönüştürülmesinden başka bir şey değildir *(Kapital,* I.Cilt, İkinci Baskıya Önsöz). Marx'ın materyalist felsefesiyle tam bir, uyum içinde olan Engels, (elyazmasım Marx'ın da okumuş olduğu) Anti-Dühring adlı yapıtında bu yaklaşımı şöyle açıklıyordu: "Dünyanın birliği onun varlığından ileri gelmez... dünyanın gerçek birliği onun maddiliğinden ileri gelir, ki bu da felsefenin ve doğa bilimlerinin uzun ve zahmetli gelişimi ile kanıtlanmıştır..." "Hareketsiz madde, maddesiz hareket olmamıştır, olamaz... Ama eğer düşünce ve bilincin gerçekte ne oldukları, nereden geldikleri sorulacak olursa, bunların insan beyninin ürünü oldukları, insanın kendisinin de doğanın bir ürünü olduğu, doğanın içinde ve [doğal] çevresiyle birlikte geliştiği görülecektir. Dolayısıyla, insan beyninin ürünlerinin son tahlilde doğanın ürünü oldukları, doğanın öteki bağıntılarıyla [interconnection] çelişik değil uyum içinde oldukları açıktır...

"Hegel idealistti; yani, ona göre kendi zihnindeki düşünceler gerçek şeylerin ya da süreçlerin az çok soyut imgeleri [Abbilder, yansımalar; Engels zaman zaman "damgalar" sözcüğünü de kullanıyor] değil; aksine, şeyler ve onların gelişimi, dünya meydana gelmeden önce bir yerlerde var olan 'idea'nın gerçeğe dönüştürülmüş imgeleridir." Engels, -kendisinin ve Marx'ın Feuerbach'ın felsefesine dair görüşlerini açıkladığı ve 1844-1845 yıllarında Hegel, Feuerbach ve materyalist tarih anlayışı üzerine Marx'la birlikte kaleme aldıkları eski elyazmalarını yeniden okuduktan sonra matbaaya gönderdiği *Ludwig Feuerbach* adlı yapıtında şöyle yazıyordu: "Her türlü fel-

* Demiurgos ya da Demiurge, Antik Yunan geleneğinde "demos (insanlar)" ve "ergon (iş)" sözcüklerinden türetilmiş olup dünyayı "insanlar için imal eden" anlamına gelir. ç.n.

sefenin, özellikle de günümüz felsefesinin temel sorusu düşünce ile varlığın... ruh ile doğanın ilişkisi... bunlardan hangisinin, ruhun mu yoksa doğanın mı önce geldiği sorusudur... Filozoflar bu soruya verdikleri yanıta göre iki büyük kampa ayrılırlar... Ruhun doğadan önce geldiğini öne sürenler, dolayısıyla da son tahlilde dünyanın şu ya da bu biçimde yaratıldığım varsayanlar idealizm kampını oluşturdular. Doğanın önce geldiğini düşünenler ise çeşitli materyalist okullar içinde yer aldılar." (Felsefi) İdealizm ve materyalizm kavramlarının farklı anlamda kullanılması yalnızca kafa karışıklığına yol açar. Marx, daima şu ya da bu şekilde dine bağlanan idealizmin yanı sıra -özellikle günümüzde yaygın olan- Hume'un ve Kant'ın düşüncelerini, bilinemezciliği, kritisizmi ve her türlü pozitivizmi de kesin bir biçimde reddetti. Bu türden felsefelerin idealizme verilmiş gerici bir ödün, en iyi olasılıkla "materyalizmi herkesin içinde reddederken gizliden gizliye utangaççа savunmak" olduğunu düşünüyordu. Bu konuda Marx ve Engels'in yukarda sözü edilen yapıtlarının yanı sıra Marx'ın 12 Aralık 1868'de yazdığı mektuba bakınız. Marx mektubunda doğa bilimci Thomas Huxley'in her zamankinden "daha materyalist" görünen bir sözüne atıfta bulunup onun, "gerçekten gözlemlediğimiz ve düşündüğümüz sürece materyalizmden kaçamayacağımızı" kabul ettiğine değinerek, Huxley'i bilinemezciliğe ve Hume'ın felsefesine [Humculuğa] kapıyı aralık bırakmakla suçluyor. Marx'ın özgürlük ile zorunluluk arasındaki ilişkiye dair görüşleri de üzerinde durmaya değer: "Özgürlük zorunluluğun kavranmasıdır. 'Zorunluluk ancak anlaşılmadığı ölçüde kördür' " *(Engels, Anti-Dühring).* Bunun alamı, doğadaki nesnel yasaların egemenliğinin ve zorunluluğun özgürlüğe diyalektik dönüşümünün (aynı şekilde, kavranmamış fakat kavranabilir "kendinde şey"in "bizim için şey"e, "şeylerin özü"nün "görüngüye" [fenomene] dönüşümünün) kabul edilmesidir. Marx ve Engels'e göre, Feuerbach'ınki de dahil olmak üzere "eski" materyalizmin (ve ayrıca Büchner'in, Vogt'un vs. "kaba" materyalizminin) başlıca kusurları şunlardı: (1) Bu materyalizm "esas itibariyle mekanik"ti, kimyadaki ve fizikteki son gelişmeleri (günümüzde bunlara maddenin elektrik teorisini de eklemek gerek) dikkate almıyordu; (2) eski ma-

teryalizm ne tarihseldi ne de diyalektik (diyalektik karşıtı anlamında metafizikti); (3) "insanın özü"nü somut ve tarihsel olarak belirlenmiş "şeyler bütünü", "toplumsal ilişkiler" olarak değil soyut bir şey olarak görüyor, dolayısıyla da dünyayı yalnızca "yorumlamakla" yetiniyordu, oysa mesele onu "değiştirmek"ti. Yani o, "devrimci pratik faaliyetin" önemini kavrayamıyordu.

DİYALEKTİK

Marx ve Engels, en kapsamlı, içerik bakımından en derin ve en zengin gelişim (evrim) öğretisi olan Hegel diyalektiğini klasik Alman felsefesinin en önemli başarısı olarak görüyorlardı. Gelişim ilkesinin, evrim ilkesinin başka türlü formüle edilmesi durumunda tek yanlı ve içerik yönünden zayıf kalacağını, doğada ve toplumda (genelde sıçramalar, yıkımlar ve devrimlerle yol alan) gelişimin gerçek seyrini bozacağını ve çarpıtacağını düşünüyorlardı. "Bilinçli diyalektiği (Hegel'inki de dahil olmak üzere) idealizmin tahribatından kurtarıp onu materyalist doğa anlayışına uygulayan belki de yalnızca Marx ve ben olduk... Doğa diyalektiğin kanıtıdır; şunu söylemeliyiz ki modern doğa bilimi bu sınama için son derece zengin ve gün geçtikçe daha da çoğalan materyaller sunmaktadır [bu satırlar, henüz radyum, elektronlar, elementlerin dönüşümü vs. keşfedilmeden önce yazıldı]. Böylece, doğanın işleyişinin son tahlilde metafizik değil diyalektik olduğu kanıtlanmıştır."

"Büyük temel düşünce" diye yazıyor Engels, "dünyanın bir hazır-yapılmış şeyler bütünü olarak değil, görünürde kafalarımızın içindeki zihinsel imgelerinden daha az durağan olmayan şeylerin, [yani] kavramların kesintisiz bir meydana gelme ve yitip gitme değişiminden geçtiği bir süreçler bütünü olarak kavranması gerektiğidir... bu büyük görüş özellikle Hegel'den bu yana sıradan bilince öylesine nüfuz etti ve öylesine yaygınlaştı ki bugün artık hemen hiç kimse aksini iddia etmiyor. Ne var ki bu temel düşünceyi sözde kabul etmek başka şey, her bir inceleme alanında onu gerçekten ayrıntılı olarak

uygulamak başka şeydir... Diyalektik felsefeye göre hiçbir şey nihai, mutlak ve kutsal değildir. O, her şeyin geçici hareketini gözler önüne serer; kesintisiz bir oluş ve yitip gitme, aşağıdan yukarıya sonsuz bir yükselme süreci dışında hiçbir şey onun önünde duramaz. Ve diyalektik felsefenin kendisi de bu sürecin düşünen beyindeki yansımasından başka bir şey değildir." Nitekim Marx'a göre diyalektik, "hem dış dünyanın hem de insan düşüncesinin hareketini belirleyen genel yasaların bilimidir."

Hegel felsefesinin bu devrimci yanı Marx tarafından benimsendi ve geliştirildi. Diyalektik materyalizmin "diğer bilimlerin üzerinde duran herhangi bir felsefeye ihtiyacı yoktur." Eski felsefeden geriye düşüncenin ve onun yasalarının bilimi –formel mantık ve diyalektik– kalır. Marx'ın anladığı biçimiyle diyalektik –ki bu, Hegel'in anlayışıyla da uyumludur– günümüzde bilgi teorisi ya da epistemoloji adı verilen şeyi içerir. O da konusunu tarihsel olarak ele almak, bilginin kökenini ve gelişimini, bilgi olmayandan bilgiye geçiş sürecini inceleyip genelleştirmek zorundadır.

Günümüzde gelişim –evrim– düşüncesi toplumsal bilince neredeyse tamamen nüfuz etmiş durumdadır; ama Hegelci felsefe aracılığıyla değil, başka yollarla. Yine de, Marx ve Engels tarafından Hegel felsefesi temelinde formüle edilen bu görüş, içerik bakımından, bugün revaçta olan evrim düşüncesinden çok daha kapsamlı ve zengindir. Halihazırda geride bırakılmış evreleri tekrar ediyormuşçasına ama farklı bir şekilde, daha yüksek temelde tekrar eden ("yadsınmanın yadsınması"), deyim yerindeyse düz bir çizgide değil sarmallar şeklinde ilerleyen gelişim; sıçramalar, yıkımlar, devrimler yoluyla gelişim; "süreklilikteki kırılmalar"; niceliğin niteliğe dönüşmesi; verili bir cisim üzerinde ya da verili bir görüngü [fenomen] içerisinde ya da verili bir toplum içerisinde etkide bulunan çeşitli güçlerin ve eğilimlerin açığa vurduğu, gelişime yönelik içsel itkiler; belirli yasaları izleyip tek ve evrensel bir hareket süreci sağlayan herhangi bir görüngünün *bütün* görünümleri (tarih sürekli olarak her zamankinden yeni görünümler açığa çıkarır) arasındaki karşılıklı bağımlılık ve en yakın ve en çözülmez bağıntı –bunlar, bir gelişim süreci öğretisi

olarak geleneksel öğretilerden çok daha zengin olan diyalektiğin belli başlı özelliklerinden bazılarıdır (Marx'ın Engels'e yazdığı 8 Ocak 1868 tarihli mektuba bakınız, Marx orada, Stein'ın materyalist diyalektikle hiç ilgisi olmayan "kaba üçlemeleriyle" alay eder).

MATERYALİST TARİH ANLAYIŞI

Eski materyalizmin tutarsızlığını, kusurlarını ve tek yanlılığını gören Marx, "toplum bilimini... materyalist temelle uyumlu hale getirmenin ve onu bu temel üzerinde yeniden kurmanın" zorunlu olduğu yargısına vardı. Materyalizm, genel anlamda, varlığın bilincin ürünü değil bilincin varlığın ürünü olduğunu savunduğuna göre, insan hayatına uygulanan materyalizmin, *toplumsal* bilinci *toplumsal* varlığın ürünü olarak açıklaması gerekiyordu. "Teknoloji" diyor Marx, "insanın doğayla ilişki kurma biçimini, geçimini sağladığı doğrudan üretim sürecini, dolayısıyla da onun toplumsal ilişkilerini kurma biçimini ve bu ilişkilerden kaynaklanan düşünsel kavramları açığa vurur" (*Kapital*, I. Cilt). Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın önsözünde, insan toplumuna ve tarihe uygulandığı biçimiyle materyalizmin temel ilkesini bütünlüklü bir biçimde şu sözlerle açıklar:

"İnsanlar, kendi hayatlarının toplumsal üretimi sırasında zorunlu, kendi iradelerinden bağımsız ilişkilere, sahip oldukları maddi üretim güçlerinin gelişim düzeyine karşılık gelen üretim ilişkilerine girerler.

"Bu üretim ilişkilerinin toplamı toplumun ekonomik yapısını, üzerinde hukuki ve siyasal bir üstyapının yükseldiği gerçek temeli oluşturur. Belirli toplumsal bilinç biçimleri bu temele karşılık gelir. Maddi hayatın üretim biçimi genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini belirler. İnsanların varlıklarını belirleyen şey toplumsal bilinçleri değil, aksine, toplumsal bilinçlerini belirleyen şey toplumsal varlıklarıdır. Toplumun maddi üretim güçleri, gelişimlerinin belirli bir aşamasında mevcut üretim ilişkileriyle ya da –aynı şeyin yasal, hukuki ifadesi olan– o güne kadar tabi oldukları mülkiyet ilişkileriyle çatışmaya girer. Bu ilişkiler üretici güçlerin gelişme bi-

çimleri olmaktan çıkıp artık onların önünde engel olmaya başlarlar. İşte o zaman toplumsal devrim çağına girilir. Ekonomik temelin değişmesiyle birlikte bütün bir üstyapı da şu ya da bu hızla değişir. Bu türden köklü dönüşümleri incelerken, doğa bilimlerinin kesin olarak saptayabileceği ekonomik üretim koşullarındaki değişim ile insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve er ya da geç bir çözüme kavuşturdukları hukuki, siyasal, dini, estetik ya da felsefi –kısacası ideolojik– biçimleri daima birbirinden ayırmak gerekir."

"Nasıl ki bir insanı kendisi hakkında ne düşündüğüne bakarak yargılayamazsak, böylesi bir dönüşüm dönemini de kendi bilincine göre yargılayamayız. Aksine, bu bilincin maddi hayatın çelişkilerinden, toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmadan yola çıkılarak açıklanması gerekir. Ana hatlarıyla Asyatik, antik, feodal ve modern burjuva üretim biçimleri toplumun ekonomik oluşumunda birbirini izleyen evreler olarak tanımlanabilir" (Marx'ın Engels'e yazdığı 7 Temmuz 1866 tarihli mektubundaki kısa formülasyona bakınız: "Emeğin örgütlenmesinin üretim araçları tarafından belirlenmesi teorimiz").

Materyalist tarih anlayışının keşfi, daha doğru bir ifadeyle materyalizmin toplumsal alanı kapsayacak şekilde tutarlılık ve süreklilik kazanması, ilk tarihsel teorilerin iki temel kusurunu ortadan kaldırdı. Birincisi, bu teoriler en iyi olasılıkla insanların tarihsel eylemlerinin arkasındaki ideolojik güdüleri [saikleri] incelemekle yetiniyor, bu güdülerin kökenlerine inmiyorlardı. Ne toplumsal ilişkiler sisteminin gelişimini yöneten nesnel yasaları kavrayabiliyor, ne de bu ilişkilerin köklerinin maddi üretimin ulaştığı gelişim düzeyine dayandığını görüyorlardı. İkincisi, bu eski teoriler insan *kitlelerinin* etkinliklerini dikkate almıyorlardı; oysa tarihsel materyalizm kitlelerin yaşam koşullarının ve bu koşullarda meydana gelen değişikliklerin ilk kez bilimsel bir kesinlikle ele alınıp incelenmesini mümkün kıldı. Pre-Marksist [Marksizmden önceki] "sosyoloji" ve tarih, *olsa olsa* ham olguları gelişigüzel bir biçimde derleyip biriktiriyor ve tarihsel birkaç

yönünü ayrı ayrı tanımlamakla yetiniyordu. Marksizm, karşıt eğilimlerin tümünü birden inceleyerek bunları toplumun çeşitli sınıflarının kesin olarak tanımlanabilir yaşam ve üretim koşullarına indirgedi. Belli bir "baskın" düşüncenin seçiminde ya da yorumlanmasında sübjektivizme [öznelliğe] ve keyfiyete son vererek bu eğilimlerin maddi üretim güçlerinin durumundan kaynaklandığını ortaya koydu. Sosyo-ekonomik sistemlerin doğuş, gelişme ve çöküş sürecinin bütünlüklü ve kapsamlı bir biçimde nasıl inceleneceğini gösterdi. İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar; peki ama insanları, kitleleri harekete geçiren güdüleri belirleyen, yani karşıt düşüncelerin ve özlemlerin çatışmasına yol açan nedir? Hemen her insan toplumunda görülen tüm bu çatışmaların sonucu nedir? İnsanların tüm tarihsel eylemlerinin temelini oluşturan maddi hayatın üretiminin nesnel koşulları nelerdir? Bu koşulların gelişim yasası nedir? Marx tüm bu sorulara dikkatle eğildi, muazzam çeşitliliği ve bütün çelişkileriyle birlikte belirli yasalar tarafından yönetilen tek bir süreç olarak ele aldığı tarihin bilimsel bir tarzda nasıl inceleneceğini gösterdi.

SINIF MÜCADELESİ

Bilindiği gibi her toplumda o toplumun bazı üyelerinin çabaları başkalarınınkiyle çatışır. Toplumsal hayat çelişkilerle doludur. Tarih uluslar ve toplumlar arasındaki savaşlara olduğu kadar ulusların ve toplumların kendi içindeki mücadelelere de tanıklık eder; dahası, devrim ve gericilik, savaş ve barış, durgunluk ve hızlı gelişme ya da çöküş dönemlerinin birbirini izlediğini ortaya koyar. Marksizm, görünürdeki bu labirent ve kaosu yöneten yasaları keşfetmenin anahtarını, yani sınıf mücadelesi teorisini sunmuştur. Ancak bir toplumun ya da toplumlar kümesinin tüm üyelerinin bütün çabalarının ve özlemlerinin incelenmesi durumunda, bu çabaların sonuçlarına dair bilimsel bir saptamada bulunulabilir. Çatışan çabalar, her bir toplumun bölündüğü sınıfların konumlarındaki ve hayat tarzlarındaki farklılıktan kaynaklanır. "Bugüne kadar var olan tüm toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir" diye yazıyordu Marx, *Komünist Manifesto*'da (Engels, daha sonra, "ilkel

komünal toplumun dışındaki tüm toplumların" diye ekleyecekti). 'Özgür insan ve köle, patrisyen ve pleb, toprak beyi ve serf, lonca ustası ve çırak, kısacası ezen ve ezilen daima birbirinin karşısında yer almış, bazen üstü örtülü, bazen de açık bir biçimde sürekli çatışmışlardır. Bu çatışma her seferinde ya toplumun devrimci tarzda yeniden inşa edilmesiyle ya da çatışan sınıfların birlikte yıkıma uğramasıyla sonuçlanmıştır... Feodal toplumun enkazı üzerinde boy veren modern burjuva topluma sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırmadı; eskilerin yerine yeni sınıfları, yeni baskıları, yeni mücadele biçimlerini koydu. Bununla birlikte çağımızın, burjuva çağın ayırt edici özelliği sınıf karşıtlıklarını sadeleştirmiş olmasıdır. Toplum giderek iki büyük düşman kampa, doğrudan doğruya birbirine karşıt olan iki büyük sınıfa bölünmektedir: Burjuvazi ve Proletarya". Büyük Fransız Devrimi'nden bu yana Avrupa tarihi pek çok ülkede cereyan eden olayların temelinde yatan asıl nedenin sınıf mücadelesi olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Fransa'da Restorasyon döneminde pek çok tarihçi yetişmiş (Thierry, Guizot, Miynet ve Thiers), bunlar olayları aktarırken tüm bir Fransız tarihinin anahtarının sınıf mücadelesi olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır. Burjuvazinin kesin zafere ulaştığı, temsili kurumların oluşturulduğu, (genel değilse bile) geniş oy hakkının tanındığı, günlük basının ucuzladığı ve dolayısıyla da yığınlar arasında yaygın olarak dağıtıldığı, güçlü ve giderek büyüyen işçi birlikleri ile işveren örgütlerinin kurulduğu vs. modern çağ, (zaman zaman tek yanlı, "barışçıl" ve "anayasal" biçimler alsa da) olayların temelinde yatan asıl nedenin sınıf mücadelesi olduğunu çok daha çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermiştir. Marx'ın *Komünist Manifestosu*'ndan aktaracağımız aşağıdaki pasaj, onun toplum biliminden gelişim koşullarıyla birlikte modern toplumdaki her bir sınıfın nesnel analizini istediğini göstermektedir: "Bugün burjuvaziyle karşı karşıya gelen bütün sınıflar içinde gerçekten devrimci olan tek sınıf proletaryadır. Diğer sınıflar modern sanayi karşısında tutunamaz ve sonunda yok olup giderler. Proletarya ise onun (modern sanayinin) özel ve asıl ürünüdür. Alt-orta sınıf, küçük imalatçılar, dükkân sahipleri, zanaatkarlar, köylüler –tüm bunlar orta sınıfların unsurları olarak varlıklarını sürdürebilmek, yok olmaktan kurtulmak için burjuvaziyle

mücadele ederler. Dolayısıyla devrimci değil tutucudurlar. Üstelik tarihin tekerini geriye doğru döndürmeye çalıştıkları için de gericidirler. Kazara devrimci olmuşlarsa, bunun nedeni proletarya saflarına katılmak üzere olmalarıdır; bu durumda o anki çıkarlarını değil gelecekteki çıkarlarını savunmaktadırlar. Kendi bakış açılarını terk ederek onun yerine proletaryanın bakış açısını geçirirler". Marx, kaleme aldığı bir dizi tarihsel yapıtta (Kaynakça bölümüne bakınız) materyalist tarih anlayışına, her bir sınıfın, hatta zaman zaman bir sınıf içindeki çeşitli grup ve tabakaların durumunun analizine dair parlak, kusursuz örnekler sunarak "her sınıf mücadelesinin siyasal bir mücadele olduğunu" yalın ve anlaşılır bir biçimde ortaya koyar. Yukarıda aktardığımız pasaj, son derece karmaşık toplumsal ilişkiler ağının ve bir sınıftan ötekine, geçmişten geleceğe geçiş aşamalarının Marx tarafından tarihsel gelişmenin sonucunu saptamak üzere analiz edildiğini göstermektedir.

Marx'ın teorisinin en etkili, en kapsamlı, en ayrıntılı şekilde uygulanıp doğrulandığı alan, onun ekonomi öğretisidir.

MARX'IN EKONOMİ ÖĞRETİSİ

Marx *Kapital*'in önsözünde, "bu çalışmanın nihai amacı modern –yani kapitalist burjuva– toplumun ekonomik işleyiş yasasını ortaya koymaktır" diye yazar. Tarihsel olarak belirlenmiş verili bir toplumun üretim ilişkilerini ortaya çıkış, gelişme ve çöküş süreçleri içinde incelemek –Marx'ın ekonomi öğretisinin özü budur. Kapitalist toplumda baskın olan, meta üretimidir. Dolayısıyla Marx'ın analizi metanın analiziyle başlar.

DEĞER

Meta, her şeyden önce insanların ihtiyaçlarını karşılayan bir şeydir; ama aynı zamanda başka bir şeyle değiştirilebilir. Bir şeyin yararlılığı, onun *kullanım değeridir.* Değişim değeri (ya da kısaca değer), öncelikle, aynı türden belli miktarda kullanım değerinin başka

türden kullanım değerleriyle değişildiği orandır, orantıdır. Günlük deneyimlerimiz bize, böylesi milyonlarca alışverişin birbirine hiç benzemeyen her türden kullanım değerini sürekli olarak birbirine eşitlediğini göstermektedir. Peki, belirli toplumsal ilişkiler sistemi içinde sürekli olarak birbirine eşitlenen bu şeyler arasında ortak olan nedir? Bunların ortak özelliği *emek ürünü* olmalarıdır. Meta üretimi tek tek üreticilerin farklı farklı ürünler meydana getirdiği (toplumsal işbölümü) ve tüm bu ürünlerin değişim (mübadele) sürecinde birbirine eşitlendiği bir toplumsal ilişkiler sistemidir. Dolayısıyla, tüm metalarda ortak olan şey belli bir üretim dalındaki somut emek, belirli bir tür emek değil *soyut* insan emeği, genel anlamda insan emeğidir. Bir toplumun, o toplumun ürettiği tüm metaların toplam değeri tarafından temsil edilen emek gücü, tek ve aynı [insani] emek gücüdür. Dolayısıyla, her meta, *toplumsal bakımdan gerekli* emek zamanının yalnızca belirli bir bölümünü temsil eder. Değerin büyüklüğü toplumsal bakımdan gerekli emek zamanı ya da başka bir deyişle belirli bir metanın, belirli bir kullanım değerinin üretilmesi için toplumsal bakımdan gerekli emek zamanı tarafından belirlenir. "Çeşitli ürünlerimizin değerini mübadele yoluyla eşitlediğimizde, aynı zamanda [genel] insan emeği olarak bu ürünlerin üretilmesi için harcanan farklı emek türlerini de eşitlemiş oluruz. Farkında olmasak da yapmış olduğumuz şey budur". Eski bir iktisatçının söylemiş olduğu gibi, değer iki kişi arasındaki ilişkidir. Ancak şunu eklemesi gerekirdi: Maddi ambalaj altında saklanan bir ilişki. Değerin ne olduğunu anlamak için, onu belli bir tarihsel toplum biçimi, toplumsal üretim ilişkileri sistemi içinde, milyarlarca kez tekrarlanan, mübadele dediğimiz kitlesel olguda, kendini gösteren ilişkiler sistemi içinde ele almak gerekir. "Değer olarak bütün metalar yalnızca somutlanmış bir miktar emek zamanıdır". Marx, metalarda içerilen emeğin ikili karakterini ayrıntılı olarak analiz ettikten sonra *değerin biçiminin* ve paranın analizine geçer. Burada Marx'ın asıl amacı değerin para biçiminin *kökenini,* mübadelenin *tarihsel* gelişim *sürecini,* tekil ve arızi mübadele eylemlerinden başlayarak incelemek, oradan bir dizi farklı metanın tek-aynı metayla değiştirildiği değerin evrensel biçimine

geçmek ve altının özel bir meta, evrensel eşdeğer olarak ortaya çıktığı değerin para biçimine varmaktır. Mübadelenin ve meta üretiminin gelişmesinin en önemli ürünü olan para bireysel emeğin toplumsal karakterini, pazarın birleştirdiği bireysel üreticiler arasındaki toplumsal bağı gözlerden saklar. Marx, paranın çeşitli işlevlerini ayrıntılı olarak analiz eder. Burada özellikle şu noktaya dikkat çekmek gerek: (*Kapital*'in ilk bölümlerinde) Soyut ve zaman zaman salt tümdengelimci bir açıklama tarzı olarak görünen bu yöntemle aslında mübadelenin ve meta üretiminin gelişim tarihi üzerine sayısız somut malzemeyi ele alıp incelemektedir. "Parayı ele alacak olursak, onun ortaya çıkması için meta değişiminde (mübadelede) belirli bir aşamaya gelinmiş olması gerekir. Paranın gerek salt metaların eşdeğeri, gerekse değişim veya ödeme aracı, stok (define) ya da evrensel para olarak yerine getirdiği çeşitli işlevler; bir işlevin ötekine oranla yaygınlığına veya nispî üstünlüğüne göre toplumsal üretim sürecinde çok farklı aşamalara işaret eder." (*Kapital*, I. Cilt)

ARTI-DEĞER

Meta üretiminin gelişiminde belirli bir aşamaya ulaşıldığında, para sermayeye dönüşür. Meta dolaşımının formülü M-P-M (meta-para-meta), yani bir metanın başka bir meta satın almak amacıyla satılması iken, sermayenin genel formülü ise aksine P-M-P, yani (belli bir kâr karşılığında) satmak amacıyla satın almaktır. Dolaşıma sokulan paranın başlangıç değeri üzerindeki artışı Marx artı-değer olarak tanımlar. Kapitalist dolaşımdaki paranın bu "artışı" herkesçe bilinir. Gerçekten de parayı sermayeye, tarihsel olarak belirlenmiş özel bir toplumsal üretim ilişkisine dönüştüren işte bu "artış"tır. Artı-değer meta dolaşımından çıkmaz; zira meta dolaşımı sırasında yalnızca eşdeğerlerin değiştirilmesi söz konusudur. Artı-değerin kaynağı fiyat artışları da değildir; çünkü alıcı ve satıcıların karşılıklı kayıpları ve kazançları birbirini dengeleyecektir. Oysa burada söz konusu olan, tekil değil kitlesel, ortalama ve toplumsal bir olgudur. Para sahibi artı-değer elde etmek için, "kullanım-değeri bir değer kaynağı olma

özelliği taşıyan" -tüketim süreci aynı zamanda değer yaratma süreci olan- bir meta bulmak zorundadır. Böyle bir meta vardır: İnsanın emek-gücü. Bu gücün harcanması emektir ve emek de değer yaratır. Para sahibi fiyatını ödeyerek emek-gücünü satın alır. Emek-gücünün değeri de, tıpkı her meta gibi, yeniden üretimi için toplumsal bakımdan gerekli emek zamanıyla belirlenir (yani işçinin ve ailesinin geçim masraflarına eşittir). Emek-gücünü satın alan para sahibi onu kullanma, yani tüm bir gün -diyelim ki günde on iki saat- çalıştırma hakkını elde eder. Oysa işçi altı saat içinde ("gerekli" emek zamanı) kendi geçimini sağlamaya yetecek kadar ürün yaratır; sonraki altı saatte ise ("artı" emek zamanı) kapitalistin karşılığını ödemediği bir "artı" ürün, başka bir deyişle bir artı-değer meydana getirir. Dolayısıyla, üretim süreci açısından sermayeyi oluşturan iki kısmı birbirinden ayırmak gerekir: Üretim araçlarına (makineler, iş aletleri, ham maddeler vs.) harcanan ve değeri olduğu gibi (doğrudan doğruya ya da parça parça) ürüne aktarılan sabit sermaye; ikincisi de, emek-gücünün satın alınması için harcanan değişken sermaye. Değişken sermayenin değeri sabit kalmaz, emek süreci içinde artı-değer yaratarak çoğalır. Bu nedenle, sermayenin emek-gücünü ne oranda sömürdüğünü ifade etmek için artı-değeri toplam sermayeyle değil yalnızca değişken sermayeyle karşılaştırmak gerekir. Nitekim yukarıda aktardığımız örnekte bu oran Marx'ın deyişiyle artı-değer oranı 6/6, yani %100'dür.

Sermayenin ortaya çıkması için iki tarihsel koşulun gerçekleşmiş olması gerekir: Birincisi, meta üretiminin genel anlamda görece yüksek bir gelişim düzeyine ulaştığı bir evrede belli miktarda paranın belli kişilerin elinde birikmiş olması; ikincisi de iki yönden, hem kendi emek-gücünü hiçbir baskı ve sınırlama olmaksızın satabilmesi, hem de topraktan ve üretim araçlarından yoksun olduğu için geçimini ancak emek-gücünü satarak sağlayabilecek efendisiz bir emekçi, bir proleter olması bakımından "özgür" işçilerin varlığı.

Artı-değeri çoğaltmanın başlıca iki yolu vardır: İşgününün uzatılması ("mutlak artı-değer") ve gerekli çalışma zamanının kısaltılması ("nispî artı-değer). Marx birinci yöntemi analiz ederken, işçi sınıfının

işgününü kısaltmak uğruna verdiği mücadele ile devlet otoritesinin (on dördüncü yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadar) işgününü uzatmak ya da (on dokuzuncu yüzyıldaki fabrika yasalarıyla) kısaltmak için yaptığı müdahaleleri son derece etkileyici bir biçimde resmeder. Kapital'in yayınlanmasından bu yana, dünyanın bütün uygar ülkelerindeki işçi sınıfı hareketinin tarihi çok sayıda yeni olguyla Marx'ın çizdiği bu tabloyu daha da zenginleştirdi.

Marx, nispî artı-değer üretimini analiz ederken, kapitalizmin emeğin üretkenliğini arttırdığı üç temel tarihsel evreyi inceler: 1) basit işbirliği; 2) işbölümü ve manifaktür; 3) makineler ve büyük-ölçekli sanayi. Rusya'da zanaatçılığa dayalı (küçük) sanayi üzerine yapılan araştırmalarda ilk iki evreye dair ortaya konan sayısız örnek, Marx'ın kapitalist gelişmenin temel ve tipik özelliklerini nasıl derinlemesine kavradığını ve gözler önüne serdiğini göstermektedir. Marx'ın daha 1868'de anlattığı büyük ölçekli makineli sanayinin devrimci etkisi, aradan geçen yarım yüzyıl içinde bir dizi yeni ülkede (Rusya, Japonya vs.) kendisini gösterdi.

Devam edelim. Marx'ın yapıtında yeni ve son derece önemli olan bir şey de sermaye birikimine, yani artı-değerin bir kısmının sermayeye dönüştürülmesine ve kapitalistin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ya da heveslerini tatmin etmek için değil yeniden üretim için kullanılmasına dair analizidir. Marx, (Adam Smith'ten başlayarak) sermayeye dönüştürülen artı-değerin tamamının değişken sermayeye gittiğini varsayan bütün eski klasik ekonomi-politikçilerin düştüğü yanılgıyı gözler nüne serdi. Oysa artı-değer aslında, üretim araçları ile değişken sermaye arasında bölünür. Sabit sermayenin (toplam-sermaye içindeki) payının değişken sermayeninkine oranla çok daha hızlı büyümesi, kapitalizmin gelişim süreci ve sosyalizme dönüşmesi açısından son derece önemlidir.

Sermaye birikimi, işçilerin yerini makinelerin alması sürecini hızlandırıp bir uçta zenginlik, öteki uçta ise yoksulluk yaratmakla aynı zamanda "yedek işçi (sanayi) ordusu" denilen nispî "işçi fazlalığına" ya da diğer bir deyişle "kapitalist nüfus fazlalığına" da yol açar. Çok

farklı biçimler alabilen bu durum sermayenin üretimi olağanüstü bir hızla artırmasına olanak sağlar. Üretimdeki bu hızlı artış, kredi kolaylıkları ve üretim araçları biçimindeki sermaye birikimiyle birlikte, kapitalist ülkelerde önceleri –ortalama her on yılda bir, sonraları daha sık ve daha belirsiz aralıklarla meydana gelen– periyodik aşırı-üretim krizlerini anlamanın anahtarıdır. Kapitalizm koşullarındaki sermaye birikimi ile ilkel birikim denilen olguyu –işçinin üretim araçlarından zorla kopartılması, köylülerin topraklarından sürülmesi, sömürge sistemi ve ulusal borçlar, koruyucu gümrük vergileri– birbirinden ayırmak gerekir. "İlkel birikim" bir uçta "özgür" proleteri, öteki uçta ise para sahibini, kapitalisti yaratır.

Marx, **"kapitalist birikimin tarihsel eğilimini"** şu ünlü sözlerle tanımlamıştır: "Dolaysız üreticilerin en alçakça, en bayağı, en rezil, en iğrenç tutkuların dürtüsü altında, acımasız bir vandallıkla tamamlanır. Kendi başlarına çalışan yalıtılmış haldeki işçileri adeta kendi çalışma koşullarına kenetleyen, bireysel emeğe (köylülerin ve zanaatkarların emeğine) dayalı özel mülkiyetin yerini, başkalarının sözde özgür olan emeğinin sömürülmesine dayalı kapitalist özel mülkiyet alır... Artık mülksüzleştirilecek olan, kendisi için çalışan emekçi değil pek çok emekçiyi sömüren kapitalisttir. Bu mülksüzleştirme kapitalist üretimin kendi içkin yasalarının işlemesiyle, sermayenin merkezileştirilmesi yoluyla yerine getirilir. Bir kapitalist daima başka pek çok kapitalisti yok eder. Bu merkezileşmeyle ya da başka bir deyişle pek çok kapitalistin az sayıdaki kapitalist tarafından mülksüzleştirilmesiyle birlikte bilim ve teknolojiden daha bilinçli biçimde yararlanılmaya başlanır, toprak daha bilinçli ve daha sistemli olarak işlenir, emek araçları ancak ortaklaşa [toplumsal olarak] kullanılabilen emek araçlarına dönüşür. Üretim araçları birleşmiş ve toplumsallaşmış emeğin üretim araçları olarak kullanıldığından tüm üretim araçlarında tasarruf sağlanır, dünya pazarı içinde halklar birbiriyle kaynaşır ve böylece kapitalist rejim uluslararası bir nitelik kazanır. Bu dönüşüm sürecinin bütün avantajlarından yararlanan ve onları kendi tekellerine alan para babalarının sayısı durmadan azalırken sefalet, baskı, kölelik, alçalma ve sömürü artar. Fakat bu da sayıca giderek

çoğalan ve bizzat bu aynı kapitalist üretim sürecinin disiplinize ettiği, birleştirdiği ve örgütlediği işçi sınıfının isyanını büyütür. Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte, kendisinin denetimi altında serpilip gelişen üretim biçiminin önünde engel olmaya başlar. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması sonunda öyle bir noktaya varır ki artık kendi kapitalist kabuğuna sığmaz olur. Kapitalist özel mülkiyet için ölüm çanları çalmaya başlar. Mülksüzleştirenler mülksüzleştirilir" *(Kapital,* I. Cilt)

Kapital'in II. Cildinde Marx'ın toplam toplumsal sermayenin yeniden üretimine dair yaptığı analiz de yeni ve son derece önemlidir. Marx burada da tekil bir olguyu değil genel bir olguyu, toplumun ekonomisinin küçük bir parçasını değil bir bütün olarak ekonominin kendisini ele alır. Klasik iktisatçıların yukarda sözünü ettiğimiz yanlışını düzelten Marx, tüm toplumsal üretimi iki büyük kısma ayırır: 1) üretim araçlarının üretimi; 2) tüketim mallarının üretimi. Sonra, toplam toplumsal sermayenin dolaşımını –hem önceki basit yeniden üretim koşullarıyla, hem de birikim yönünden– rakamlara dayalı pek çok örnekle ayrıntılı bir biçimde inceler. *Kapital*'in III. Cildi ortalama kâr oranının nasıl oluştuğu sorununu değer yasası temelinde çözüme kavuşturur. Böylece, ekonomi bilimi Marx'ın şahsında çok büyük bir adım atmış, önemli bir ilerleme göstermiştir. Bunu sağlayan, Marx'ın kendi analizini vulgar ekonomi politiğin ve modern "marjinal yararlılık teorisi"nin çoğu kez içine hapsolduğu tekil durumlardan ya da rekabetin yüzeysel görünümlerinden değil genel ekonomik olgulardan, bir bütün olarak toplumsal ekonomiden yola çıkarak yapmış olmasıdır. Marx önce artı-değerin kökenini analiz eder, ardından da onun kâr, faiz ve toprak rantı biçiminde bölünmesini ele alır. Kâr, artı-değerin bir girişim sırasında yatırılan toplam sermayeye oranıdır. Sermayenin yüksek bir organik bileşime sahip olduğu (yani, sabit sermayenin değişken sermayeye baskın geldiği ve aradaki farkın toplumsal ortalamadan fazla olduğu) durumlarda, sermayenin getirdiği kâr ortalamanın altındadır. "Organik bileşimi düşük" olan sermaye ise ortalamanın üzerinde kâr sağlar. Kapitalistler arasındaki rekabet ve sermayelerini bir daldan ötekine özgürce aktarabilmeleri her iki

durumda da kâr oranını ortalamaya çekecektir. Bir toplumda, tüm metaların toplam değeri metaların toplam fiyatıyla aynıdır. Fakat ayrı ayrı ele alındığında, her girişimde ve her üretim dalında, rekabetin bir sonucu olarak metalar kendi gerçek değerlerine göre değil, harcanan sermaye ile ortalama kârın toplamına denk gelen *üretim fiyatına* göre satılır.

Böylece Marx, fiyat ile değer arasındaki fark ve kârların eşitlenmesi gibi herkesçe bilinen tartışma götürmez bir olguyu değer yasası temelinde kusursuz bir biçimde açıklamıştır; çünkü tüm metaların değerlerinin toplamı fiyatların toplamına eşittir. Bununla birlikte, (toplumsal) değerin (tekil) fiyatlara eşitlenmesi basitçe ve doğrudan değil son derece karmaşık bir biçimde gerçekleşir. Yalnızca pazarın bir araya getirdiği ayrı ayrı meta üreticilerinden oluşan bir toplumda yasanın hükmünü ancak ortalama, toplumsal ve genel bir biçimde göstermesi ve şu ya da bu yönde gerçekleşen tekil sapmaların karşılıklı olarak birbirini dengelemeleri gayet doğaldır.

Emeğin üretkenliğinin artması sabit sermayenin değişken sermayeye göre çok daha hızlı büyümesini gerektirir. Artı-değer yalnızca değişken sermayenin bir işlevi olduğuna göre, kâr oranının (artı-değerin yalnızca değişken sermayeye değil toplam sermayeye oranının) düşme eğilimi göstereceği açıktır. Marx bu eğilimi ve onu maskeleyen ya da engelleyen koşulları ayrıntılı bir biçimde analiz eder. *Kapital*'in III. Cildinde yer alan tefeci sermayesi, ticari sermaye ve para-sermaye gibi son derece ilginç konulara geçmeden önce, en önemli bölümü, **toprak rantı** teorisini ele almak durumundayız. Toprağın alanı sınırlı olduğundan ve kapitalist ülkelerde toprak özel mülk sahiplerinin elinde bulunduğundan tarım ürünlerinin fiyatı ortalama kalitedeki toprakta değil en kötü toprakta ve ürünün pazara götürülmesi bakımından ortalama değil en elverişsiz koşullarda yapılan üretimin maliyetine göre belirlenir. Bu fiyatla daha iyi bir toprakta (ya da daha elverişli koşullarda) üretilen ürünün fiyatı arasındaki fark *diferansiyel rantı* [farklılık rantını] oluşturur. Bunu tüm ayrıntılarıyla analiz eden ve topraklar arasındaki verimlilik farkı ile toprağa yatırılan sermayeler arasındaki miktar farkının diferansiyel rantı doğurduğunu

gösteren Marx, diferansiyel rantın ancak verimli toprakların birbiri ardına verimsiz topraklara dönüşmesiyle elde edildiğini savunan Ricardo'nun yanılgısını tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer. Aksine, zıt yönde dönüşümler de meydana gelebilir; toprak (tarım tekniklerinin gelişmesi, kentlerin büyümesi vb. nedenlerle) bir kategoriden başka kategorilere geçebilir ve kapitalizmin kusurları, sınırlılıkları ve çelişkileri yerine doğayı suçlayan kötü ünlü "toprağın verimliliğinin azalması yasasının" baştan aşağı yanlış olduğu ortaya çıkar. Ayrıca sanayinin, genel anlamda ulusal ekonominin bütün dallarında kârın eşitlenmesi tam bir rekabet özgürlüğünü ve sermayenin bir daldan ötekine özgürce geçebilmesini gerektirir. Ancak, toprağın özel mülkiyeti, sermayenin özgürce hareket etmesini engelleyen bir tekel yaratır. Sermayesinin organik bileşimi daha düşük olduğu için daha yüksek bir kâr oranı sağlayan tüm ürünleri, bu tekel yüzünden kâr oranlarının eşitlendiği doğal sürece dahil olmazlar. Toprak sahibi, bir tekelci olarak, fiyatı ortalamanın üzerinde tutar ve bu tekel fiyatı da *mutlak* rantı doğurur. Kapitalizm koşullarında diferansiyel rantı ortadan kaldırmak mümkün değildir; fakat mutlak rant –örneğin toprağın kamulaştırılması, yani devlet mülkiyeti haline gelmesi yoluyla– ortadan kaldırılabilir. Bu durumda özel toprak sahiplerinin tekellerine son verilmiş olacak ve tam bir rekabet özgürlüğünden söz edilebilecektir. Marx'ın işaret ettiği gibi, burjuva radikallerin tarih boyunca sık sık bu ilerici burjuva talebi –toprağın kamulaştırılması talebini– ileri sürmelerinin nedeni budur. Ne var ki bu talep burjuvazinin büyük bölümünü korkutmaktadır; zira, günümüzde çok daha önemli ve "hassas" olan bir başka tekeli, genel anlamda üretim araçlarının tekelini de yakından ilgilendirmektedir. (Marx, Engels'e yazdığı 2 Ağustos 1862 tarihli mektubunda sermayenin ortalama kâr oranı ve mutlak toprak rantı teorisini son derece açık ve anlaşılır bir biçimde özetlemektedir. Bakınız: Briefwechsel, 3. Cilt, sf. 77-81; ayrıca 9 Ağustos 1862 tarihli mektup, age. sf. 86-87).

Toprak rantının tarihinden söz ederken, Marx'ın emek rantının (köylünün bey toprağında çalışarak meydana getirdiği artı-ürünün) nasıl önce ürün şeklinde ödenen ranta (köylünün, kendi toprağın-

da çalışarak elde ettiği artı-ürünü ekonomi dışı baskılar yüzünden toprak beyine vermesi), ardından para rantına (meta üretiminin gelişmesi sonucu paraya çevrilen –eski Rusya'da *obrak* denilen– aynî ranta) ve son olarak da köylünün yerini, toprağı ücret karşılığında çalıştırdığı işçilerin emeğiyle işleyen tarım müteşebbisinin almasıyla birlikte kapitalist ranta dönüştüğünü gösteren analizini de burada belirtmek gerek. "Kapitalist toprak rantının doğusuyla" ilgili bu analizden söz açmışken, Marx'ın tarımda kapitalizmin evrimine dair dile getirdiği bazı köklü düşüncelere değinmek yerinde olacaktır (bunlar özellikle Rusya gibi geri kalmış ülkeler açısından çok büyük önem taşımaktadır). "Kaçınılmaz olarak aynî rantın para rantına dönüşmesiyle birlikte, hatta daha da öncesinde mülksüz, ücret karşılığı çalışan gündelik işçilerden [yevmiyecilerden] oluşan bir smıf ortaya çıkmıştır. Henüz şurada burada tek tük görülen bu yeni sınıfın doğuşu sırasında, tıpkı feodal çağda hali vakti yerinde olan köylü serflerin kendilerinin de serfler tutup çalıştırmaları gibi, varlıklı köylüler de ister istemez ücretli tarım işçilerini kendi menfaatleri doğrultusunda sömürme alışkanlığı edinirler. Böylece, giderek servet biriktirme olanağına kavuşur ve geleceğin kapitalistleri haline gelirler. Nitekim gelişmeleri tarım dışındaki kapitalist üretimin genel gelişimine bağlı olan kapitalist yarıcılar, kendi topraklarını kendileri işleyen bu eski toprak sahipleri arasından çıkar" *(Kapital,* III. Cilt, sf. 382). 'Toplumsal nüfusun bir bölümünün mülksüzleştirilmesi ve topraklarından sürülmesi, sanayi sermayesine ücretli işçileri, onların geçim araçlarını ve çalışma gereçlerini sunmakla kalmadı, bir iç pazar da yarattı" *(Kapital,* I. Cilt, sf. 778). Kırsal nüfusun yoksullaşması ve iflası da sermayenin elinin altında bir yedek sanayi [işçi] ordusunun oluşmasında rol oynadı. Bütün kapitalist ülkelerde "tarımsal nüfusun bir kısmı bu nedenle sürekli olarak kent proletaryasına, imalatçı [yani tarım dışı] proletaryaya katılmaktadır... Nitekim bu nispî fazla nüfus sürekli [kentlere] akmaktadır... Bu yüzden ücreti minimuma çekilen tarım işçisinin bir ayağı daima yoksulluk batağına saplanmıştır" *(Kapital,* I. Cilt,sf. 668). Köylünün kendi işlediği toprak üzerindeki özel mülkiyeti küçük ölçekli üretimin temeli ve gelişip klasik bir biçim al-

masının koşuludur. Fakat bu küçük ölçekli üretim ancak üretimin ve toplumun dar, ilkel çerçevesiyle bağdaşabilir. Kapitalizm koşullarında "köylülerin sömürülmesi ile sanayi proletaryasının sömürülmesi arasında yalnızca biçimsel bir fark vardır. Sömürücü aynıdır: sermaye. Tek tek kapitalistler ipotek ve tefecilik yoluyla tek tek köylüleri sömürürler. Kapitalist sınıf da devlet vergileri aracılığıyla köylü sınıfını sömürür" *(Fransa'da Sınıf Savaşımları)*. "Köylülerin elindeki küçük mülkiyet artık kapitalistin kâr, faiz ve rant elde etmesinin bir aracıdır yalnızca. Toprağı işleyeni ise ücretini nasıl koparacağının derdiyle baş başa bırakır" *(18. Brumaire)*. Genellikle köylü ücretlerin bir kısmını bile kapitalist topluma yani kapitalist sınıfa bırakır ve "her ne kadar özel mülk sahibi gibi görünse de İrlandalı yarıcının durumuna düşer" *(Fransa'da Sınıf Savaşımları)*. Peki, "tahıl fiyatlarının küçük köylü toprak mülkiyetinin baskın olduğu ülkelerde kapitalist üretim tarzının hakim olduğu ülkelere oranla düşük olmasının nedenlerinden biri" nedir? *(Kapital,* III. Cilt, sf. 340). Köylünün topluma (yani kapitalist sınıfa) artı-ürününün bir bölümünü bedava vermesidir. "Dolayısıyla [tahılın ve öteki tarım ürünlerinin] düşük fiyatı emeklerinin üretkenliğinin değil, üreticilerin yoksulluğunun bir sonucudur" *(Kapital,* III. Cilt, sf. 340). Kapitalizm koşullarında küçük ölçekli üretimin doğal biçimi olan küçük mülkiyet sistemi yozlaşır, çöker ve yok olur. "Küçük toprak mülkiyeti doğası gereği emeğin toplumsal *üretici güçlerinin gelişmesini, toplumsal emek biçimlerini, sermaye*nin toplumsal yoğunlaşmasını, büyük ölçekli hayvancılığı ve [tarımsal üretimde] bilimden daha fazla yararlanılmasını dıştalar. Tefecilik ve vergiler onu her yerde kaçınılmaz olarak daha da yoksullaştırır. Toprağın fiyatının ödenmesi biçiminde yapılacak olan sermaye harcaması, bu sermayeyi tarımdan uzaklaştırır. [Sonuç:] Üretim araçlarının alabildiğine küçük parçalara ayrılması ve üreticilerin kendilerinin de yalnız kalmasıdır". (Kooperatifler, yani küçük köylü birlikleri ilerici burjuvarol oynamakla birlikte bu eğilimi ortadan kaldıramaz, yalnızca zayıflatırlar. Ayrıca, bu kooperatiflerin daha çok varlıklı köylülerin işine yaradığı, yoksul köylü yığınlara neredeyse hiç yararı dokunmadığı, bu birliklerin kendilerinin ücretli emeğin sömürücüleri

haline geldiği de unutulmamalıdır). "İnsan enerjisinde korkunç bir israf, üretim koşullarının giderek kötüleşmesi ve üretim araçlarının fiyatlarının artması küçük toprak mülkiyetinin kaçınılmaz yasasıdır". "Geniş alanlara dağılmış olmaları kır emekçilerinin direncini kırarken, belirli bir yerde toplanmış olmaları kent işçilerinin direncini artırır." Kentteki sanayi kollarında olduğu gibi modern tarımda da istihdam edilen emeğin üretkenliğinin ve niteliğinin artmasının bedeli, emek-gücünün çarçur edilmesi ve salgın hastalıklar sonucu kökünün kazınmasıdır. Kaldı ki kapitalist tarımın gelişmesi yalnızca emekçiyi soyma sanatının değil toprağı talan etme sanatının da gelişmesi demektir... Dolayısıyla, kapitalist üretim teknolojiyi geliştirip farklı süreçleri tek bir toplumsal yapı içinde bir araya getirirken, tüm zenginliğin asıl kaynaklarını –toprağı ve işçiyi– çökertip yok eder" (*Kapital*, I. Cilt, 13. Bölümün sonu).

SOSYALİZM

Yukarıda aktardığımız bölümlerden açıkça anlaşılmaktadır ki Marx, kapitalist toplumun kaçınılmaz biçimde sosyalist topluma dönüşeceği sonucuna bütünüyle ve yalnızca günümüz toplumunun ekonomik gelişim yasalarına dayanarak ulaşmıştır. Marx'ın ölümünden bu yana geçen yarım yüzyıl içinde çok farklı biçimler altında giderek daha da hızlı ilerleyen büyük ölçekli sanayinin büyümesiyle, kapitalist kartellerle, sendikalarla ve tröstlerle olduğu kadar mali sermayenin boyutlarının gücünün muazzam ölçüde artmasıyla kendini gösteren emeğin toplumsallaşması, sosyalizmin kaçınılmaz doğuşu için gerekli başlıca maddi temeli sağlar. Bu dönüşümün entelektüel manevi itki gücü ve fiili yürütücüsü (öznesi), bizzat kapitalizm tarafından eğitilmiş olan proletaryadır. Proletaryanın burjuvaziye karşı içerik bakımından giderek zenginleşen çeşitli biçimlerde ifadesini bulan mücadelesi, kaçınılmaz olarak, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesini ("proletarya diktatörlüğünü") hedefleyen siyasal bir mücadele halini alır. Üretimin toplumsallaşması zorunlu olarak üretim araçlarının toplumun mülkü haline gelmesine, "mülk-

süzleştirenlerin mülksüzleştirilmesine" yol açar. Emeğin üretkenliğinin muazzam ölçüde artması, çalışma saatlerinin kısalması, küçük ölçekli ilkel ve dağınık üretimin enkazının yerini kolektif ve yetkinleşmiş emeğin alması bu dönüşümün doğrudan sonuçlarıdır. Kapitalizm tarım ile sanayi arasındaki bağları tamamen koparır; ama aynı zamanda, gelişiminin doruğuna çıktıkça bu bağları yeniden kuracak yeni unsurları da hazırlar. Bilimin bilinçle uygulanması ve kolektif emeğin yoğunlaşması temelinde sanayi ile tarım arasında birlik kurar ve nüfusun yeniden dağılmasını sağlar (böylece hem kırsal geri kalmışlığa, yalnızlaşmaya ve barbarlığa, hem de geniş insan yığınlarının doğal olmayan biçimde büyük kentlerde toplanmasına son verir). Yeni bir aile türü, kadınların konumu ve genç nesillerin yetiştirilmesi bakımından yeni koşullar günümüz kapitalizminin en yüksek biçimlerinin ürünüdür. Kadın ve çocuk emeğinin kullanılması, ataerkil ailenin kapitalizm tarafından parçalanması modern toplumda son derece korkunç, yıkıcı ve iğrenç biçimler alır. Bununla birlikte, "modern sanayi kadınlara, gençlere ve her iki cinsten çocuklara evin dışında, toplumsal olarak örgütlenmiş üretim sürecinde önemli bir rol vererek daha yüksek düzeyde bir aile biçiminin ve cinsler arasında daha gelişmiş bir ilişkilerin kullanılmasını sağlayacak yeni bir ekonomik temel yaratır. Kuşkusuz, Cermen-Hristiyan ailesini olduğu kadar antik Roma, antik Yunan ya da doğunun ailelerini de mutlak ve son aile biçimi olarak görmek saçmadır. Kaldı ki bunlar tarihsel gelişimin akışı içinde birbirini izlemiş olan aile türleridir. Dahası, her ne kadar üretim sürecinin emekçi için değil emekçinin üretim süreci için var olduğu kapitalizm koşullarında kendiliğinden gelişmiş kaba haliyle ahlâksızlığın ve köleliğin kaynağı ise de, her iki cinsten oluşan kolektif çalışma grubunun elverişli koşullarda kaçınılmaz olarak insani gelişmenin kaynağı haline geleceği açıktır" (*Kapital*, I. Cilt, 13. Bölümün sonu). Fabrika sistemi "geleceğin eğitiminin nüvelerini içinde barındırır. Bu, belli bir yaşın üzerindeki her çocuğun üretken emeğini bilgi ve jimnastikle birleştirecek, yalnızca toplumsal üretimi artırmayı değil insanın her yönüyle gelişmesini gözeten bir eğitimdir" (Age). Marx'ın sosyalizmi milliyet ve devlet sorunlarını da aynı

tarihsel temele oturtur; bununla sadece geçmişi açıklamayı değil, geleceği öngörmeyi ve bu öngörü doğrultusunda geleceği kazanma uğruna cesaretle pratik eyleme geçmeyi amaçlar. Uluslar, toplumsal gelişmenin burjuva döneme özgü kaçınılmaz ürünleri ve biçimleridir. İşçi sınıfı "kendisini ulusal sınırlar içinde örgütlemeden", (sözcüğün burjuva anlamıyla değilse de) "uluslaşmadan" güçlenemez, olgunlaşamaz ve şekillenemezdi. Bununla birlikte, kapitalizmin gelişimi ulusal bariyerleri giderek ortadan kaldırır, ulusal yalıtılmışlığa son verir ve ulusal karşıtlıkların yerine sınıf karşıtlıklarını koyar. Dolayısıyla, gelişmiş kapitalist ülkeler açısından "işçilerin vatanının olmadığı", en azından uygar ülkelerde "işçilerin birleşik eyleminin proletaryanın kurtuluşunun en başta gelen koşullarından biri olduğu" tamamen doğrudur *(Komünist Manifesto)*. Toplumsal gelişimin belli bir evresinde, toplum sınıflara bölündükten hemen sonra, kaçınılmaz olarak, örgütlü şiddet demek olan devlet ortaya çıkar. Görünürde toplumun üzerinde bir dereceye kadar toplumdan ayrı duran bir "otorite" olmaksızın devlet var olamaz. Sınıf çelişkilerinden doğan devlet "... en güçlü, ekonomik yönden baskın olan sınıfın devleti haline gelir. Bu sınıf devlet sayesinde siyasal yönden de baskın hale gelir ve böylece ezilen sınıfı denetim altında tutup sömürmesini sağlayan yeni araçlara kavuşur. Nitekim antik çağın devleti her şeyden önce köle sahiplerinin devletiydi ve köleleri baskı altında tutmak için vardı. Feodal devlet, soyluların köylü serfleri ve vasalları baskı altında tutmalarını sağlıyordu. Aynı şekilde, modern temsili devlet de ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesinin aracıdır" (Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni;* Engels bu yapıtta kendisinin ve Marx'ın görüşlerini açıklamaktadır). Burjuva devletin en özgür ve en ileri biçimi olan demokratik cumhuriyet bile bu gerçeği hiçbir şekilde ortadan kaldırmaz, yalnızca görünümünü değiştirir (hükümet ile borsa arasındaki bağlar, memurların ve basının –doğrudan ya da dolaylı biçimde– satın alınması vs.). Sosyalizm sınıfları ortadan kaldırmakla devletin ortadan kaldırılmasının da yolunu açacaktır. "Devletin kendisini gerçekten de tüm toplumun temsilcisi olarak ortaya koyduğu ilk eylem", diye yazar Engels Anti-Dühring'de, "üretim araç-

larına toplum adına el koymaktır. Bu, aynı zamanda, onun devlet olarak son bağımsız eylemidir. Hayatın her alanında devletin toplumsal ilişkilere müdahalesi giderek gereksiz hale gelir; işte o zaman devlet ortadan kalkar. Kişilerin yönetilmesinin yerini şeylerin ve üretim sürecinin yönetilmesi alır. Devlet ortadan kaldırılmaz, sönümlenir" [*wither away:* bir yaprağın sararıp solması gibi zaman içinde kendiliğinden ortadan kalkar –çn.]. "Üretimi üreticilerin özgür birlikteliği temelinde örgütleyen toplum, tüm bir devlet aygıtını ait olduğu yere, Antik Eserler Müzesi'ne kaldırıp çıkrık ile tunç baltanın yanma koyar" (Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni).*

Son olarak, Marx'ın sosyalizminin, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirildiği dönemde de varlığını sürdürecek olan küçük köylülük konusundaki tutumu hakkında bir fikir edinebilmek için, Engels'in Marx'ın görüşlerini dile getirdiği şu sözlerine değinmek gerek: "... devlet iktidarını ele geçirdiğimizde küçük köylülerin topraklarına zorla el koymayı (ister tazminat ödeyerek olsun ister tazminatsız) aklımızdan bile geçirmemeliyiz. Topraklarına el konulması [mülksüzleştirilmesi] gerekenler büyük toprak sahipleridir. Küçük köylüler söz konusu olduğunda, görevimiz, özel işletmelerini ve özel mülklerini kooperatif işletmelere ve kolektif mülkiyete dönüştürme konusunda onları zorla değil, somut örneklerle ve sosyal destekler sunarak ikna etmektir. Bunun sağlayacağı bugün bile açıkça görülebilen avantajları o günün olanaklarıyla küçük köylüye göstermek kuşkusuz zor olmayacaktır" (Engels, *Fransa'da ve Almanya'da Köylü Sorunu,* sf. 17, Alekseyev Yayınevi; Rusça çeviride yanlışlar var. *Die Neue Zeit'da* yayınlanan orijinal metne bakınız).

PROLETARYANIN SINIF MÜCADELESİNİN TAKTİKLERİ

Daha 1844-1845 yıllarında eski materyalizmin başlıca kusurlarından birini, yani onun koşulları anlamakta ve pratik devrimci eylemin önemini kavramakta yetersiz kaldığını gören Marx, bütün hayatı bo-

yunca teorik çalışmaların yanı sıra proletaryanın sınıf mücadelesinin sorunlarına da kafa yordu. Marx'ın tüm yapıtları, özellikle de 1913 yılında dört cilt halinde yayınlanmış olan Engels'le yazışmaları bu konuda son derece zengin bir materyal içermektedir. Bu materyal henüz bütünüyle gün ışığına çıkarılmış, derlenmiş ve incelenmiş değil, bu yüzden burada en genel ve en özlü açıklamalarla yetinmek durumundayız. Fakat şunu özellikle vurgulamak gerekir ki Marx, haklı olarak, bu yönü olmaksızın [pratik devrimci eylemin önemini kavramaksızın] materyalizmin eksik, tek yanlı ve sönük kalacağını düşünüyordu. Marx'ın proletaryanın taktiğinin temel görevine dair söyledikleri, kendi diyalektik materyalist dünya görüşünün [Weltanschaung] tüm önermeleriyle tam bir uyum içindedir. İlerici sınıfın doğru taktikler belirlemesi için gerekli temel, ancak belli bir toplumdaki istisnasız tüm sınıfların ilişkiler bütününün, dolayısıyla da o toplumun ulaştığı somut gelişim düzeyi ve öteki toplumlarla arasındaki ilişkilerin nesnel bir biçimde ele alınıp incelenmesiyle sağlanabilir. Ayrıca bütün sınıfların ve bütün ülkelerin statik değil dinamik, yani durağan değil hareket halinde oldukları göz önünde tutulmuştur (bu hareketin yasaları her bir sınıfın ekonomik varlık koşulları tarafından belirlenir). Hareketin kendisi de yalnızca geçmiş açısından değil gelecek açısından da, yalnızca yavaş değişimleri gören "evrimcilerin" kaba yaklaşımlarıyla değil, diyalektik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Marx, Engels'e yazdığı mektubunda "...[toplumlarm ve sınıfların] gelişiminde yirmi yıl bir gün kadar kısadır. Ancak öyle anlar gelir ki bir gün yirmi yıla bedel olur" diyordu.[3] Toplumsal gelişmenin her aşamasında, her anında proletaryanın taktiği insanlık tarihinin bu kaçınılmaz nesnel diyalektiğini dikkate almak zorundadır: Bir yandan "barışçıl" gelişim denilen siyasal ataletin hakim olduğu durağan dönemlerden yaralanarak ileri sınıfın sınıf bilincini, gücünü ve militanlığını yükseltmeye çalışmalı öte yandan, tüm bu çalışmalarda bu sınıfın "nihai amacını" gözeterek onu "yirmi yıla bedel olan" o büyük günlerin büyük görevlerini yerine getirecek yeteneğe kavuşturmalıdır. Bu bağlamda Marx'ın iki savı özellikle önem taşımaktadır: *Felsefenin Sefaleti*'nde öne sürülen birinci sav proletaryanın ekonomik mücadelesi ve ekonomik örgütlenmesiyle, *Komünist*

Manifesto'da dile getirilen ikinci sav ise proletaryanın siyasal görevleriyle ilgilidir. Birinci sav şu şekilde ortaya konmuştur: "Büyük ölçekli sanayi birbirini tanımayan çok sayıda insanı bir yerde toplar. Rekabet, çıkarları bakımından onları böler. Fakat ücretlerin korunması kaygısı, patronlara karşı bu ortak çıkarları onları direniş düşüncesinde birleştirir, böylece işçi birlikleri oluşur. Başlangıçta birbirinden kopuk olan bu birlikler zamanla aralarında bağ kurup gruplar meydana getirirler... daima birlik olan sermaye karşısında birliğin korunması, onlar [yani işçiler] açısından ücretlerin korunmasından daha zorunlu hale gelir... Gerçek bir iç savaş olan bu mücadelede, yaklaşan çatışma için gerekli olan bütün unsurlar bir araya gelir ve gelişir. Bir kez bu noktaya ulaşıldıktan sonra birlik artık siyasal bir nitelik kazanır." Burada, ekonomik mücadelenin ve sendikal hareketin proletaryanın "yaklaşan çatışma" için güçlerini hazırladığı, on yıllarca sürebilecek uzun bir dönem boyunca geçerli olacak programını ve taktiğini görüyoruz. Tüm bunlar Marx ve Engels'in İngiliz işçi hareketinin deneyimlerinden yola çıkarak verdikleri örneklerle karşılaştırmak gerek. Marx ve Engels söz konusu örnekler aracılığıyla smai "refahın" nasıl proletaryayı satın alma ve mücadeleden uzaklaştırma girişimine yol açtığını (Briefwechsel, I. Cilt, sf. 136)[4]; bu refahın genel olarak işçilerin moralini bozduğunu (II. Cilt, sf. 218); İngiliz proletaryasının nasıl "burjuvalaştığını" –görünen o ki en burjuva ulus olan İngilizler sonunda bir burjuva aristokrasisi ve bir burjuva proletarya oluşturmayı amaçlamaktadır– (II. Cilt, sf. 290)[5]; işçi sınıfının devrimci enerjisinin nasıl tüketildiğini (III. Cilt, sf. 124); "İngiliz işçilerinin bu burjuva salgından kurtulması için" uzun bir süre beklemek gerektiğini (III. Cilt, sf. 127); İngiliz işçi hareketinin Çartistlerin mücadele azminden yoksun olduğunu (1886; III. Cilt, sf. 305)[6]; İngiliz işçi önderlerinin "radikal burjuva ile işçi arasında" orta yerde duran bir tip haline geldiğini (Holyoak'a göndermede bulunuluyor; IV. Cilt, sf. 209); İngiltere'nin tekeli nedeniyle ve bu tekel sürdükçe "İngiliz işçisinin kılını kıpırdatmayacağını" (IV. Cilt, sf. 433)[7] gözler önüne seriyorlar. Ekonomik mücadelenin taktikleri burada işçi sınıfı hareketinin genel seyri bakımından, son derce geniş, kapsamlı, diyalektik ve gerçekten devrimci bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Komünist Manifesto siyasal mücadelenin taktikleri konusunda Marksizmin en temel ilkelerinden birini ortaya koyar: "Komünistler işçi sınıfının en yakın hedeflerine ulaşılması ve günlük çıkarlarının korunması için mücadele eder; ama aynı zamanda, bugünkü hareket içinde o hareketin geleceğini temsil eder ve gözetirler." Bu nedenle Marx 1848'de, 1846 Krakow ayaklanmasını örgütleyen Polonya'daki "toprak devrimi" partisini desteklemiştir. 1848 ve 1849'da Almanya'da aşırı devrimci demokratları desteklemiş ve o zaman taktik konusunda söylediklerinden asla dönmemiştir. O, Alman burjuvazisinin "en başından itibaren halka ihanet etme ve eski toplumun taçlı temsilcileriyle uzlaşma eğiliminde olan" bir unsur olarak görüyordu (ancak köylülerle yapılacak bir ittifak, burjuvazinin amaçlarına tam olarak ulaşmasını sağlayabilirdi). Marx, burjuva demokratik devrim döneminde Alman burjuvazisinin sınıfsal konumunu şöyle özetler (yeri gelmişken söylemeliyiz ki bu analiz, materyalizmin toplumu hareket halinde -ki söz konusu olan yalnızca geçmişe dönük bir hareket değildir- incelediğini gösteren somut bir örnektir): "kendine güveni olmayan, halka inanmayan, yukardakilere homurdanan, aşağıdakiler karşısında tir tir titreyen... dünya çapında yaşanan alt üst oluşlardan ödü kopan... enerjisi tükenmiş, her yönüyle öykünmeci, inisiyatifsiz... gürbüz bir halkın gençliğine özgü ilk atılımlarını kendi kocamış çıkarları doğrultusunda saptırıp yönlendirmeye mahkum, lanetlenmiş yaşlı bir adam..." *(Neue Rheinische Zeitung* 1848; bakınız. Literarischer nachlass, III. Cilt, sf. 212)[8]. Marx yaklaşık yirmi yıl sonra Engels'e yazdığı bir mektupta (Briefwechsel, III. Cilt, sf. 224) 1848 Devriminin yenilgisinin nedeninin, burjuvazinin özgürlük uğruna savaşmak yerine kölecilikle uzlaşmayı tercih etmesi olduğunu söylüyordu. 1848-1849 yıllarının devrimci dönemi sona erdiğinde Marx her türlü devrimcilik oyununa karşı çıktı (Schapper ve Willich'e karşı mücadelesi) ve görece "barışçıl" bir biçimde yeni devrimleri hazırlayan yeni döneme uygun bir çalışma yürütülmesi gerektiğinde ısrar etti. Marx'ın, gericiliğin en karanlık günlerinin yaşandığı 1856 Almanya'sına dair değerlendirmesi, onun bu çalışmanın nasıl bir ruhla yürütülmesini istediğini göstermektedir: "Almanya'da her şey proleter devrimin yeni bir köylüler

savaşıyla desteklenip desteklenmeyeceğine bağlıdır" (*Briefwechsel*, II. Cilt, sf. 108).[9] Marx, Almanya'da (burjuva) demokratik devrim tamamlanmadığı sürece, sosyalist proletaryanın taktikleri bakımından tüm dikkatini köylülüğün demokratik enerjisinin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaştırdı. Ona göre Lassalle'm tutumu "nesnel olarak tüm bir Prusya işçi hareketine ihanet etmekle eş anlamlıydı" (III. Cilt, sf. 410); çünkü Lassalle Junkerlere ve Prusya milliyetçiliğine karşı hoş görülüydü. Engels de 1865'te, basma yapacakları ortak açıklama konusunda fikir alışverişinde bulunduğu Marx'a şunları yazacaktı: "... Sanayi burjuvazisi adına yalnızca burjuvaziye saldırmak, ama kır proletaryasının büyük feodal despotların kamçısı altında ataerkil sömürüye tabi tutulması karşısında tek kelime etmemek düpedüz alçaklıktır" (III. Cilt, sf. 417).[10] Almanya'da burjuva demokratik devrimin sonuna gelindiği, Prusya'nın ve Avusturya'nın sömürücü sınıflarının bu devrimi şu ya da bu şekilde *tepeden inme* bir tarzda tamamlamaya çalıştıkları 1864-1870 döneminde Marx, Bismarck'a cilve yapan Lassalle'ı paylad ığı gibi, 'Avusturya hayranlığına" kendini kaptıran ve partikularizmi [Avusturya'nın özerkliğini] savunan Liebneckt'i de düştüğü yanılgı konusunda uyarıyordu. Marx, hem Bismarck'a hem de Avusturya hayranlarına karşı aynı şekilde amansızca mücadele edecek devrimci taktiklerin hayata geçirilmesini istiyordu. Bu taktikler "muzaffer" Prusya junkerine uyarlanmayacak, Prusya'nın askeri zaferlerinin oluşturduğu zeminde devrimci mücadeleyi çok kısa sürede ona karşı da canlandıracaktı. (Briefwechsel, III. Cilt, sf. 134, 136, 147, 179, 204, 210, 215, 418, 437, 440, 441): Marx, Enternasyonal'in 9 Eylül 1870 tarihli ünlü bildirgesinde Fransız proletaryasını zamansız bir ayaklanmaya kalkışmamaları konusunda uyardı. Bununla birlikte, ayaklanma patlak verince (1871), Marx "gökyüzünü fethe çıkan" kitlelerin devrimci inisiyatifini coşkuyla selamladı (Marx'ın Kugelmann'a yazdığı mektup). Marx'ın diyalektik materyalizmine göre, devrimci eylemin bu şekilde yenilmiş olması proleter mücadelenin genel gidişatı ve *akıbeti* açısından o kadar önemli değildi. Asıl önemlisi kazanılmış mevzilerin terkedilmemesi ve savaşmadan teslim olunmamış olmasıydı. Böyle bir teslimiyet tam bir felaket olur, proletaryanın moralini çökertir ve militanlığını zayıf-

latırdı. Siyasal bir durgunluğun yaşandığı ve burjuva hukukun hâkim olduğu dönemlerde yasal mücadele araçlarının kullanılmasına büyük önem veren Marx, Anti-Sosyalist Yasa'nın[11] kabul edilmesini izleyen 1877 ve 1878 yıllarında Most'un "devrimci palavralarını" şiddetle kınadı. Bu yasaya karşı illegal bir mücadele başlatma cesaretini, kararlılığını, devrimci ruhunu ve iradesini gösteremeyen resmi Sosyal Demokrat Parti'nin oportünizmini de aynı sertlikle, hatta belki daha da şiddetle eleştirdi *(Briefwechsel,* IV. Cilt, sf. 397, 404, 418, 422, 424; ayrıca bakınız: *Sorge'ye Mektuplar).*

KAYNAKÇA

Marx'ın tüm eserleri ve mektupları henüz yayınlanmış değil. Marx'ın yapıtlarının en çok çevrildiği dil Rusça. Aşağıda Marx'ın çalışmalarının kronolojik sıraya göre düzenlenmiş bir listesini veriyoruz.

Marx, Epikür Felsefesi konulu tezini 1841'de kaleme aldı (Bu çalışma daha sonra *Literarischer Nachlass'a* dahil edildi). Bu tezi yazdığı sırada Marx hâlâ Hegel'in idealist bakış açısını benimsiyordu. 1842'de (Köln'de çıkan) *Rheinische Zeitung* için makaleler yazmaya başladı. Bunlar arasında 6. Ren Konferansı'ndaki özgür basın eleştirisi, kereste hırsızlığıyla ilgili yasaları ele aldığı yazısı ve siyaset ile teolojinin birbirinden ayrılması gerektiğini savunan makalesi öne çıkar (bunlar kısmen *Literarischer Nachlass'da* yayınlandı). Bu makalelerde Marx'ın idealizmden materyalizme ve devrimci demokrasiden komünizme geçişinin izlerini görüyoruz. 1844'te Paris'te Marx'ın ve Arnold Ruge'nin editörlüğünde yayınlanan *Deutsch-Französische Jahrbücher'de* [Alman-Fransız Yıllıkları] bu geçiş tamamlandı. Marx'ın bu dergide yayınlanan makaleleri arasında en önemlileri *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi (Literarischer Nachlass*'ta yayınlandığı gibi ayrı bir broşür olarak da basıldı) ile (yine *Literarischer Nachlass'ta* yayınlanan ve *Znaniye* Yayınevi tarafından Ucuz Kitaplar serisinde ayrı bir broşür olarak basılan) *Yahudi Sorunu Üzerine*'dir. Marx ve Engels 1845'te Bruno Bauer ve yandaşlarına karşı birlikte kaleme aldıkları *Kutsal Aile* adlı eseri yayınladılar (Literarischer Nachlass'da yer alan bu yapıtın ayrıca biri 1906'da St. Petersburg'da Novy Golos tarafından, öteki Vestnik Znaniya tarafından yayınlanan iki Rusça baskısı da vardır). Marx 1845 ilkbaharında Feuerbach üzerine tezlerini kaleme aldı (bu tezler, Engels'in Rusçaya da çevrilen *Ludwig Feuerbach* başlıklı broşürünün ekler bölümünde yer aldı). 1845-1847 yılları arasında Marx *Vorwarst, Deutsche-Brüscher Zeitung* (1847) ve *Der Gesellschaftsspiegel* (Elberfeld, 1845-1848) gazeteleri için pek çok makale yazdı. (Bu makalelerin büyük bölümü derlenmedi, yeniden yayınlanmadı ya da Rusçaya çevrilmedi). Marx 1847'de Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi*'ne yanıt olarak *Felse-*

fenin Sefaleti'ni kaleme aldı. Kitap Brüksel'de ve Paris'te yayınlandı (Rusçada bu yapıtın, biri G. Ivoviç, diğeri Alekseyeva ve sonuncusu da *Proveşeniye* tarafından yayına hazırlanan ve 1905-1906 yıllarında Novy Mir tarafından basılan üç ayrı çevirisi bulunmaktadır). *Serbest Ticaret Üzerine* 1848'de Brüksel'de yayınlandı. Bunu Londra'da Engels'le birlikte kaleme aldıkları, bütün Avrupa dillerinin yanı sıra başka pek çok dile de çevrilen ünlü *Komünist Parti Manifestosu* izledi (eser 1905-1906 yıllarında Molot, Kolokol, Alekseyeva vd. tarafından *Komünist Manifesto, Komünizm Üzerine, Toplumsal Sınıflar ve Komünizm, Kapitalizm ve Sosyalizm, Tarih Felsefesi* gibi çeşitli adlar altında yayınlandı. Marx'ın diğer yapıtlarında olduğu gibi bu eserin de en doğru ve en eksiksiz çevirisi yurtdışındaki Emeğin Kurtuluşu Grubunun[12] yayınları arasında bulabilirsiniz). 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar Köln'de yayınlanan Neue Rheinische Zeitung gazetesinin fiili editörü Karl Marx'tı. Marx'ın bu gazete için kaleme aldığı çok sayıda makale, günümüze kadar devrimci proletaryanın en iyi ve aşılamayan yayın organı oldu. Bu makaleler henüz tamamen derlenip basılmış değil. En önemlileri Literarischer Nachlass'ta yer aldı. Bu gazetede yayınlanan *Ücretli Emek ve Sermaye* başlıklı makale ayrı bir broşür olarak basıldı (bu broşürün 1905 ve 1906 yıllarında Kozman, Molot, Miyakov ve Ivoviç tarafından yayınlanan dört Rusça baskısı bulunmaktadır). Yine aynı gazetede yer alan *Liberaller Yönetimde* başlıklı makale de Znaniye yayınevi tarafından Ucuz Kitaplar serisinde 272 numaralı kitap olarak yayınlandı (söz konusu makale, mahkeme tarafından basın yayın yasasını ihlal etmek ve hükümete karşı silahlı ayaklanma çağrısı yapmakla suçlanan Marx'ın kendini savunmak amacıyla yaptığı iki konuşmadan oluşmaktadır. 1905 ve 1906 yıllarında Alekseyeva, Molot, Miyakov, Znaniye ve Novy Mir tarafından yapılan beş ayrı Rusça çevirisi bulunmaktadır). Marx, 1850 yılında Hamburg'ta Neue Rheinische Zeitung gazetesini beş sayı yayınladı. Bu sayılarda yer alan makalelerin en önemlileri Literarischer Nachlass'ta yayınlandı. Marx'ın 1895'te Engels tarafından *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850* adlı kitapçıkta yeniden yayınlanan makalelerinden de özellikle söz etmek gerek (Yapıtın Rusça çevirisi

M.N. Iykuk Kütüphanesi tarafından yayınlandı -no: 59-60). Ayrıca, Bazarov ve Stepanov'un yaptığı çeviri de Skirmunt yayınevi tarafından 1906 yılında St. Petersburg'da Tarihsel Eserler başlıklı derlemede yer almaktadır (Aynı çeviriyi 1912 yılında St. Petersburg'da yayınlanan *20. Yüzyılın Düşünceleri* adlı eserde de bulabilirsiniz). Marx 1853 yılında New York'ta *Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i* adlı yapıtı yayınladı (bu yapıtın Rusça çevirisi yukarda söz edilen derlemede yer almaktadır). Aynı yıl Londra'da *Enthüllungen über den Communistenprozess in Köln* başlıklı makale yayınlandı (Rusçaya *Köln'de Komünistlerin Yargılanması* ismiyle çevrilen broşür 28 Ekim 1906'da Bilim Kütüphanesi tarafından yayınlandı -no:43). 1851 Ağustosundan 1862 yılına kadar Marx düzenli olarak New York Tribune'de yazdı. Pek çok makalesi bu gazetede başyazı şeklinde imzasız olarak yayınlandı. Bu makalelerin en önemlileri, Marx ve Engels'in ölümlerinden sonra *Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim* ismiyle Almanca olarak yayınlandı (Bazarov ve Stepanov tarafından yapılan Rusça çevirinin, broşür halinde 1905-1906 yıllarında Alekseyeva, Obstşestvennaya Polza, Novy Mir, Vsoebşakaya Biblioteka ve Molot yayınevleri tarafından beş ayrı baskısı yayınlandı). Marx'ın Tribune'de yazdığı makaleler daha sonra Londra'da da ayrı ayrı broşürler halinde yayınlandı; örneğin 1856'da yayınlanan (liberal İngiliz bakanların rüşvet yoluyla Rusya'ya göbekten bağlandıklarını anlatan) *18. Yüzyıl Diplomasi Tarihine Dair Gözlemler,* ve diğerleri.

Marx'ın ölümünden sonra kızı Eleanor Aveling, doğu sorunu üzerine Tribune'de yer alan makaleleri 1897 yılında Londra'da *Doğu Sorunu* adıyla yayınladı. Bunların bir bölümü Rusçaya çevrildi: Savaş ve Devrim; Marx ve Engels'in Yayınlanmamış Makaleleri (1852, 1853, 1854) -Karkov 1919 (Bizim Düşüncemiz Yayınevi). 1854'ün sonlarından başlayarak 1855 yılı boyunca Marx, Neue Oder-Zeitung'da, 1861-1862'de Viyana gazetesi Presse'de yazılar yazdı. Marx'ın mektupları gibi bu makaleler de derlenmedi; yalnızca bir kaçı Die Neue Zeit'da yeniden yayınlandı. Aynı şeyi Marx'ın 1859 İtalya Savaşı'nın Diplomatik Tarihi üzerine Das Volk'ta (Londra 1859) yayınlanan makaleler için de söyleyebiliriz. Marx'ın Ekonomi Politiğin Eleştirisine

Katkı'sı Berlin'de yayınlandı (Rusça çeviriler: 1896 yılında Moskova'da Manuilov'un editörlüğünde; 1907'de St. Petersburg'da Rumyantsev'in çevirisiyle yayınlandı). Marx'ın *Herr Vogt* başlıklı makalesi 1860'ta Londra'da yayınlandı.

Marx tarafından kaleme alınan *Uluslararası İşçi Birliği Bildirgesi* 1864'te Londra'da basıldı (Rusça çevirisini de kitapçılarda bulmak mümkün). Enternasyonal'in sayısız manifestosunun, karar metninin ve çağrısının altında da Marx'ın imzası vardır. Bu materyal, analiz edilmek şöyle dursun derlenmemiştir bile. Bu doğrultudaki ilk çalışma, Marx'ın kaleme aldığı çeşitli mektupları ve karar taslaklarını içeren, Gustav Jaeckh'in *Die Internationale* isimli kitabıdır (Rusça çeviri 1906'da St. Petersburg'da Znaniye yayınevi tartından yayınlandı). Marx'ın kaleme aldığı Enternasyonal belgelerinden biri de Genel Kurul'un Paris Komünü Hakkındaki Bildirgesidir. Bu belge 1871 yılında Londra'da *Fransa'da İç Savaş* başlıklı bir broşür olarak yayınlanmıştır (Rusça çeviriler: Lenin'in yayına hazırladığı, Molot yayınevi tarafından basılan çeviri ve diğerleri). Marx 1862-1874 yılları arasında Enternasyonal'in üyelerinden Kugelmann'la yazıştı (bu yazışmaların Rusça çevirilerinden birinin editörlüğünü A. Goikburg, diğerlerininkini de Lenin yaptı). Marx'ın baş yapıtı *Kapital*'in I. Cildi *Ekonomi Politiğin Eleştirisi* alt başlığıyla 1867 yılında Hamburg'da okurlara sunuldu. II. Ve III. Ciltler Marx'ın ölümünden sonra 1885 ve 1894 yıllarında Engels tarafından yayınlandı. Rusça çeviriler: I. Cilt beş baskı yaptı (ilki Danielson çevirisiyle 1872 ve 1898 yıllarında; E.A. Gurviç'in ve L.M. Zuk'un çevirileri Struve'nin editörlüğünde 1889 ve 1905 yıllarında basıldı. Diğer baskının çevirisini ise Bazarov ve Stepanov yaptılar). II. ve III. ciltlerin Danielson tarafından yapılan çevirileri tatmin edici olmaktan uzaktır. Daha iyi bir çeviri Bazarov ve Stepanov'un editörlüğünde yayınlanmıştır. Marx 1876 yılında Engels'in Herr Eugen Dühring Umwalzung der Wissenschaft (Anti-Dühring) adlı yapıtının yazımına yardımcı oldu; el yazmasını baştan sona gözden geçirdi ve kendisi de ekonomi politiğin tarihini inceleyen ayrı bir bölüm kaleme aldı. Marx'ın aşağıdaki eserleri ölümünden sonra yayınlandı: *Gotha Programının Eleştirisi* (1906,

St. Petersburg; Almancası 1890-1891, Die Neue Zeit, sayı 18); *Ücret, Fiyat ve Kâr* (26 Haziran 1865'te verdiği konferans, Die Neue Zeit, XVI, 1897-1898 –Rusça çeviriler: Molot Yayınevi, 1906; Ivoviç Yayınevi, 1905); *Aus dem literaricshen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle,* üç cilt, Stuttgart 1902. (Rusça çeviri Akselrod'un editörlüğünde St. Petersburg'da 1908'de yayınlandı; I. Cilt ayrıca E.Gurviç'in editörlüğünde Moskova'da 1907'de yayınlandı. Lassalle'ın Marx'a yazdığı mektuplar ayrıca Literarischer Nachlass'da yayınlanmıştır); *Karl Marx ve Friedrich Engels'ten F.A. Sorge'ye Mektuplar* (iki Rusça çevirisi vardır, birinin editörlüğünü Karl Axelrod yapmıştır; Dauge tarafından yayınlanan diğer çevirinin editörü ise Lenin'dir), *Kapital*'in IV. Cildinin elyazmalarından ve Kautsky tarafından Stuttgart'ta (1905-1910) üç cilt halinde yayınlanan Teorien über den Mehrwert (yalnızca birinci cildi Rusçaya çevrilen bu yapıt 1906'da Plehanov'un editörlüğünde St. Petersburg'da; yine 1906'da Zeleznov'un editörlüğünde Kiev'de ve 1907'de Tuçovski'nin editörlüğünde üç ayrı baskı halinde yayınlandı). 1864 Eylülü ile 10 Ocak 1883 yılları arasında yazılan 1386 mektup 1913'te Stuttgart'ta Marx-Engels Yazışmalar ismiyle dört kalın cilt halinde yayınlandı. Bu ciltler Marx'ın biyografisini ve düşüncelerini incelemek isteyenlere çok değerli ve zengin bir materyal sunmaktadır. Marx ve Engels'in 1852-1862 yılları arasında kaleme aldıkları makalelerden oluşan *Eserler* 1917 yılında iki cilt halinde (Almanca) yayınlandı. Marx'ın yapıtlarının sıralandığı bu listenin, onun Die Neue Zeit, Vorwaerts ve Almanca yayınlanan diğer sosyal-demokrat gazeteler için yazdığı pek çok kısa makaleyi içermediğini belirtelim. Özellikle 1905-1906 yıllarında yayınlanan broşürlerden oluşan Marx'ın Rusça çevirileri listesi de kuşkusuz eksiktir.

Marx ve Marksizm üzerine yazılanlar son derece kapsamlı bir literatür oluşturmaktadır. Burada yalnızca bunların en önemlilerinden söz edeceğiz ve yazarlarını da üç ana gruba ayıracağız: Temel meselelerde Marx'ın bakış açısını benimseyen Marksistler; özünde Marksizme düşman olan burjuva yazarlar ve Marksizmin temel görüşlerini benimsediklerini söyledikleri halde gerçekte bunların ye-

rine burjuva yaklaşımları koymuş olan revizyonistler. Marx'a karşı Narodniklerin tutumu, revizyonizmin Rusya'ya özgü bir türü olarak ayrıca ele alınmalıdır. Werner Sombart, Ein Beitrag zur Bibliographie des Marksismus (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozial-Politik, XX, 2. Heft, 1905, sf. 423-430) –Toplum Bilimi ve Siyaseti Arşivi'nin 20. Cildinin ikinci fasikülünde yayınlanan "Marksizm Kaynakçasına Katkı"– adlı yapıtında üç yüz başlıktan oluşan eksik bir liste sunuyor. 1883-1907 yılları arasında yayınlanan Die Neue Zeit'ın indekslerinde ve Joseph Stammhammer'in Bibliographie des Sosyalismus und Komunismus'unda (Jena, 1893-1909) çok daha fazlasını bulmak mümkündür. Marksizme dair daha ayrıntılı bir kaynakça için ayrıca bakınız: Bibliographie der Sozialwissenschaften (Berlin, Jahrgang, 1905; ve N.A. Rubukin, Kitaplar Arasında 811. Cilt). Burada yalnızca en önemli kaynakçalardan söz ediyoruz. Marx'ın biyografisine gelince, bu konuda öncelikle Engels'in Volkskalender'de yer alan ve Bracke tarafından 1878'de Handwörterbuch der Staatwissenschaft'da yayınlanan makalelerini anmak gerek. Diğer önemli Marx biyografileri şunlardır: W. Liebneckt, Karl Marx zum Gedachtniss (Nuremberg 1896); Lafargue, Karl Marx. Persönliche Erinnerungen; W. Liebeckt, Karl Marx (II. baskı, St. Patersburg, 1906); P. Lafargue, Karl Marx'a Dair Anılarım (Odessa 1905 –orijinali için bakınız Neue Zeit, IX, 1); Y. Nevzorov, N. Rozkov, V. Bazarov, Y. Steklov, A. Finn-Yenotayevski, P. Rumyantsev, K. Renner, H. Roland-Holst, V. İlyin, R. Luxemburg, G. Zinovyev, Y. Kamenev, P. Orlovski ve M. Tagonski imzalı makalelerden oluşan Anılarda Karl Marx; Franz Mehring, Karl Marx. Amerikalı sosyalist Spargo tarafından İngilizce olarak kaleme alınan kapsamlı Marx biyografisi (Johh Spargo, Karl Marx: Hayatı ve Eserleri, Londra 1911) doyurucu olmaktan uzaktır. Marx'ın faaliyetleri konusunda genel bir fikir edinmek için bakınız: Karl Kautsky, Die historische Leistung von Karl Marx. Zum 25. Todestag des Meisters –Karl Marx'ın Tarihsel Katkısı. Ölümünün 25. Yıldönümü Üzerine– (Berlin 1908). Bu yapıtın Rusça çevirisi Karl Marx ve Tarihsel Önemi adıyla yayınlandı (St. Petersburg, 1908). Ayrıca Klara Zetkin'in ünlü Karl Marx und sein Lebenswerk (1913) [Karl Marx ve Ömrünü Ada-

dığı Yapıt] başlıklı broşüre de bakınız. Marx'tan Anılar: Annenkov, Vestnik Yevropi, 1908, sayı 4; yine Annenkov'un Anılar'ının üçüncü cildinde yer alan Olağanüstü On Yıl, St. Petersburg 1882; Karl Schurz, Russkaye Bogetsvo, 1906, sayı 22; M.Kovalevski, Vestnik Yevropi, 1909, sayı 6, vd.

Marksist felsefe ve tarih konusunu en iyi işleyen Plehanov olmuştur: Yirmi Yıl, St. Petersburg 1909; Savunmadan Saldırıya, St. Petersburg 1910; *Marksizmin Temel Sorunları,* St. Petersburg 1908; *Eleştirmenlerimize Yönelik Bir Eleştiri,* St. Petersburg 1906; *Tekçi [Monist] Tarih Anlayışının Gelişimi,* St. Petersburg 1908 ve diğer eserleri. Antonia Lobriola, *Materyalist Tarih Anlayışı Üzerine* (Rusça), St. Petersburg 1898 ve *Tarihsel Materyalizm ve Felsefe,* St. Petersburg 1906; Franz Mehring, *Tarihsel Materyalizm Üzerine* (Rusça) St. Petersburg 1906 ve *Lessing Efsanesi* (Rusça), St. Petersburg 1908; Charles Andler -ki kendisi Marksist değildir-, *Komünist Manifesto*-Tarih, Sunum ve Yorumlar (Rusça), St. Petersburg 1906. Ayrıca bakınız: Engels, Kautsky, Lafargue vs. tarafından kaleme alınan makalelerden derlenen *Tarihsel Materyalizm,* St. Petersburg 1908; L.Akselrod, Felsefi Yazılar. Tarihsel Materyalizme Yönelik Felsefi Eleştirilere Yanıt, St. Petersburg 1906.

Dietzgen'in Marksizm konusunda yaptığı beceriksizce çarpıtmalar E. Untermann'ın Die logischen Maengel des engeren Marksismus'unda yayınlandı (Münih, 1910). Hugo Rickes'in Die Philosophishe Wural des Marksismus'u, Marksizmin felsefi köklerinin ne kadar sağlam olduğunun Marksizm karşıtı biri tarafından ortaya konması bakımından ilginçtir. Benno Erdmenn'ın 1907'de Schmoller Yıllığı'nda yayınlanan "Materyalist Tarih Anlayışının Felsefi Kabulleri" başlıklı yazısı Marx'ın felsefi materyalizminin temel ilkelerini özlü ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymakta ve buna karşı öne sürülen Kantçı bilinemezci savları özetlemektedir. Ayrıca (Kantçı) Rudolph Stammler'in Materyalist Tarih Anlayışı Açısından Ekonomi ve Hukuk, Leipzig 1906; (yine bir Kantçı olan) Woltmann'ın Tarihsel Materyalizm'i (Rusça çevirisi 1901'de yayınlandı); (bir başka Kantçı) Vorlaender'in Kant ve Marx'ı (Rusça), St. Petersburg 1909. Bunların yanı sıra bakınız: A.Bogdanov,

V. Bazarov vd. ile V. İlyin [Lenin] vd. arasındaki polemikler (V. Bazarov, Marksist Felsefenin Ana Hatları, St. Petersburg 1908; A. Bogdanov, Büyük Bir Fetişin Çöküşü, Moskova 1909; V. İlyin, Materyalizm ve Ampriyo-Kritisizm, Moskova 1909).

Tarihsel materyalizm ve etik üzerine: Karl Kautsky, Etik ve Materyalist Tarih Anlayışı, St. Petersburg 1906 ve yine Kautsky'nin bu konuda kaleme aldığı başka pek çok makale; Louis Bodin, Son Eleştiriler Işığında Karl Marx'ın Teorik Sistemi V. Zasuliç'in editörlüğünde İngilizceden Rusçaya çevrildi, St. Petersburg 1908; Hermann Gorter, Der Historische Materyalismus [Tarihsel Materyalizm], 1909. Marksizm karşıtlarınca yazılan eserler: Tugan-Baranovski, Marksizmin Teorik Temelleri, St. Petersburg 1907; S. Prokopoviç, Marx Eleştirisi, St. Petersburg 1901; Hammacher, Marksizmin Felsefi-Ekonomik Sistemi, Leipzig 1910; Werner Sombart, Marksizm ve 19. Yüzyılda Toplumsal Hareket Rusça), St. Petersburg; (Kantçı) Max Adler, Nedensellik ve Teoloji, Viyana 1909 ve Bir Düşünür Olarak Marx.

Hegelci bir idealist olan Giovanni Gentile'nin Marx'ın Felsefesi (Pisa, 1893) adlı yapıtı da sözünü etmeye değer. Yazar, Marx'ın materyalist diyalektiğinin Kantçıların ve pozitivistlerin genelde gözden kaçırdıkları önemli yanlarını ele alıyor. Levy'nin Marx'ın felsefi öncellerine dair Feuerbach adlı çalışması da önemli. Çernişev'in Bir Marksist'in Not Defteri adlı yapıtı (St. Petersburg 1908) Marksist eserlerden yapılan bir dizi önemli alıntı içermektedir. Marx'ın ekonomi doktrinine dair yazılan kalburüstü kitaplar şunlardır: Karl Kautsky, Karl Marx'ın Ekonomi Öğretileri, Toprak Sorunu, Erfurt Programı ve pek çok broşür; Eduard Bernstein, Marx'm Ekonomi Doktrini. *Kapital*'in II. Cildi (Rusça çeviri 1905); Gabriel Deville, *Kapital* (*Kapital*'in I. Cildinin açıklamalı özeti, Rusça çeviri, St. Petersburg 1902). Revizyonizmin eleştirisi için V. İlyin'in [Lenin] şu kitaplarına bakınız: Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi, II. baskı St. Petersburg 1908; İktisadi Yazılar, St. Petersburg 1889; Tarımda Kapitalizmin Gelişim Yasalarına Dair Yeni Veriler, 1. Kitap 1917. Marx'm görüşlerinin bazı çarpıtmalarla birlikte, Fransız tarımıyla ilgili en son veriler nasıl uygulandığını görmek için bakınız: Compere-Morel, Fransa'da Tarım

Sorunu ve Sosyalizm (455 sayfa, Paris 1912). Marx'ın öğretilerinin, iktisadi hayatta karşımıza çıkan en son olgulara nasıl uygulandığını görmek için Hilferding'in Finans Kapital'ine bakınız. 1911'de St. Petersburg'da Rusça baskısı yapılan bu kitapta yazarın değer teorisi konusunda düştüğü hataları, Kautsky Die Neue Zeit (XXX. 1, 1912, sf. 837-886) için kaleme aldığı "Para, Kağıt Para ve Meta" başlıklı makalede düzeltir. Bu konuda ayrıca bakınız: V. İlyin (Lenin), Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (1917). Pyotr Maslov iki ciltlik Tarım Sorunu adlı yapıtında ve İktisadi Kalkınma Teorisi'nde (St. Petersburg 1910) önemli konularda Marksizmden uzaklaşır. Maslov'un sapmalarına dönük bir eleştiriyi Kautsky'nin "Maltusçuluk ve Sosyalizm" (Die Neue Zeit, XXX, 1, 1911) başlıklı makalesinde bulabilirsiniz.

Burjuva profesörler arasında çok yaygın olan marjinal yararlılık teorisinden hareketle Marx'ın ekonomi öğretisine yöneltilen eleştirilerin yer aldığı belli başlı yapıtlar şunlardır: Böhm Bawerk, Zum Abschluss des Marxschen Systems (Berlin 1896 –Rusça çevirisi 1897'de St. Petersburg'da Marx'ın Teorisinin Eleştirisi ismiyle yayınlandı), yine aynı yazara ait olan Kapital und Kapitalzins (iki cilt, Insbruck 1900-1902 –Rusça çevirisi Sermaye ve Kâr ismiyle yayınlandı, St. Petersburg 1909); Riekes, Wert und Tauschwert [Değer ve Değişim-Değeri], 1899; von Bortkiewicz, Wertrechnung und Preisrechnung im Mraxschen System [Marksist Sistemde Değerin ve Fiyatın Hesaplanması], Sosyal Bilimler Arşivi 1906-1907, Leo von Buch, Über die Elemente der politischen Ökonomie- Die Intensitaet d.Arbeit, Wert und Preis [Ekonomi Politiğin Unsurları Üzerine –Emeğin Yoğunluğu, Değer ve Fiyat] –bu yapıtın Rusça çevirisi de yapıldı. Böhm-Bawerk'e yönelik Marksist eleştiri için Hilferding'in Böhm-Bawerks Marx Kritik [Böhm-Bawerk'in Marx Eleştirisi] adlı, Die Neue Zeit'da kısa makaleler halinde yayınlanan çalışmasına bakınız (Marx Studien I. Band, Viyana, 1904).

Marksizmin yorumlanması ve geliştirilmesi bakımından ana akım olan "revizyonist" ve radikal ("ortodoks") akımlar konusunda

bakınız: Eduard Bernstein, Voraussetzungen des sozialismus und die Aufgaben der Sozial-Demokratie (Stuttgart 1889; Ruşça çevirisi "Tarihsel Materyalizm", St. Petersburg 1901 ve "Toplumsal Sorunlar", Moskava 1901; "Sosyalizmin Tarihi ve Teorisi", St. Petersburg 1902). Karl Kautsky'nin Bernstein und das sozial-demokratische Programm'ı Bernstein'a yanıttır (yapıtın Almanca orijinali 1899'da Stuttgart'ta yayınlandı; Rusça çevirisi 1905-1906 yıllarında dört baskı yaptı). Fransız Marksist literatürü için bakınız: Jules Guesde, Sınıf Savaşımının Dört Yılı, Nöbetçi ve Günümüzün Sorunları (Paris 1911); Paul Lafargue, Ekonomik Determinizm. Marx'ın tarihsel Yöntemi (Paris 1909); Anton Pannekoek, İşçi Hareketinde İki Eğilim.

Marksist sermaye birikimi teorisi üzerine Rosa Luxemburg'un yeni bir kitabı çıktı: Die Akumulation des *Kapital*, 1913. Otto Bauer aynı başlığı taşıyan makalesinde onun Marksist teori üzerine hatalı değerlendirmelerini analiz etti (Die Neue Zeit, XXXI, 1, 1913, sf. 831 ve 862). Ayrıca, Eckstein'm Vorwarts'de. Pannekoek'in de Bremer Bunger Zeitung'da aynı yıl (1913) yayınlanan makalelerine bakınız.

Marksizmi konu alan eski Rus literatürünün öne çıkan yapıtları arasında şunları da saymak gerek: B. Çiçerin tarafından yazılan ve Bezobrazov'un Siyasal Bilimler Derlemesi'nde yayınlanan "Alman Sosyalistleri" (St. Petersburg 1888); yine B. Çiçerin'in Siyasal Öğretiler Tarihi (5. Bölüm, Moskova 1902,156 sayfa); Zieber'in yukardaki esere yanıtı olan ve Toplu Eserleri arasında yayınlanan (II. Cilt, St. Petersburg 1900) "Bay Çiçerin'in Gözünde Alman Sosyalistleri" adlı yapıtı; L. Slonmsky, Karl Marx'ın Ekonomi Öğretisi, St. Petersburg, 1885; ve yine aynı yazarın Toplu Eserler'i, 2 cilt, St. Petersburg 1900. Ayrıca J. Kaufmann'ın (J.K–n) 1872'de *Vestnik Yevropy*'de yayınlanan *Kapital* eleştirisi. Marx'ın *Kapital*'in ikinci baskısında J.K–n'nin savlarını aktararak onun kendisinin diyalektik yöntemini doğru kavradığını belirtmiştir.

Rus Narodniklerinin Marksizm üzerine yapıtları: N.K. Mikhailovsky'nin 1894 yılında Russkye Bogatsvo'nun 10. Sayısında ve yine aynı derginin 1895 yılında basılan ve 1. ve 2. sayılarında yayınlanan Struve'nin eleştirel notlarına dair görüşleri –bunlar yazarın

Toplu Eserleri'nde yeniden yayınlandı (St. Petersburg 1894). K. Tulin (V. İlyin, yani Lenin) Mikhailovsky'nin görüşlerini Ekonomik Gelişmemizin Düzeyini Gösteren Veriler başlıklı çalışmasında Marksist bakış açısından analiz etti (St. Petersburg 1895). Sansür Kurulu tarafından toplatılıp imha edilen bu eser V. İlyin'in *On İki Yıl*'ında yeniden yayınlandı (St. Petersburg 1908). Narodniklerin diğer yapıtları: V.V, Siyasetimizin Temelleri St. Petersburg 1892) ve Yetmişlerden Yirminci Yüzyıla (St. Petersburg 1907); Nikolay, Ana Hatlarıyla Reform Sonrası Toplumsal Ekonomimiz, St. Petersburg 1893; V. Çernov, Marksizm ve Toprak sorunu (St. Petersburg 1906) ve Felsefi ve Sosyalist Yazılar (St. Petersburg 1907).

Narodniklerin yanı sıra aşağıdaki yazarlar ve eserlerinden de söz etmek gerek: N. Kareyev, Tarihsel Materyalizm Üzerine Eski ve Yeni Değerlendirmeler (St. Petersburg 1896 –ikinci baskısı Ekonomik Materyalizmin Eleştirisi ismiyle 1913 yılında yayınlandı); Masayik, Marksizmin Felsefi ve Sosyolojik Temelleri (Rusça), Moskova 1900; Croce, Tarihsel Materyalizm ve Marksist Ekonomi, St. Petersburg 1902.

Marx'ın görüşlerinin doğru bir değerlendirmesi için onun en yakın takipçisi ve çalışma arkadaşı Friedrich Engels'in yapıtlarına bakınız. Engels'in bütün yapıtlarını dikkatlice incelemeden Marksizmi kavramak ve tam anlamıyla savunabilmek imkânsızdır.

Anarşizmin Marx eleştirisi için bakınız: V. Çerkezov, Marksizmin Öğretileri, iki bölüm, St. Petersburg 1905; V. Tucker, Bir Kitap Yerine (Rusça), Moskova 1907; (sendikacı) Sorel, Modern Ekonomiye Dair Toplumsal İncelemeler, Moskova 1908.

DİPNOTLAR

1 Lenin, *Granat Encyclopadeic Dictionary*'de yayınlanması düşünülen "Karl Marx" başlıklı bu makaleyi 1914 baharında Poronin'de (Galiçya) yazmaya başladı ve 1914 Kasımında Bern'de tamamladı. Ayrı bir broşür olarak yayınlanan 1918 baskısına yazdığı önsözde Lenin, hatırladığı kadarıyla makaleyi 1913'te yazdığını belirtir.
Makale 1915'te *Sözlük*'te [Dictionary] "Marksizm Kaynakçası" ekiyle birlikte yayınlandı. Sansür yüzünden *Sözlük*'ün editörleri "Sosyalizm" ve "Proletaryanın Sınıf Mücadelesinin Taktikleri" başlıklı bölümleri çıkarmak zorunda kaldılar ve metinde bazı değişiklikler yaptılar.
1918 yılında Proboi Yayınevi orijinal makaleyi Lenin'in bir önsözüyle ve kaynakça bölümü olmadan yayınladı.
Makale elyazmasına uygun olarak 1925 yılında Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi tarafından hazırlanan "Marx-Engels Marksizm" başlıklı derlemede yayınlandı.

2 Bu sözler Marx'ın "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisinin Giriş bölümünden alınmıştır. İlgili bölüm şöyledir: "Eleştiri silahı kuşkusuz eleştirinin yerine silahı koymaz. Maddi güç maddi güçle alt edilmelidir; ama teori de yığınlar tarafından benimsenince maddi bir güç haline gelir".

3 Marx'm Engels'e yazdığı 9 Nisan 1863 tarihli mektuba bakınız.

4 Engels'in Marx'a yazdığı 5 Şubat 1851 tarihli mektuba bakınız.

5 Engels'in Marx'a yazdığı 17 Aralık 1857 tarihli mektuba bakınız.

6 Engels'in Marx'a yazdığı 8 Nisan 1863 tarihli mektup ile Marx'm Engels'e yazdığı 9 Nisan 1863 ve 2 Nisan 1866 tarihli mektuplara bakınız.

7 Engels'in Marx'a yazdığı 19 Kasım 1869 ve 11 Ağustos 1881 tarihli mektuplara bakınız.

8 Bakınız: Marx-Engels, Seçme Eserler, Moskava 1962, 1. Cilt, sf. 69.

9 Marx'm Engels'e yazdığı 16 Nisan 1856 tarihli mektuba bakınız.

10 Engels'in Marx'a yazdığı 27 Ocak ve 5 Şubat 1865 tarihli mektuplara bakınız.

11 Anti-Sosyalist Yasa Bismarck hükümeti tarafından 1878'de, işçi sınıfını ve sosyalist hareketi denetim altında tutmak amacıyla çıkarılmıştır. Tüm sosyal-demokrat örgütleri, işçi sınıfının kitle örgütlerini ve işçi basınını yasaklayan yasayla sosyalist literatür toplatıldı, sosyal-demokratlar kovuşturmaya uğradı ve sürgün edildi. Yasa 1890'da yükselen işçi sınıfı hareketinin basıncıyla lağvedildi.

12 Rusya'daki ilk Marksist grup olan Emeğin Kurtuluşu G.V. Plehanov tarafından 1883 yılında Cenevre'de kuruldu. Üyeleri arasında Plehanov'un yanı sıra P.B. Akselrod, L.G. Deutsch, Vera Zasuliç ve V.N. İgnatov da bulunuyordu. Grup Rusya'da bilimsel sosyalizmin propagandasını yapma, Narodnizmi eleştirme ve Rusya'daki gelişmeleri

Marksizmin bakış açısıyla teorik olarak analiz etme görevini üstlendi. Grup Marx ve Engels'in *Komünist Manifestosu*'nu, Marx'ın Ücretli Emek ve Sermaye'sini, Engels'in Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm'ini Rusçaya çevirdi; Plehanov'un Rus Marksistleri için kaleme aldığı çok sayıda el kitabını yayınladı (Sosyalizm ve Siyasi Mücadele, Farklılıklarımız, vs.).

Grup, Rus Sosyal-Demokratlarmın Program Taslağı'nda bazı hatalara düştü. Bireysel terörizmi savundu, köylülüğün devrimci rolünü yadsıdı, liberal burjuvazinin rolünü abarttı, vs. Plehanov ve Emeğin Kurtuluşu grubu hakkında olumlu düşünceler besleyen Lenin, grubun "yalnızca sosyal-demokrat hareketin teorik temellerini kurduğunu ve işçi sınıfına doğru ilk adımları attığını" belirtti. Grup, RSDİP'in 2.Kongresine kadar varlığını sürdürdü.

"KARL MARX'IN DR. KUGELMANN'A MEKTUPLARI"NIN RUSÇA BASKISINA ÖNSÖZ

Marx'ın Kugelmann'a yazdığı ve haftalık Alman sosyal-demokrat gazete Neue Zeit'da yayınlanan tüm mektupları ayrı bir kitapçık halinde basmaktaki amacımız, Rus kamuoyunu Marx'la ve Marksizmle daha yakından tanıştırmaktır. Bekleneceği gibi, Marx'ın yazışmalarının önemli bir bölümünde kişisel meselelere değinilmiştir. Bu, biyografi yazarları için paha biçilmez belgeler demektir. Fakat genel kamuoyu, özellikle de Rus işçi sınıfı açısından söz konusu mektupların teorik ve politik konuları içeren bölümleri hiç kuşkusuz çok daha önemlidir. İçinden geçmekte olduğumuz bu devrimci dönemde, Marx'ın işçi hareketini ve dünya siyasetini ilgilendiren tüm sorunları nasıl ele aldığını, bunlara ne yanıtlar verdiğini ortaya koyan belgeleri özenle incelemek bizler açısından son derece öğretici olacaktır. Neue Zeit'ın editörleri, "düşünceleri ve iradeleri büyük alt üst oluşların yaşandığı dönemde şekillenmiş olan kişilikleri tanımak bizi yüceltir" derken tamamen haklıdırlar. Bu tanışıklık günümüzün (1907) Rus sosyalistleri açısından bir kat daha önemli ve gereklidir. Çünkü bir ülkenin yaşadığı tüm devrimlerde sosyalistlerin yerine getirmesi gereken görevlere işaret eden son derece zengin ve değerli belgeler sunmaktadır. Rusya günümüzde büyük bir "alt üst oluş" içindedir. Bugünkü Rus devriminde sosyal-demokratlar, Marx'ın nispeten fırtınalı geçen altmışlı yıllarda izlediği politikayı çok daha yakından izlemek ve kendisine örnek almak zorundadır.

O nedenle, burada, Marx'm mektuplarında teorik açıdan önem taşıyan bölümlere kısaca değinmekle yetinirken, proletaryanın bir temsilcisi olarak onun izlediği devrimci politikayı daha ayrıntılı biçimde ele alacağız.

11 Temmuz 1868 tarihli mektup[1] (sf. 42 ve devamı), Marksizmin tam ve derinlemesine kavranması açısından önemlidir. Marx vülger iktisatçılarla polemik yapar tarzda kaleme aldığı bu mektubunda "emek-değer teorisi" adını verdiği kendi anlayışını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Burjuva "bilimin" profesör ünvanlı temsilcileri, Marx'ın emek-değer teorisine dair *Kapital*'in yeterince eğitimli olmayan okurlarının kafasında oluşan kuşku ve itirazlara dört elle sarılmışlardır. Marx söz konusu mektubunda işte bu itirazları yalın, özlü ve aydınlatıcı bir biçimde analiz etmektedir. Marx, burada, değer yasasını açıklamak için izlediği ve izlenmesi gereken yolu gösterir. En yaygın itirazları açıklayıcı birer örnek gibi kullanarak *kendi* yöntemini bizlere öğretir. Emek-değer teorisi gibi tamamen teorik ve soyut (görünen) bir sorun ile kafa karışıklığının *sürdürülmesini gerektiren* egemen sınıfın çıkarları arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer. Marx'ı izlemeye ve *Kapital*'i okumaya başlayan herkesin özellikle *Kapital*'in ilk ve en zor bölümleri üzerinde kafa yorarken, söz konusu mektubu tekrar tekrar okumalarını dileriz.

Mektuplarda teorik bakımdan büyük önem taşıyan diğer bölümler, Marx'm çeşitli yazarlar hakkındaki yargılarını içermektedir. Marx'ın önemli ideolojik akımları büyük bir ilgiyle inceleyip analiz ettiği, tutku dolu ve canlı bir üslupla kaleme aldığı düşüncelerini okuduğunuzda, duyduklarınızın büyük bir düşünürün sözleri olduğunu fark edeceksiniz. Marx'm Dietzen'le ilgili düşüncelerinin yan, sıra Proudhoncular hakkında yaptığı yorumlar da[2] üzerinde özenle durmaya değer. Toplumsal alt üst oluşlar sırasında "proletaryanın kucağına atılan", fakat işçi sınıfının bakış açısını edinme ya da proleter örgütlerin "saflarında" sabırlı ve kararlı bir çalışma yürütme yeteneğinden yoksun olan "parlak" genç burjuva aydınlar, burada birkaç cümle içinde son derece canlı bir biçimde tasvir edilmektedir.

Dühring hakkındaki yorumunu[3] ele alalım örneğin. Marx, Engels'in (Marx'la birlikte) dokuz yıl sonra yazdığı ünlü Anti-Dühring'in içeriğini adeta önceden bildirmektedir. Bu kitabın Zederboum tarafından yapılan Rusça çevirisi ne yazık ki bazı bölümlerin

atıldığı, hatalarla dolu kötü bir çeviridir. Burada da Ricardo gibi rant sorununu ele almış olan Thünen'e dair bir yorum görüyoruz. Marx daha 1868'de "Ricardo'nun yanlışlarını" reddetmiş ve *Kapital*'in 1894'te yayınlanan III. Cildinde bunları kesin bir biçimde çürütmüştür Ne var ki bu yanlışlar aşırı burjuva, hatta "Kara Yüz" Bay Bulgakov'dan "neredeyse ortadoks" Maslov'a kadar tüm revizyonistlerce günümüze dek sürekli tekrarlanmış ve tekrarlanmaktadır.

Marx'ın Bücher hakkındaki yorumları ile kaba materyalizm ve (burjuva felsefesinin bilge kaynağı) Lange'den kopya edilen "yüzeysel saçmalık üzerine değerlendirmeleri de ilginçtir (sf. 48).[4]

Marx'ın devrimci politikasına geçelim. Rusya'daki sosyal-demokratlar arasında kaba bir Marksizm anlayışı şaşırtıcı ölçüde yaygındır. Buna göre, özgün mücadele biçimleriyle ve proletaryanın önüne koyduğu görevlerle devrimci dönem adeta bir istisna iken, "anayasal düzen" ile "aşırı muhalefet" kuraldır. Günümüzde dünyanın başka hiçbir ülkesinde Rusya'daki gibi derin ve devrimci bir kriz yoktur. Ve yine başka hiçbir ülkede devrim karşısında böylesine kuşkucu ve kaba bir tutum takınan görülmemiştir. Bunlar, devrimin içerik bakımından burjuva olması gerçeğinden burjuvazinin devrimin sürükleyici gücü olduğu sonucunu çıkarıyorlar. Onlara göre, proletarya bu devrimde bağımsız değil yardımcı-tali bir rol oynamaktadır ve devrime önderlik etmesi imkânsızdır!

Marx, Kugelmann'a yazdığı mektuplarda Marksizmin bu yüzeysel yorumunun saçmalığını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. 6 Nisan 1866 tarihli mektubunu ele alalım. Marx o tarihte başyapıtını [*Kapital*'i] tamamlamıştı. 1848 Alman devrimine dair kesin yargısını ise bu mektup yazılmadan on dört yıl önce bildirmişti. 1848'de sosyalist bir devrimin kapıda olduğuna dair yanılgısını 1850'de kendisi eleştirmiş ve terk etmişti. Yeni siyasi krizlerin yaklaşmakta olduğunu gözlemlediği 1866'da ise şöyle yazar:

"Bizim dar kafalılar [Alman burjuva liberallerinden söz ediyor], Hapsburg'larla Hohenzollern'leri ortadan kaldıracak bir devrim gerçekleşmedikçe... yeni bir Otuz Yıl Savaşlarının kaçınılmaz olduğunu nihayet kavrayabilecekler mi?" (sf. 13-14)[5]

Burada, yaklaşmakta olan devrimin burjuvaziyi ve kapitalizmi ortadan kaldıracağı şeklinde bir yanılgının zerresi yoktur. Aksine, Marx bu devrimin yalnızca Prusya ve Avusturya monarşilerini yıkacağım açık ve kesin bir biçimde belirtmektedir (devrim Marx'ın öngördüğü gibi yukardan değil aşağıdan gerçekleşti). Ve burjuva devrimine nasıl da inanmaktadır. Burada, burjuva devriminin sosyalist hareketin ilerlemesi için taşıdığı önemi gören proleter bir savaşçının devrimci tutkusuna tanık oluyoruz.

Üç yıl sonra, Fransa'da Napolyonik imparatorluğun çöküşünün arifesinde son derece ilginç bir toplumsal harekete tanık olan Marx, *büyük bir coşkuyla* "Parislilerin yaklaşan devrimin görevlerine hazırlanmak için kendi devrimci geçmişlerini titizlikle incelediklerini" söylüyordu. Geçmişe dair bu incelemenin ortaya koyduğu sınıf mücadelelerini betimledikten sonra da şu sonuca varıyordu (sf. 56): "Tarihin cadı kazanı kaynıyor. Ülkemiz [Almanya] bundan ne kadar uzak kalacak?"[6]

Kuşkuculuğun zayıflattığı, bilgiçliğin gözlerini kör ettiği, durmadan tövbe eden, devrimden çabucak yorulmuş, devrimin toprağa gömülüp yerine anayasal bir düzenin konması için can atan Rus Marksistlerinin Marx'dan öğrenmeleri gereken ders budur. Proletaryanın bu büyük teorisyeni ve önderinden devrime inanmayı, işçi sınıfını yakın devrimci amaçları için sonuna kadar savaşmaya çağırma yeteneğini göstermeyi ve devrimin aldığı geçici yenilgilerin ardından korkakça ağlayıp sızlanmayı kabul etmeyen azim ve kararlığı öğrenmesi gerekir.

Marksizmin çokbilmiş bayları tüm bunların ahlaki zırvalar, romantizm ve gerçeklik duygusundan yoksunluk olduğunu sanıyorlar! Hayır beyler! Bu, devrimci teorinin devrimci siyaset ile birleşmesidir; bu olmazsa Marksizm Brentanoizme[7], Struvizme[8] ve Sombartizme[9] dönüşür. Marksist öğreti, sınıf mücadelesinin teorisi ile pratiğini ayrılmaz bir bütün oluşturacak şekilde birleştirmiştir. Teorinin yalnızca nesnel durumu kayıtsızca ortaya koyduğunu düşünenler, teoriyi çarpıtıp onu mevcut düzenin aklanmasına dönüştürenler, daha da ileri giderek devrimin geçici olarak gerilediği her dönemde hemen renk

değiştirip kendini "devrimci yanılgılardan" kurtarmaya ve "gerçekçi" düşünmeye çalışanlar Marksist olamazlar.

En barışçıl, Marx'ın deyişiyle en "pastoral" ve (Neue Zeit'ın tanımıyla) "acınacak denli durgun" görünen dönemlerde bile Marx devrimin yaklaşmakta olduğunu sezer ve proletaryayı uyandırıp onun kendi devrimci görevlerinin bilincine varmasını sağlamayı bilirdi. Marx'ı kaba bir biçimde vülgarize eden (bayağılaştıran) bizim Rus aydınlarımız ise en devrimci dönemlerde proletaryaya pasifizmi öğütlüyor; ondan uysal bir koyun gibi "kendini akıntıya bırakmasını" ve günümüzde moda olan liberal partinin en kaypak unsurlarını utangaçça desteklemesini istiyorlar.

Marx'ın Komün üzerine değerlendirmeleri, Kugelmann'a mektupların en önemli bölümünü oluşturur. Rus sağ-kanat sosyal-demokratlarının yöntemleriyle karşılaştırıldığında bu değerlendirmelerin ne kadar değerli oldukları daha iyi görülecektir. Plehanov 1905 Aralığından sonra pısırıkça "silaha sarılmamalıydılar" diyor ve kendini Marx'la karşılaştırma alçak gönüllüğünü göstererek Marx'ın da 1870 devrimini frenlediğini söylüyordu.

Evet, Marx da devrimi frenler. Ama bakın, Plehanov'un kendi karşılaştırmasında bile Plehanov ile Marx arasında ne denli derin bir uçurum var!

Rusya'da birinci devrim dalgasının zirveye ulaşmasından bir ay önce, 1905 Kasımında Plehanov proletaryayı ısrarla uyarmak şöyle dursun, aksine onların "silah kullanmayı öğrenmeleri" gerektiğini söylüyordu. Ne var ki bir ay sonra mücadele başlayınca Plehanov bunun önemini, olayların genel akışı içindeki rolünü ve önceki mücadele biçimleriyle ilişkisini analiz etmek yönünde en ufak bir çaba göstermeksizin, nedamet getiren bir aydın gibi "silaha sarılmamalıydılar" diye bağırdı.

Marx ise 1870 Eylülünde, yani Komün'den altı ay önce Fransız işçilerini açıkça uyararak Enternasyonal'in ünlü bildirgesinde[10] ayaklanmanın çılgınlık olacağını söylüyordu. 1792'nin ruhuna uygun bir hareketin gelişeceği şeklindeki milliyetçi yanılgıları peşinen mahkûm

etmişti. "Silahlara sarılmayın" sözünü her şey olup bittikten sonra değil aylar önce söylemişti.

Peki, Eylül ayında dile getirdiği, kendi deyişiyle bu umutsuz dava, 1871 Martında pratik olarak şekillenmeye başlayınca Marx nasıl bir tutum takındı? Aralık olayları sırasında Plehanov'un yaptığı gibi, Komün'e önderlik eden hasımlarım, yani Proudhon'cuları ve Blanqui'cileri "köşeye sıkıştırmak" için fırsattan yararlanmaya mı çalıştı? Yatılı kız liselerinde görev yapan bir öğretmen edasıyla onları azarlayarak: "Sizi uyarmıştım, size söylemiştim, işte romantizmin, devrimci hezeyanların sonu bu!" mu dedi? Plehanov'un Aralık savaşçılarına yaptığı gibi, komünarlara "silaha sarılmamalıydınız" diye ukalaca vaaz vermeye mi kalktı?

Hayır. 12 Nisan 1871'de Marx, Kugelmann'a coşku dolu bir mektup yazdı. Bu mektubun her Rus sosyal demokratının, okuma yazması olan her Rus işçisinin evinde, başucunda asılı olmasını isterdik.

Marx 1870 Eylülünde ayaklanmanın çılgınca bir eylem olacağını söylemişti. Fakat 1871 Nisanında halkın kitlesel hareketini görünce, devrimci hareketin tarihinde ilerlemeye işaret eden büyük olayların içine yer almış olan bir insanın olanca dikkatiyle izledi ayaklanmayı.

Bu, bürokratik askeri makineyi olduğu gibi başka ellere geçirme değil parçalama *girişimidir* diyor; Proudhon'cuların ve Blanqui'cilerin önderliğinde ayaklanan Parisli işçilerin "kahramanca mücadelesini" övüyordu: "Parisliler ne büyük bir esneklik, ne büyük bir fedakarlık gösterdiler!.. [sf. 883] Böyle bir büyüklüğün tarihte başka örneği yok".

Marx'm en çok değer verdiği şey yığınların tarihsel inisiyatifiydi. Ah! Keşke bizim Rus sosyal demokratlarımız da Rus işçilerinin ve köylülerinin 1905 Ekimi ve Aralığında gösterdikleri tarihsel inisiyatifi nasıl takdir etmeleri gerektiğini Marx'tan öğrenmiş olsalardı.

Bir yanda büyük bir düşünürün altı ay önceden öngördüğü kitlelerin tarihsel inisiyatifine gösterdiği saygı, diğer yanda cansız, ruhsuz, ukalaca bir yaklaşım: "Silaha sarılmamalıydılar!" Bu ikisi akla kara kadar farklı tutumlar değil mi?

O zamanlar Londra'da sürgün hayatı süren Marx tüm coşkusu ve tutkusuyla, yığınların verdiği bu mücadelede *bizzat yer almış* bir

savaşçı gibi "gökyüzünü fethetmeye çıkan" gözü pek Parislilerin *ilk adımlarını* eleştirmek üzere kolları sıvadı.

1906-1907 yıllarında Rusya'daki devrimci romantizmle alay eden bizim "gerçekçi" zevzeklerimiz o zaman yaşasalardı kim bilir Marx'ı nasıl hor görürlerdi! Ütopyalara düşman *materyalist bir iktsatçı* olduğu halde *gökyüzünü fethetme* "girişimini" takdirle ve saygıyla karşılayan Marx'la nasıl da alay ederlerdi! "Kafalarını kaşkollarının içine gömmüş olan bu insanların"[11] onun isyancı eğilimleri, ütopyacılığı ve gökyüzünü fethetme hareketini takdirle karşılaması karşısında kim bilir nasıl da gözyaşı döker, nasıl kahkahalara boğulur veya ahlayıp vahlanırlardı!

Fakat Marx, devrimci mücadelenin daha yüksek biçimlerinin tekniğini tartışmaktan çekinen dar kafalı küçük insanların bilgeliğinden yoksundur. O tam da ayaklanmanın teknik sorunlarını tartışır. Çatışmalar Londra'nın yanı başında olmuş gibi sorar: Savunma mı saldırı mı? Ve yanıtın kesinlikle saldırı olması gerektiğine karar verir: "Derhal Versay'ın üzerine yürümeleri gerekirdi..."

Bu satırlar Nisan 1871'de, büyük ve kanlı Mayıstan birkaç hafta önce yazıldı...

Gökyüzünü fethetmek gibi çılgın bir eyleme kalkışan" (Eylül 1870) isyancıların "derhal Versay'ın üzerine yürümeleri gerekirdi".

Aralık 1905'te ise, kazanılmış olan özgürlükleri gasp etme girişimine zora başvurarak karşı koymak için "silaha sarılmamaları gerekirdi"...

Evet, gerçekten de Plehanov kendisini Marx'la kıyaslamakta haksız değil!

"İkinci hata" diyordu Marx, Komünarlara yönelik teknik eleştirisinin devamında, "Merkez Komite'nin" (askeri komuta –buraya dikkat– Ulusal Muhafız Gücünün Merkez Komitesinden söz ediliyor) "iktidardan çok erken feragat etmesiydi..."

Marx, olgunlaşmamış erken bir ayaklanmanın önderlerini uyarması gerektiğini biliyordu. Ancak, gökyüzünü fethe çıkan proletaryaya

karşı tutumu, Blanqui ve Proudhon'un hatalı teorilerine rağmen hareketin kendisini onların üzerinde bir yere koyan pratik bir örgütçünün, yığınların mücadelesine doğrudan katılan bir savaşçının tutumuydu.

"Her şeye karşın" diyordu, "Paris'teki bu ayaklanma -eski toplumun kurtları, domuzları ve alçak köpekleri tarafından ezilmiş olsa da- partimizin Haziran ayaklanmasından bu yana gerçekleştirdiği en şanlı eylemidir..."[12]

Marx, Komün'ün tek bir hatasını bile proletaryadan gizlemeksizin, o günden bu güne "gökyüzünü fethetme" mücadelesine rehberlik eden, liberal ve radikal *domuzların* korkuya kapıldıkları önemli bir eseri bu *kahramanca eyleme* adadı.

Plehanov'un Aralık olaylarını anlattığı eseri ise pratikte Kadetlerin İncili oldu.

Evet, gerçekten de Plehanov kendisini Marx'la kıyaslamakta haksız değil!

Kugelmann, Marx'a verdiği yanıtta mücadelenin umutsuz bir girişim olduğundan söz edip romantizme karşı realizme vurgu yaparak kimi kuşkularını dile getiriyor ve ayaklanma olarak nitelediği Komünü, Paris'te 13 Haziran 1849'da gerçekleşen barışçıl gösteriyle karşılaştırıyordu.

Marx bunun üzerine hemen bir mektup yazarak (17 Nisan 1871) Kugelmann'ı uyardı:

"Eğer mücadele yalnızca en elverişli koşullarda verilecek olsaydı, dünya tarihini yapmak çok kolay olurdu doğrusu".

Marx 1870'te ayaklanmayı çılgınca bir girişim olarak niteledi. Ama *yığınlar* bir kez ayağa kalkınca, onlara tepeden bürokratik öğütler vermek yerine onlarla birlikte yürümek, mücadele süreci içinde onlarla birlikte öğrenmek istedi. Tüm olasılıkları peşinen, *eksiksiz olarak* hesaplayıp ona göre adım atmaya kalkmanın şarlatanlık ya da onulmaz bir bilgiçlik olacağını kavradı. İşçi sınıfının kahramanca ve fedakârca dünya tarihini *yapma* inisiyatifini eline almasını *her şeyin üzerinde* tuttu. Marx, dünya tarihini, "bunu öngörmeleri gerekirdi...

şunu yapmamalıydılar..." diyen dar kafalı bir aydının değil, tüm olasılıkları önceden kesin olarak hesaplayabilecek konumda olmadan bu tarihi *yapan* insanların bakış açısıyla ele almıştır.

Marx ayrıca yığınları eğitmek ve onları bir sonraki mücadeleye hazırlamak için, umutsuz bir dava uğruna bile olsa, yığınların gözü pek bir mücadeleye atılmalarının tarihin kimi anlarında kaçınılmaz olabileceğini de görmüştü.

Marx'ın adını olur olmaz yerde anmayı pek seven, onun yalnızca geçmişe dair değerlendirmelerini benimseyip iş geleceği inşa etmeye gelince onun adını ağızlara almayan günümüzün sözde Marksistleri açısından sorunun bu şekilde *ortaya konması* olur şey değildir. Buna akılları ermez, hatta bu, ilkesel olarak onlara tamamen yabancıdır. Plehanov 1905 Aralığından sonra "hareketi frenlemeye" çalışırken bunu aklından bile geçirmemiştir.

Oysa Marx ayaklanmayı 1870 Eylülünde umutsuz ve çılgınca bir girişim olarak nitelediğini unutmaksızın, sorunu tam da şu şekilde ortaya koymuştur:

"...Versay'ın burjuva çapulcuları Parislilere iki seçenek sundular: Ya dövüşecekler ya da mücadele etmeden teslim olacaklardı. İkinci seçeneği tercih etmeleri durumunda, işçi sınıfının yaşayacağı moral çöküntüsü 'liderlerin' kaybının yol açacağı çöküntüden çok daha büyük olurdu."[13]

Marx'ın Kugelmann'a yazdığı mektuplarda proletaryaya yaraşır bir siyaset konusunda bize verdiği derslere dair bu kısa değerlendirmemize artık son noktayı koyabiliriz.

Rusya işçi sınıfı "gökyüzünü fethetme" yeteneğinde olduğunu bir kez kanıtladı ve daha pek çok kez kanıtlayacaktır.

5 Şubat 1907

1907'de Karl Marx. "Kugelmann'a Mektuplar" isimli kitapçıkta Lenin'in önsözüyle birlikte yayınlandı (Novava Duma Yayınları, St. Petersburg). Kitapçıktaki metne uygun olarak yayınlanmıştır.

DİPNOTLAR

1 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 250-253.

2 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1995, sf. 222-223.

3 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 240.

4 Karl Marx, Kugelmann'a Mektuplar, Moskova 1934, sf. 80.

5 Karl Marx, Kugelmann'a Mektuplar, Moskova 1934, sf. 35.

6 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 263-264.

7 Brentanoizm- "Proletaryanın devrimci-olmayan 'sınıf mücadelesini kabul eden burjuva liberal bir öğreti (mevcut baskıya bakınız: "Proleter Devrim ve Dönek Kautsky, 28. Cilt). Bu öğreti, işçilerin sorunlarının fabrika yasaları ve işçilerin sendikalarda örgütlenmesi yoluyla kapitalizmin sınırları içinde çözülebileceğini savunuyordu. Öğreti ismini Alman burjuva iktisatçısı Lujo Brentano'dan alır.

8 Struvizm ya da "legal Marksizm"- 19. Yüzyılın doksanlarında Rus liberal burjuva aydınlar arasında ortaya çıkan, Marksizmin burjuva liberal çarpıtılmasına dayalı sosyopolitik bir akım.

O günlerde Marksizm Rusya'da oldukça yaygındı ve burjuva aydınlar kendi görüşlerini yasal gazete ve dergilerde Marksizm örtüsü altında savunmaya başladılar. O nedenle bunlara "legal Marksistler" dendi.

Legal Marksistler küçük ölçekli üretimi savunan Narodnikleri eleştirdiler ve onlara karşı mücadelelerinde. Marksizmden yararlandılar. İşçi sınıfı hareketini burjuvazinin çıkarlarına bağımlı kılmaya çalışarak Marksizmin en önemli yanını -proletarya devrimi teorisini ve proletarya diktatörlüğünü- ıskartaya çıkardılar. Legal Marksistlerin önderi P. Struve kapitalizmi övdü ve kapitalist sisteme karşı devrimci mücadele yerine "geri kalmışlığımızın kabul edilmesini" istiyor ve "kapitalizmden öğrenmeyi" öneriyordu. Legal Marksistler Marksizmin neredeyse tüm önermelerini revize ettiler; burjuva objektivizmini, Kantçı bakış açısım ve öznel idealizmi benimsediler.

Lenin legal Marksizmin burjuva niteliğini herkesten önce gördü. Daha 1893'te yazdığı "Pazar Sorunu" başlıklı makalesinde liberal Narodniklerin yanı sıra legal Marksistlerin görüşlerini de eleştirdi. Legal Marksistler, Rus Marksistlerinin karşısına çıkan ilk gizli düşmanlardı. Max'ın takipçisi olduklarını söylüyor ama Marksizmin devrimci içeriğini boşaltıyorlardı. Ancak, Rus devrimci Marksistleri Narodniklere karşı verdikleri mücadele sırasında legal Marksistlerle geçici ittifaklar kurdular ve kendi makalelerini legal Marksistlerin çıkardığı dergi ve gazetelerde yayınladılar. Bununla birlikte, "Narodnizmin Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Kitabı Temelinde Narodnizmin Eleştirisi" başlıklı makalesinde Lenin legal Marksizmi çok ağır biçimde eleştirdi ve bu akımın Marksizmin burjuva literatüründeki yansıması olduğunu söyleyerek "legal Marksistlerin" liberal burjuvazinin ideologları olduğunu gözler önüne serdi. Lenin'in

"legal Marksistler" hakkında söyledikleri daha sonra tamamen doğrulandı. Bunlar Kadetlerin başını çektiler ve daha sonra fanatik beyaz muhafızlar haline geldiler.
Lenin'in Rusya'da "legal Marksistlere" karşı verdiği kararlı mücadele, aynı zamanda uluslararası revizyonizme karşı verilen bir mücadeleydi. Lenin'in tutumu, Marksist teorinin çarpıtılmasına karşı ideolojik uzlaşmazlığın somut bir örneğidir.

9 Sombartizm- İsmini Alman liberalizminin ideologlarından biri olan vülger burjuva iktisatçı Werner Sobart'tan (1863-1941) alan liberal burjuva akım. Lenin, Sombart'ın "Marksist terminolojiyi kullanarak, Marx'ın bazı açıklamalarını alıntılayarak ve Marksizm kisvesine bürünerek Marksizmin yerine Brentanoizmi geçirdiğini söylüyor (mevcut baskıya bakınız: 10. Cilt, sf. 260).

10 Marx-Engels, Seçme Eserler, I. Cilt, Moskova 1958, sf. 491-498.

11 Kafasını Kaşkolünün İçine Gömmüş Olan Adam"- Anton Çehov'un bir öyküsünde aynı isimle yer alan, her türlü yenilikten ve inisiyatiften korkan sınırlı, dar kafalı bir karakter.

12 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1958, sf. 318-319.

13 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 320

FRIEDRICH ENGELS[1]

Nasıl bir akıl meşalesi söndü
bir yürek durdu[2]

Friedrich Engels (yeni takvime göre) 5 Ağustos 1895'te Londra'da hayata veda etti. Dostu Karl Marx'ın ölümünden (1883) sonra, tüm uygar dünyadaki modern proletaryanın en bilge ve en iyi öğretmeni oldu. Kaderin onları bir araya getirdiği günden hayatlarının son gününe kadar bu iki iyi dost –Karl Marx ve Friedrich Engels– tüm ömürlerini ortak davalarına adadılar. Bu nedenle, Friedrich Engels'in proletarya için yaptıklarını anmak için, Marx'ın öğretisinin ve eyleminin gelişiminde oynadığı rolün önemini iyi bilmek gerekir. İşçi sınıfının ve onun taleplerinin, burjuvaziyle birlikte proletaryayı da kaçınılmaz olarak yaratan ve örgütleyen mevcut ekonomik sistemin zorunlu bir ürünü olduğunu ilk kez ortaya koyan Marx ve Engels oldu. Onlar, insanlığı, bugün kendisini cendere altında tutan kötülüklerden akıllı ve yetenekli bireylerin iyi niyetli çabalarının değil, örgütlü proletaryanın sınıf mücadelesinin kurtaracağını gösterdiler. Bilimsel eserlerinde, sosyalizmin hayalperestlerin uydurduğu bir ütopya değil, modern toplumdaki üretici güçlerin gelişiminin nihai amacı ve zorunlu sonucu olduğunu ilk kez ortaya koyanlar da yine Marx ve Engels'ti. Şimdiye kadarki tüm yazılı tarih sınıf mücadelelerinin, bazı toplumsal sınıfların öteki toplumsal sınıflar üzerindeki egemenliğinin ve zaferinin tarihi olmuştur. Sınıf mücadelesinin ve sınıf egemenliğinin temelleri –özel mülkiyet ve anarşik toplumsal üretim– var olduğu sürece bu durum sürüp gidecektir. Proletaryanın çıkarları bu temellerin yıkılmasını gerektirir; dolayısıyla, örgütlü işçilerin bilinçli sınıf mücadelesi bunları hedef almak zorundadır: Her sınıf mücadelesi siyasal bir mücadeledir.

Marx ve Engels'in bu görüşleri, bugün, kendi kurtuluşları için mücadele eden tüm proleterler tarafından benimsenmiştir. Ancak, iki dostun dönemin sosyalist literatüründe ve toplumsal hareketlerinde yer almaya başladıkları kırklı yıllarda bunlar henüz çok yeni ve alışılmamış düşüncelerdi. O zamanlar kralların despotizmine, polisin ve kilisenin (ruhban sınıfının) baskılarına karşı siyasal özgürlük mücadelesine katılan yetenekli-yeteneksiz, dürüst ya da sahtekâr pek çok insan vardı. Ne var ki bunlar burjuvazinin çıkarları ile proletaryanın çıkarları arasındaki uzlaşmazlığı [antagonizmayı] göremiyorlardı. İşçilerin bağımsız bir toplumsal güç olarak harekete geçecekleri düşüncesi bu insanların akıllarına yatmıyordu. Öte yandan, egemenleri ve yönetici sınıfları mevcut toplumsal düzenin adaletsizliği konusunda ikna etmenin yeterli olacağım, böylelikle yeryüzünde barışın ve refahın kolaylıkla sağlanabileceğini düşünen, içlerinde dahi denebilecek kimselerin de bulunduğu pek çok hayalperest vardı. Bunlar, mücadele etmeksizin erişilebilecek bir sosyalizm düşlüyorlardı. Dahası, dönemin neredeyse tüm sosyalistleri ve genel olarak işçi sınıfının dostları proletaryayı yalnızca bir çıban olarak görüyor, modern sanayinin gelişmesiyle birlikte onun da büyüyüp geliştiğine dehşetle tanık oluyorlardı. Bu yüzden, sanayinin ve dolayısıyla da proletaryanın gelişimini önlemeye, "tarihin tekerleğini" durdurmaya çalışıyorlardı.[3] Marx ve Engels proletaryanın gelişmesi karşısında onlar gibi dehşete kapılmadılar; aksine, tüm umutlarını proletaryanın gelişmesine bağladılar. Proleterler ne kadar çoğalırlarsa devrimci bir sınıf olarak güçleri de o oranda artacak, sosyalizm bir o kadar yakın ve olanaklı hale gelecekti. Marx ve Engels'in işçi sınıfına yaptığı hizmetler birkaç kelimeyle şöyle özetlenebilir: Onlar işçi sınıfına kendisini tanımayı, gücünün bilincine varmayı öğrettiler ve düşlerin yerine bilinci koydular.

İşte bu nedenle, her işçinin Engels ismini bilmesi gerekir. Tüm yayınlarımız gibi Rus işçilerinin sınıf-bilincini canlandırmayı amaçlayan bu derlemede, modern proletaryanın en büyük iki öğretmeninden biri olan Engels'in hayatına ve eserlerine kısaca da olsa değinmek gerek.

Engels 1820'de Prusya Krallığı'nın Ren eyaletine bağlı Barmen kentinde doğdu. Babası fabrikatördü. Engels ailesinin dayatmaları yüzünden lise öğrenimini yarıda bırakıp Bremen'deki bir ticarethanede kâtip olarak işe başlamak zorunda kaldı. Ancak, ticari faaliyetler Engels'in bilimsel ve siyasal öğrenimini sürdürmesini engelleyemedi. Daha lisedeyken otokrasiden ve bürokratların zorbalığından nefret etti. Felsefeye eğilmesi onu daha da ileri götürdü. O zamanlar Alman felsefesinde Hegel öğretisi egemendi ve Engels de Hegel'in takipçisi oldu. Hegel'in kendisi Berlin Üniversitesi'nde felsefe profesörü olarak hizmet ettiği otokratik Prusya devletine hayran olmasına rağmen, *öğretileri* devrimciydi. Hegel'in insan aklına ve insan haklarına olan inancı ve Hegelci felsefenin evrenin kesintisiz bir değişim ve gelişim sürecinden geçtiğini savunan temel tezi, Berlinli filozofun –mevcut durumu onaylamayı reddeden– kimi öğrencilerini bu duruma karşı mücadelenin, mevcut yanlışlara ve hâkim olan kötülüklere karşı mücadelenin de evrensel sonsuz gelişim yasasının temel ilkelerinden biri olduğu düşüncesine götürdü. Her şey değişiyor ve kurumlar yerini başka kurumlara bırakıyorsa eğer, o halde Prusya kralının veya Rus çarının otokrasisi, küçük bir azınlığın büyük çoğunluğun sırtından ve onların sefaleti pahasına zenginleşmesi ya da burjuvazinin halk üzerindeki egemenliği neden sonsuza dek sürsündü? Hegel'in felsefesi aklın ve düşüncelerin gelişiminden söz ediyordu; *idealistti.* Aklm gelişiminden doğanın, insanın, insanlığın, toplumsal ilişkilerin gelişimine varıyordu. Marx ve Engels Hegel'in bu sonsuz gelişim süreci görüşünü benimsemekle birlikte onun önyargılı idealist yaklaşımını reddediyor; yüzlerini hayata dönerek doğanın gelişimini açıklayanın aklm gelişimi olmadığını, aksine aklm doğadan, maddeden hareketle açıklanması gerektiğini görüyorlardı... Hegel'in ve diğer Hegelcilerin tersine Marx ve Engels materyalisttiler. Dünyayı ve insanlığı materyalist bir tarzda ele alıyor, tüm doğal fenomenlerin altında maddi temellerin yattığı gibi, insan toplumunun gelişiminin de maddi ve üretici güçlerin gelişimi ile belirlendiğini kavrıyorlardı. İnsanların gereksinmelerini karşılayacak şeylerin üretimi sırasında birbirleriyle kurdukları ilişkiler üretici güçlerin gelişimine bağlıdır.

Toplumsal hayatın bütün olgularını, insanların özlemlerini, düşüncelerini ve yasaklarını açıklayan işte bu ilişkilerdir. Üretici güçlerin gelişimi özel mülkiyete dayalı toplumsal ilişkiler yaratır; ama şimdi görüyoruz ki üretici güçlerin gelişimi çoğunluğu mülksüzleştiriyor ve zenginliği [mülkiyeti] küçük bir azınlığın elinde yoğunlaştırıyor. Modern toplumsal düzenin temeli olan mülkiyeti ortadan kaldırıyor; sosyalistlerin önlerine koydukları bu hedefe doğru o kendiliğinden ilerliyor. Sosyalistlerin tek yapması gereken, modern toplumdaki konumu gereği hangi toplumsal gücün sosyalizmin gelmesinde çıkarı olduğunu kavramak, bu gücü kendi çıkarları ve tarihsel görevleri konusunda bilinçlendirmektir. Bu güç proletaryadır. Engels proletaryayı İngiltere'de, babasının ortağı olduğu ticari bir işletmede çalışmak üzere gidip yerleştiği, İngiliz sanayiinin merkezi olan Manchester'da tanıdı. Engels orada fabrikanın yazıhanesine çakılıp kalmadı, işçilerin balık istifi gibi yaşadıkları teneke mahalleleri gezdi, onların sefaletine kendi gözleriyle tanık oldu. Kişisel gözlemlerle yetinmedi, İngiliz işçi sınıfının durumunu gözler önüne seren tüm kitapları okudu ve eline geçen tüm resmi belgeleri dikkatle inceledi. Bu çalışmaların ve gözlemlerin meyvesi, 1845 yılında yayınlanan *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* adlı yapıttı. Engels'in bu kitabı yazmakla ne büyük bir hizmette bulunduğuna daha önce değinmiştik. Engels'ten önce de pek çok insan proletaryanın çektiği acıları anlatmış, ona yardımcı olmak gerektiğine işaret etmişti. Bununla birlikte, proletaryanın *yalnızca* acı çeken bir sınıf olmadığını, içinde bulunduğu içler acısı ekonomik koşulların onu karşı konulmaz bir biçimde ileriye doğru ittiğini ve nihai kurtuluşu için mücadele etmeye sürüklediğini *ilk kez* ortaya koyan Engels oldu. Savaşan proletarya *kendi kendisine yardım edecekti.* İşçi sınıfının siyasal hareketi, kaçınılmaz olarak, işçilerin kendi kurtuluşlarının sosyalizmde olduğunu kavramalarını sağlayacaktı. Öte yandan sosyalizm de ancak işçi sınıfının siyasal mücadelesinin amacı haline geldiğinde [somut] bir güç haline gelebilirdi. Engels'in İngiltere'de işçi sınıfının durumuna dair yazdığı kitabın ana fikri buydu. Bugün düşünen ve mücadele eden tüm proleterlerin benimsediği bu görüşler o zamanlar daha çok yeni ve alışılmamış düşün-

celerdi. Bu görüşler kitapta cezbedici bir üslupla ortaya konuyor, İngiliz proletaryasının sefaleti somut ve sarsıcı örneklerle gözler önüne seriliyordu. Kapitalizmi ve burjuvaziyi sözünü sakınmadan suçlayıp mahkûm eden bu kitap büyük yankı uyandırdı. Kısa sürede, modern proletaryanın koşullarını en iyi yansıtan tablo olarak görülüp her yerde ondan alıntılar yapılmaya başlandı. Gerçekten de ne 1845'ten önce nede daha sonra işçi sınıfının sefaletini böylesine çarpıcı ve gerçekçi biçimde resmeden başka bir tablo görülmedi.

Engels İngiltere'ye gelmeden önce sosyalist değildi. Manchester'da İngiliz işçi hareketi içinde etkin olan kişilerle ilişki kurdu ve İngiliz sosyalist yayınları için yazılar kaleme almaya başladı. 1844'te Almanya'ya dönerken uğradığı Paris'te Marx'la tanıştı. Zaten bir süredir mektuplaşıyorlardı. Marx da Paris'te Fransız sosyalistlerinin ve Fransa'daki hayatın etkisiyle sosyalist olmuştu. İki arkadaş burada *Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi* adlı kitabı birlikte kaleme aldılar. *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu'ndan* bir yıl önce yayınlanan ve büyük bölümü Marx tarafından yazılan bu kitap, yukarda ana fikirlerini açıklamış olduğumuz devrimci materyalist sosyalizmin temellerini içermektedir. "Kutsal Aile" Marx ve Engels'in filozof Bauer kardeşlere ve onların müritlerine taktıkları alaycı isimdir. Bu baylar tüm gerçekliğin, bütün partilerin ve siyasetin üzerinde duran, pratik faaliyeti bütünüyle reddeden, yalnızca etraflarındaki dünya ile bu dünyada gerçekleşen olayları "eleştirel" biçimde tefekkür eden bir eleştiriyi salık veriyorlardı. Eleştirel olmayan bir yığın olarak gördükleri proletaryaya tepeden bakıyorlardı. Marx ve Engels bu saçma ve zararlı eğilime şiddetle karşı çıktılar. Egemen sınıflar ve devlet tarafından ezilen gerçek insanlar –işçiler– adına tefekküre dalınmasını değil daha iyi bir toplum uğruna mücadele edilmesini istediler. Onlar kuşkusuz proletaryayı bu mücadeleyi yürütebilecek ve bu mücadelede çıkarı olan bir sınıf olarak görüyorlardı. Daha "Kutsal Aile" yayınlanmadan, Marx ve Ruge'nin çıkardıkları *Deutsche Fransösische Jahrbücher*'de[4] Engels'in *Ekonomi Politik Üzerine Eleştirel Görüşler*[5] başlıklı makalesi yayınlanmıştı. Engels burada modern ekonomik düzenin temel olgularını sosyalist bir bakış açısından ele alıyor ve

onları özel mülkiyetin egemenliğinin zorunlu sonuçları olarak görüyordu. Marx'ın yapıtlarıyla gerçek bir devrim yarattığı ekonomi politik bilimine eğilme kararı almasında, kuşkusuz, Engels'le kurduğu ilişkinin etkisi oldu.

1845'ten 1847'ye kadar Brüksel'de ve Paris'te yaşayan Engels bilimsel çalışmalarını bu kentlerde Alman işçileri arasında yürüttüğü pratik çalışmayla birleştirdi. Marx ve Engels gizli bir örgüt olan Alman Komünistler Birliği[6] ile ilişkiye geçtiler. Birlik onları tasarladıkları sosyalizmin temel ilkelerini ortaya koyan bir metin hazırlamakla görevlendirdi. Marx ve Engels'in 1848'de yayınlanan ünlü *Komünist Parti Manifestosu* böyle doğdu. Bu küçük kitapçık ciltler dolusu yazıya bedeldir: Manifesto'nun ruhu yayınlandığı günden bugüne uygar dünyanın örgütlü ve savaşan proletaryasının esin kaynağı ve rehberi olmuştur.

Fransa'da patlak verip kısa sürede öteki Avrupa ülkelerine de yayılan 1848 Devrimi, Marx ve Engels'in tekrar doğdukları ülkeye dönmelerini sağladı. Burada, Prusya'nın Ren bölgesinde, Köln'de yayınlanan demokrat bir gazete olan *Neue Rheinische Zeitung*'un[7] sorumluluğunu üstlendiler. İki arkadaş Ren'deki tüm devrimci-demokratik özlemlerin ruhu oldular. Gericiliğe karşı özgürlüğü ve halkın çıkarlarını savunmak için tüm güçleriyle mücadele ettiler. Bildiğimiz gibi, gericilik egemen oldu. *Neue Rheinische Zeitung* kapatıldı. Sürgün yıllarında Prusya vatandaşlığını kaybetmiş olan Marx sınır dışı edildi. Engels ise halkın silahlı ayaklanmasına katıldı, özgürlük uğruna üç çatışmada bizzat yer aldı ve isyancıların yenilgisinin ardından İsviçre üzerinden Londra'ya geçti.

Marx da Londra'ya yerleşti. Engels bir süre sonra, kırklı yıllarda çalıştığı Manchester'daki ticari işletmede yeniden kâtiplik yapmaya başladı. 1870'e kadar Manchester'da yaşadı. Marx Londra'daydı fakat bu, onların fikir alışverişlerini canlı bir biçimde sürdürmelerine engel olmadı. İki arkadaş hemen her gün yazışıyor, görüş alışverişinde bulunuyor, ulaştıkları sonuçları birbirleriyle paylaşıyor ve bilimsel sosyalizmi geliştirmek için işbirliğini sürdürüyorlardı. Engels 1870'te Londra'ya taşındı ve son derece meşakkatli olan ortak

entelektüel çalışmaları Marx'm öldüğü 1883 yılına kadar devam etti. Bu çalışmaların meyvesi Marx'ın payına *Kapital*, Engels'in payına ise küçüklü büyüklü çok sayıda eserdi. Marx kapitalist ekonominin karmaşık fenomenlerini tahlil etmeye çalışıyordu. Engels ise daha çok polemik türünde eserler yazıyor, materyalist tarih anlayışından ve Marx'm ekonomi teorisinden esinlenerek daha genel bilimsel sorunları ele alıyordu. Engels'in bu dönemde kaleme aldığı başlıca yapıtlar şunlardır: Dühring'e karşı yazdığı (felsefenin, doğa bilimlerinin ve toplum biliminin önemli sorunlarını analiz ettiği) polemikçi eser [Anti-Dühring][8]; Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni[9]; Ludwig Feuerbach (Rusça çevirisi Plehanov'un notlarıyla birlikte 1892'de Cenevre'de yayınlandı)[10]; Rus hükümetinin dış politikası üzerine bir makale (Rusça çevirisi Sotsial-Demokrat'ın 1-2. sayısında yayınlandı)[11] konut sorunu üzerine güzel makaleler[12]; ve son olarak da Rusya'nın ekonomik gelişimi üzerine kısa ama son derece değerli iki makale (Friedrich Engels Rusçada, Zasuliç tarafından Rusçaya çevrildi ve 1916'da Cenevre'de yayınlandı)[13]. Marx, sermayeyi ele aldığı kapsamlı çalışmasına son şeklini veremeden hayata veda etti. Ama taslak neredeyse tamamlanmıştı ve onun ölümünden sonra II. ve III. ciltlerini hazırlayıp yayınlama görevini dostu Engels üstlendi. Engels bu onurlu görevi hakkıyla yerine getirdi: II. cilt 1885'te, III. cilt ise 1894'te yayınlandı (Engels'in ölümü IV. cildin yayına hazırlanmasını engelledi)[14]. Bu iki cilt eserin büyük bölümünü içermektedir. Avusturyalı sosyal demokrat Adler haklı olarak Engels'in *Kapital*'in II. ve III. ciltlerini yayınlamakla dostu olan bu dâhinin görkemli bir anıtını dikmiş ve istemese de kendi ismini de silinmeyecek şekilde üzerine kazımış olduğunu söyler. Gerçekten de *Kapital*'in son iki cildi bu iki dostun, Marx ve Engels'in ortak eseridir. Eski destanlarda efsanevi dostluk örnekleri vardır. Avrupa proletaryası, kendisinin bilimini yaratmış bu iki bilge savaşçının dostluklarının efsanelerdeki en etkileyici dostluk örneklerini bile gölgede bıraktığını söyleyebilir. Engels –bir bütün olarak alındığında haklı olarak– daima ikinci planda kalmayı yeğledi. Eski bir dostuna şöyle yazıyordu: "Marx'm hayatta olduğu dönemde ben hep ikinci kemandım"[15]. Marx yaşadığı sürece

ona duyduğu sevgi, öldükten sonra ise onun anısına gösterdiği saygı sonsuzdu. Bu sert görünüşlü savaşçı, ağırbaşlı düşünür, derinlerde sevgi dolu bir ruha sahipti.

1848–1849 hareketinden sonra, sürgünde bulunan Marx ve Engels bilimsel araştırmalarla yetinmediler. Marx 1864'te Uluslararası İşçi Birliği'ni[16] kurdu ve on yıl boyunca bu derneğin yöneticiliğini yaptı. Engels de derneğin çalışmalarına etkin bir biçimde katıldı. Marx'm görüşleri doğrultusunda dünyadaki proleterleri birleştiren Uluslararası Birlik, işçi sınıfı hareketinin gelişimine son derece önemli katkılarda bulundu. Fakat Uluslararası Birlik'in feshedildiği yetmişli yıllarda bile Marx ve Engels birleştirici rol oynamaya devam ettiler. Hatta işçi sınıfı hareketinin manevi liderleri olarak giderek daha da önem kazandıklarını söyleyebiliriz; zira hareketin kendisi de o yıllarda kesintisiz bir gelişim gösteriyordu. Marx'ın ölümünden sonra Engels, tek başına, Avrupa sosyalistlerinin danışmanı ve önderi olmayı sürdürdü. Gerek hükümetin baskısına rağmen gücünü hızla ve durmadan artıran Alman sosyalistleri, gerekse İspanya, Rusya ve Romanya gibi geri kalmış ülkelerin adımlarını ölçüp tartmak zorunda olan temsilcileri, görüş ve önerilerini almak için Engels'e başvuruyorlardı. Hepsi de yaşlı Engels'in zengin bilgi ve deneyim hazinesinden yararlandılar.

Rusçayı öğrenmiş olan ve Rusça kitapları okuyabilen Marx ve Engels Rusya'yla yakından ilgileniyor, Rus devrimci hareketini sempatiyle izliyor ve Rus devrimcileriyle kurdukları ilişkiyi sürdürüyorlardı. Her ikisi de sosyalist olmadan önce *demokrattılar* ve siyasal despotizme karşı derinden gelen güçlü bir demokratik *nefret* duyuyorlardı. İçten gelen bu siyasal duyguya, siyasal despotizm ile ekonomik baskı arasındaki ilişkiye dair derin teorik kavrayışları ve zengin hayat tecrübeleri de eklenince, Marx ve Engels siyasal bakımdan son derece duyarlı oldular. İşte bu nedenle, bir avuç Rus devrimcinin Güçlü Çar hükümetine karşı verdikleri kahramanca mücadele bu iki sınanmış devrimcinin gönlünde önemli bir yer edindi. Öte yandan, aldatıcı ekonomik avantajlar uğruna Rus sosyalistlerinin en acil ve en önemli görevinden, yani siyasal özgürlüğün kazanılması mücadele-

sinden vazgeçmek doğal olarak onlara kuşkulu görünüyordu. Hatta bunu büyük devrim davasına düpedüz ihanet etmek olarak değerlendiriyorlardı: "İşçilerin kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" –Marx ve Engels'in hiç durmadan öğrettikleri şey işte buydu.[17] Fakat ekonomik kurtuluşu için mücadele etmeden önce proletaryanın bir takım siyasal hakları kazanması gerekmektedir. Üstelik Marx ve Engels Rusya'da gerçekleşecek siyasal bir devrimin Batı Avrupa işçi sınıf hareketi üzerinde de muazzam bir etkide bulunacağını görüyorlardı. Almanya ile Fransa arasında uzun sürecek anlaşmazlık tohumları ekmiş olan 1870 savaşından sonra Rusya'nın elde ettiği olağanüstü elverişli uluslararası konum, kuşkusuz, gerici bir güç olarak otokratik Rusya'nın önemini pekiştirmişti. Ancak özgür bir Rusya Polonyalıları, Finlileri, Almanları, Ermenileri veya diğer küçük ulusları ezmeye ihtiyacı olmayan ya da Almanya ile Fransa'nın aralarını daima açık tutmaya gerek duymayan bir Rusya Avrupa'yı savaş yükünden kurtarabilir, Avrupa'daki tüm gerici unsurları zayıflatıp Avrupa işçi sınıfını güçlendirebilirdi. Engels'in Rusya'da siyasal iktidarın kurulmasını böylesine arzu etmesinin bir nedeni de Batı Avrupa işçi hareketinin gelişmesini istemesiydi. Engels'in ölümüyle Rus devrimcileri en iyi dostlarını kaybettiler.

Friedrich Engels'in, proletaryanın bu büyük savaşçısı ve öğretmeninin anısını sonsuza dek yaşatalım!

DİPNOTLAR

1 Friedrich Engels'in ölümü üzerine, 1885 sonbaharında Lenin tarafında kaleme alman bu anma yazısı ancak 1896 Martında, Rabotnik'in (İşçi) 1-2. sayısında yayınlandı.
1896-1899 yılları arasında Rus Sosyal-Demokratlar Birliği tarafından Rusya dışında düzensiz aralıklarla çıkarılan Rabotnik'in editörlüğünü Emeğin Kurtuluşu Grubu yapıyordu. Derginin gerçek kurucusu, 1895'te yurtdışındayken derginin hazırlanması ve yayınlanması konusunda G.V. Plehanov ve P.B. Akselrod'la anlaşmaya varan Lenin'di. Lenin, Rusya'ya döndükten sonra dergiye maddi destek sağlamak ve Rusya'dan mektup ve makaleler toplayıp göndermek için büyük çaba harcadı. Tutuklandığı 1895'ten önce Lenin, "Friedrich Engels" başlıklı anma yazısı ile birkaç mektubu tamamlayıp Rabotnik'in editörlerine gönderdi. Bunların bazıları Rabotnik'in 1-2 ve 5-6. sayılarında yayınlandı.
Rabotnik üç cilt halinde toplam altı sayı basıldı. Ayrıca on sayı da Listok "Rabotnika" ismiyle yayınlandı.

2 Lenin'in "Friedrich Engels" başlıklı makalesinin girişinde yer alan bu dizeler N.A. Nekrosov'un "Dorolyubov'un Anısına" şiirinden alınmıştır.

3 Friedrich Engels, "Almanya'da Köylü Savaşı"na Önsöz; Marx-Engels, Seçme Eserler, I. Cilt, Moskova 1958, sf. 652

4 Deutsch-Französische Jahrbücher [Alman-Fransız Yıllıkları]. Paris'te Karl Marx ve A. Ruge'nin editörlüğünde Almanca olarak yayınlandı. 1844 Şubatında yalnızca 1. sayısı -çift rakamlı- basıldı. Marx ile bir burjuva radikal olan A. Ruge arasındaki ilkesel anlaşmazlıklar yüzünden derginin yayını durdu.

5 Friedrich Engels, "Umrisse zu einer Kritik der Nationalökonomie". Marx-Engels, *Werke,* Band 1, Dietz Verlag, Berlin 1956, sf. 499-524.

6 *Komünist Birlik,* Devrimci proletaryanın ilk enternasyonal örgütüdür. Birliğin kuruluşunun ön aşamasında Marx ve Engels tüm ülkelerdeki sosyalistleri ve işçileri hem ideolojik olarak hem de örgütsel olarak birleştirmek için büyük çaba harcadılar. 1847 yılının başlarında Marx ve Engels gizli bir Alman derneği olan Adalet Birliği'ne katıldılar. 1847 Haziranının ilk günlerinde Londra'da yapılan kongrede dernek Komünist Birlik adını aldı ve "Tüm İnsanlar Eşittir!" şeklindeki bulanık sloganın yerine "Bütün Ülkelerin işçileri Birleşin!" sloganını benimsendi. Komünist Birlik'in amacı burjuvaziyi alaşağı etmek, sınıf karşıtlıklarına dayalı eski burjuva toplumu ortadan kaldırıp sınıfların ve özel mülkiyetin olmadığı yeni bir toplum kurmaktı. Marx ve Engels, Birliğin 1847 yılının Kasım-Aralık aylarında Londra'da düzenlenen II. Kongresinin çalışmalarında yer aldılar ve Kongrenin isteği üzerine Birliğin 1848'de yayınlanan programını -*Komünist Parti Manifestosunu*- kaleme aldılar. Komünist Birlik devrimci proleterlerin yetiştiği bir okul, proletarya partisinin nüvesi ve Uluslararası İşçi Birliği'nin

(I. Enternasyonal'in) önceli olarak önemli bir tarihsel rol oynadı. Birlik 1852 Kasımına kadar varlığını sürdürdü. Engels'in "Komünistler Birliği'nin Tarihi" başlıklı makalesinde Birliğin tarihi anlatılmaktadır (Marx-Engels, Seçme Eserler, II. Cilt, Moskova 1958, sf. 338-357).

7 *Neue Rheinische Zeitung* 1 Haziran 1848'ten 19 Mayıs 1849'a kadar Köln'de yayınlandı. Gazetenin yöneticiliğini K. Marx ve F. Engels yapıyordu. Marx ayrıca gazetenin başyazarıydı. Lenin'in belirttiği gibi, gazete devrimci proletaryanın en nitelikli yayın organıydı. Kitleleri eğitiyor ve karşı-devrimle mücadeleye yönlendiriyordu. Gazetenin etkisi Almanya'nın dört bir yanında hissediliyordu. Neue Rheinische Zeitung yayına başladığı ilk aylardan itibaren kararlı ve uzlaşmaz tutumu ve enternasyonal militanlığı nedeniyle hem feodal monarşist ve burjuva liberal basının hem de hükümetin baskılarına maruz kaldı. Marx'ın Prusya hükümeti tarafından sınır dışı edilmesi ve gazetenin diğer editörlerine yönelik baskılar gazetenin yayınının kesilmesine neden oldu. Neue Rheinische Zeitung'la ilgili Engels'in "Marx ve Neue Rheinische Zeitung (1848-1849)" başlıklı makalesine bakınız. Marx-Engels, Seçme Eserler, II. Cilt, Moskova 1958, sf. 328-337.

8 Friedrich Engels, Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor [Anti-Dühring].
Engels'in Anti-Dühring'teki üç makalesinden oluşan Bilimsel ve Ütopik Sosyalizm broşürünün Rusça çevirisi 1892'de yayınlandı. Marx-Engels, Seçme Ederler, II. Cilt, Moskova 1958, sf. 115-155.

9 Friedrich Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. Marx-Engels, Seçme Eserler, II. cilt, Moskova 1958, sf. 170-327

10 Friedrich Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, Marx-Engels, Seçme Eserler, II. cilt, Moskova 1958, sf. 358-402.

11 Friedrich Engels'in "Rus Çarlığının Dış Politikası" başlıklı makalesi iki bölüm halinde Sotsial-Demokrat dergisinde yayınlandı.
Sotsial-Demokrat- Emeğin Kurtuluşu Grubu tarafından 1890-1892 yıllarında Londra'da yayınlanan edebi ve siyasi dergi. Dört sayı çıkabilen dergi Marksist görüşlerin Rusya'da yayılmasında önemli bir rol oynadı.
V. Plehanov, P.B. Akselrod ve V.I. Zasuliç derginin önde gelen isimlerindendi.

12 Friedrich Engels, Konut Sorunu. Marx-Engels, Seçme Eserler, Moskova 1958, sf. 546-635.

13 Lenin, Friedrich Engels'in "Rusya'da Toplumsal ilişkiler Üzerine" başlıklı makalesine ve bu makaleye eklenen açıklamalara göndermede bulunuyor. (Makale ve eki için bakınız: Friedrich Engels Rusçada, Cenevre 1894).

14 Lenin, Marx'ın 1862-1863 yıllarında yazdığı Artı-Değer Teorileri için Engels'in dile getirdiği görüşlere uygun olarak *Kapital*'in IV. Cildi tanımını yapıyor. *Kapital*'in II. Cildine yazdığı önsözde Engels şöyle diyordu: "II. ve III. Ciltlerde yer alan sayısız pasajı gözden geçirip ayıkladıktan sonra, bu elyazmasının can alıcı bölümünü *Kapital*'in IV. Cildi olarak yayınlamaya karar verdim" (K. Marx, *Kapital*, II. Cilt, sf. 2). ne var ki

Engels IV. Cildi yayına hazırlayamadı. Kautsky tarafından gözden geçirilen bu bölüm ilk kez Almanca olarak 1905 ve 1910 yıllarında yayınlandı. Bu baskıda bir metnin yayınlanması sırasında gözetilmesi gereken bilimsel yayıncılık ilkeleri çiğnendi ve Marksizmin bir dizi ilkesi çarpıtıldı.

SBKP Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü "Artı-Değer Teorilerinin yeni bir (Rusça) baskısını elyazmasma uygun olarak üç bölüm halinde yayına hazırlamaktadır. (Karl Marx, Artı-Değer Teorileri [*Kapital* IV. Cilt]). Birinci bölüm 1955'te, ikinci bölüm 1957'de yayınlandı.

15 Engels'in I.F. Becker'e yazdığı 15 Ekim 1884 tarihli mektup, sf. 26.

16 Uluslararası işçi Birliği (I. Enternasyonal)- 1864'te Londra'da Engels ile Fransız işçilerinin düzenlediği uluslararası işçi toplantısında Marx tarafından kurulan, proletaryanın ilk enternasyonal örgütü. I. Enternasyonal Marx ve Engels'in işçi sınıfının devrimci partisini kurmak için uzun yıllar yürüttükleri inatçı mücadelenin ürünüdür. Lenin I. Enternasyonal'in "işçilerin sermayeye karşı devrimci saldırılarına hazırlanmak için gereken uluslararası bir işçi örgütünün temellerini atmış olduğunu" söyler. (V.İ. Lenin, Üçüncü Enternasyonal ve Tarihteki Yeri, mevcut baskı, 29. Cilt).

Birinci Enternasyonal'in merkezi yönetim organı, Marx'ın da daimi üyesi olduğu Genel Konsey'di. Küçük burjuva etkilere ve o zamanlar işçi sınıfı hareketi içinde yaygın olan sekter eğilimlere (İngiltere'de dar sendikalizm, Latince konuşan ülkelerde -Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, Romanya- ise Proudhonculuk ve anarşizm) karşı verilen mücadele sırasında Marx, Genel Konsey'in sınıf bilinçli üyelerini (F. Lessner, E. Dupont, G. Jung vd.) kendi etrafında topladı. Birinci Enternasyonal farklı ülkelerden işçilerin ekonomik ve siyasi mücadelelerini yönetti ve aralarındaki uluslararası dayanışmayı güçlendirdi. Marksizmin yayılmasında ve sosyalizm ile işçi sınıfı hareketinin birleştirilmesinde Birinci Enternasyonal büyük rol oynadı.

Paris Komünü'nün yenilgisinin ardından işçi sınıfı farklı farklı ülkelerde, Birinci Enternasyonal'in öne sürdüğü ilkelere dayalı kitle partileri kurma sorunuyla yüz yüze geldi. "Avrupa'nın koşullarını göz önünde bulundurduğumda" diye yazıyordu Marx 1873'te, "Enternasyonal'in biçimsel örgütünün bir süreliğine geri planda kalmasının yararlı olacağını düşünüyorum" (Marx'tan F.A. Sorge'ye, 27 Eylül 1873). Birinci Enternasyonal 1876'da Philedelphia'da düzenlenen bir konferansta resmen lağvedildi.

17 Marx-Engels, *Komünist Parti Manifestosu*; Karl Marx, Uluslararası İşçi Birliği'nin Genel Kuralları. Marx-Engels, Seçme Eserler, I. Cilt, Moskava 1958, sf. 32 ve 386.

MARKSİZMİN ÜÇ KAYNAĞI VE ÜÇ BİLEŞENİ[1]

Marx'ın öğretileri uygar dünyanın dört bir yanında, Marksizmi "tehlikeli (sapkın) bir mezhep" gibi gören burjuva biliminde büyük bir düşmanlık ve nefretle karşılandı. Zaten başka bir tutum göstermeleri de beklenemezdi; çünkü, sınıf mücadelesine dayalı bir toplumda "yansız" bir toplum bilimi olamaz. Tüm resmi ve liberal bilim şu ya da bu şekilde ücretli köleliği savunur; oysa Marksizm bu köleliğe savaş açmıştır. Ücretli köleliğe dayanan bir toplumda bilimin yansız olmasını beklemek, kârları azaltarak işçi ücretlerinin yükseltilmesinin yerinde olup olmadığı konusunda fabrikatörlerin yansız olmasını beklemek kadar safça ve ahmakça bir tutumdur.

Ama hepsi bu değil. Felsefe ve toplum bilimleri tarihi Marksizmde dar görüşlü, uygar dünyanın gelişim yolunun dışına düşmüş bir öğreti anlamında "mezhepçiliğin"[sekterizmin] zerresi yoktur. Aksine, Marx'ın dehası insanlığın en ileri, en akıllı beyinleri tarafından ortaya atılan soruları yanıtlamış olmasından ileri gelir. Onun öğretisi felsefenin, ekonomi-politiğin ve sosyalizmin en büyük temsilcilerinin öğretilerinin dolaysız bir uzantısı olarak ortaya çıktı.

Marksist öğreti güçlüdür, çünkü doğrudur. Kapsamlı ve tutarlıdır; insanlara hurafelerle, gericilikle ve burjuvazinin egemenliğiyle uzlaştırılması mümkün olmayan bütünlüklü bir dünya görüşü sunar. İnsanlığın 19. yüzyılda ürettiği Alman felsefesi, İngiliz ekonomi-politiği ve Fransız sosyalizmi tarafından temsil edilen en iyi eserlerin meşru mirasçısıdır.

Burada Marksizmin bu üç kaynağını ve aynı zamanda üç bileşenini ana hatlarıyla özetlemeye çalışacağız.

1

Marksist felsefe materyalizmdir. Modern Avrupa tarihi boyunca ve özellikle de 18. yüzyılda, ortaçağdan kalma pisliğe, kurumlardaki ve düşüncelerdeki köleliğe karşı kararlı bir mücadelenin verildiği Fransa'da doğa bilimlerinin öğretilerine uygun ve hurafelere düşman tek tutarlı felsefenin materyalizm olduğu kanıtlandı. Bu nedenle demokrasinin düşmanları daima tüm güçleriyle materyalizmi "çürütmeye", gözden düşürmeye ve lekelemeye çalışarak dinin savunulmasına veya şu ya da bu biçimde desteklenmesine karşılık gelen felsefi idealizmin çeşitli biçimlerini savundular.

Marx ve Engels felsefi materyalizmi en kararlı biçimde savunarak, bu temelden en ufak bir sapmanın neden köklü yanılgılara götürdüğünü bıkıp usanmadan, tekrar tekrar açıkladılar. Onların görüşleri en açık ve en ayrıntılı biçimde Engels'in *Ludwig Feuerbach* ve *Anti-Dühring* adlı yapıtlarında ortaya koyulmuştur. Bu iki kitap da tıpkı *Komünist Manifesto* gibi her sınıf bilinçli işçinin el kitabıdır.

Marx 18. yüzyılın materyalizmiyle yetinmedi, felsefeyi daha yüksek bir düzeye taşıdı. Onu klasik Alman felsefesinin kazammlarıyla, özellikle de Feuerbach'ın materyalizmine yol açmış olan Hegel'in sistemiyle zenginleştirdi. Bu kazanımların en önemlisi *diyalektikti;* yani en tam, en derin ve en kapsamlı biçimiyle gelişim öğretisi; sürekli olarak gelişen maddenin bir yansımasını bize sunan insan bilgisinin göreliliği öğretisi. Doğa bilimlerindeki son buluşlar -radyum, elektronlar, elementlerin dönüşümü [transmutasyon]- eski ve çürümüş idealizmin "yeni" versiyonlarım öne süren burjuva filozofların öğretileri karşısında Marx'ın diyalektik materyalizmini gözle görülür biçimde doğrulamıştır.

Marx felsefi materyalizmi alabildiğine derinleştirip geliştirirken, doğa kavrayışını insan toplumunun tanımını kapsayacak şekilde geliştirdi. Onun *tarihsel materyalizmi* bilimsel düşünce açısından büyük bir kazanımdır. Tarih ve siyaset anlayışında o güne dek hüküm süren kaos ve keyfilik yerini dikkat çekecek ölçüde bütünlüklü ve

uyumlu bir bilimsel teoriye bıraktı. Üretici güçlerin gelişmesi sonucunda bir toplumsal sistemden daha yüksek bir toplumsal sisteme nasıl geçildiğini –örneğin kapitalizmin feodalizmden nasıl çıktığını– gösteren bir teoriydi bu.

Tıpkı insan bilincinin kendisinden bağımsız olan doğayı (yani gelişim halindeki maddeyi) yansıtması gibi, insanın toplumsal bilinci (yani onun sahip olduğu çeşitli görüşler ile felsefi, dini, siyasi öğretiler vs.) de toplumun *ekonomik sistemini* yansıtır. Siyasi kurumlar ekonomik temel üzerinde yükselen bir üstyapıdır. Örneğin, çeşitli siyasal biçimler almış olan modern Avrupa devletlerinin burjuvazinin proletarya üzerindeki egemenliğini güçlendirdiğini görüyoruz.

Marx'ın felsefesi insanlığa, özellikle de işçi sınıfına güçlü bilgi araçları sunmuş olan eksiksiz [dört başı mamur] bir felsefedir.

2

Ekonomik sistemin, siyasal üstyapının oluşturduğunu gören Marx, tüm dikkatini özellikle bu ekonomik sistemin incelenmesi üzerinde yoğunlaştırdı. Marx'ın başyapıtı *Kapital* modern ekonomik sistemin, yani kapitalist toplumun incelenmesine adanmıştır.

Marx'tan önce, en gelişmiş kapitalist ülkede, İngiltere'de doğmuş olan ekonomi-politik, Adam Smith ve David Ricardo'nun araştırmaları sayesinde *emek değer teorisinin* temellerini atmıştı. Marx onların çalışmalarını kaldığı yerden sürdürdü, teoriyi kanıtladı ve tutarlı bir biçimde geliştirdi. Her metanın değerinin, o metanın üretimi için toplumsal bakımdan gerekli emek zamanı ile belirlendiğini gösterdi.

Burjuva iktisatçıların şeyler arasındaki ilişkiyi (bir metanın başka bir metayla değişilmesini) gördüğü yerde Marx *insanlar arasındaki ilişkiyi* gözler önüne serdi. Metalarm değişilmesi [mübadele] tek tek üreticilerin Pazar aracılığıyla kurdukları ilişkiyi ifade eder. *Para* bu ilişkinin giderek sıkılaştığım ve tek tek üreticilerin tüm ekonomik hayatını birleştirerek tek bir bütün haline getirdiğini gösterir. *Sermaye* bu bağın daha da gelişmesi demektir: İnsanın emek-gücü bir meta

haline gelir. Ücretli işçi emek-gücünü toprak sahibine, fabrikatöre ve emek araçlarını elinde bulunduranlara satar. İşçi emek gücünü, iş gününün bir bölümünde kendisinin ve ailesinin geçim masraflarını karşılamak için harcar; geri kalan bölümünde ise karşılığını almaksızın kapitalist *artı-değer* yaratmak için. Bu artı-değer kârın, kapitalist sınıfın zenginliğinin kaynağıdır.

Artı-değer öğretisi Marx'ın ekonomi teorisinin köşe taşıdır

İşçinin emeğiyle yaratılan sermaye işçiyi ezer, küçük mülk sahiplerini iflasa sürükler ve bir işsizler ordusu meydana getirir. Sanayide büyük ölçekli üretimin zaferi ilk bakışta açıkça görülür; fakat aynı olguyu tarımda da gözlemek mümkündür. Büyük ölçekli kapitalist tarım baskın hale gelir, makine kullanımı yaygınlaşır ve para-sermaye tarafından kapana sıkıştırılan köylü ekonomisi geri kalmış üretim tekniği yüzünden giderek gücünü yitirir, iflasa sürüklenir. Küçük ölçekli üretimin çöküşü tarımda farklı biçimlerde gerçekleşir; fakat çöküşün kendisi yadsınamaz bir olgudur.

Küçük ölçekli üretimi yıkıma sürükleyen sermaye, emeğin üretkenliğinin artmasına yol açar ve büyük kapitalist işletmelerin tekel konumu elde etmelerine olanak sağlar. Üretimin kendisi giderek toplumsallaştığı –yüzbinlerce, milyonlarca işçi düzenli bir ekonomik organizma içinde birbirine bağlandığı– halde, bu kolektif emeğin ürününe bir avuç kapitalist tarafından el konur. Üretim anarşisi her geçen gün daha da artar, krizler çoğalır, çılgınca yeni pazarlar peşinde koşulur ve geniş yığınlar açısından yaşam güvencesi ortadan kalkar.

Kapitalist sistem işçilerin sermayeye olan bağımlılığını artırarak muazzam bir birleşmiş emek gücü yaratır.

Marx kapitalizmin nüvesi durumundaki meta ekonomisinden, basit mübadeleden başlayarak onun en yüksek biçimi olan büyük-ölçekli üretime varıncaya kadar, kapitalist gelişimin izini sürdü.

Eski ve yeni tüm kapitalist ülkelerin deneyimi, sayıları giderek artan işçilere Marksist öğretinin doğruluğunu her geçen gün yeni yeni örneklerle kanıtlamaktadır.

Kapitalizm tüm dünyada muzaffer oldu; ama bu zafer emeğin sermaye karşısındaki zaferinin başlangıcından başka bir şey değildir.

3

Feodalizm yıkılıp yeryüzünde "özgür" kapitalist toplum ortaya çıktıktan hemen sonra, bu özgürlüğün yeni bir baskıcı sistem ve işçilerin sömürülmesi anlamına geldiği görüldü. Çok geçmeden bu baskıya karşı bir tepki ve protesto olarak çeşitli sosyalist doktrinler ortaya çıktı. Ne var ki bu ilk sosyalizm ütopik bir sosyalizmdi. Kapitalist toplumu eleştiriyor, mahkûm edip lanetliyor, onun yıkılmasını düşlüyor, daha iyi bir düzen tasavvur ediyor ve zenginleri sömürünün ahlaksızlık olduğuna ikna etmeye çalışıyordu.

Ancak ütopik sosyalizm bir çözüme işaret edemedi. Kapitalizm koşullarında ücretli köleliğin gerçek niteliğini açıklayamadı, kapitalist gelişimin yasalarını ortaya koyamadı. Ne kapitalizm koşullarında ücretli köleliğin gerçek niteliğini ortaya koyabildi ne de hangi toplumsal gücün yeni toplumu kurma yeteneğinde olduğunu gösterebildi.

Bu arada Avrupa'nın her köşesinde, özellikle de Fransa'da feodalizmin ve serfliğin çöküşüne eşlik eden fırtınalı devrimler, tüm gelişmelerin temelinin ve itici gücünün *sınıf mücadelesi* olduğunu açık bir biçimde gözler önüne seriyordu.

Tek bir politik özgürlük bile feodal sınıfa karşı zorlu direnişler gösterilmeden kazanılmadı. Kapitalist toplumun çeşitli sınıfları arasında bir ölüm kalım mücadelesi olmadan tek bir kapitalist ülke bile az çok özgür ve demokratik bir temel üzerinde gelişim gösteremedi.

Marx'ın dehası, tarihin öğrettiği bu dersi kavrayan ve tutarlı bir biçimde uygulayan kişi olmasından ileri gelmektedir. Onun tarihten çıkardığı bu ders sınıf mücadelesi öğretisidir.

İnsanlar, siyasette daima aldatılmanın ya da kendi kendini kandırmanın ahmak kurbanları olmuşlardır. Her türlü ahlaki, dini, siyasi ve toplumsal söylevlerin, açıklamaların, vaatlerin ardında şu ya da bu

sınıfın çıkarlarının yattığını görmedikçe aldatılmaya devam edeceklerdir. Reform ve iyileştirme taraftarları, her eski kurumun, ne kadar barbar ve çürümüş olursa olsun belirli egemen güçler tarafından işletilmeye devam edeceğini görünceye kadar eski düzenin savunucuları tarafından daima aldatılacaklardır. Bu sınıfların direnişlerini ezmenin tek bir yolu vardır: İçinde yaşadığımız toplumda eskiyi ortadan kaldırıp yeniyi yaratacak yetenekte olan –toplumsal konumları gereği bu yetenekte olması gereken– güçleri keşfetmek ve bu güçleri mücadele için bilinçlendirilip örgütlemek.

Marx'ın felsefi materyalizmi, o güne dek bütün ezilen sınıfların *muzdarip* oldukları manevi kölelikten çıkış yolunu proletaryaya gösterdi.

Proletaryanın bağımsız örgütleri Amerika'dan Japonya'ya, İsviçre'den Güney Afrika'ya kadar dünyanın her yerinde giderek çoğalmaktadır. Proletarya verdiği sınıf mücadeleleri ile aydınlanıyor ve kendisini eğitiyor. Burjuva toplumun önyargılarından kurtuluyor, saflarını her geçen gün daha da sıklaştırıyor ve başarılarının değerini ölçmeyi öğreniyor. Güçlerini çelikleştiriyor ve karşı konulmaz bir biçimde büyüyor.

Prosvesçeniye sayı: 3 İmza: V. İ.
Mart 1913

DİPNOT

1 Marx'm otuzuncu ölüm yıldönümü anısına yazılan bu makale 1913'te Prosvesçeniye'nin 3. sayısında yayınlandı, Prosvesçeniye [Aydınlanma] 1911 aralığında St. Petersburg'da aylık olarak yayınlanmaya başlayan Bolşevik bir siyaset ve edebiyat dergisiydi. Dergi, Moskova'da çıkan Bolşevik gazete Mysl'm [Düşünce] Çar hükümeti tarafından yasaklanmasından sonra Lenin'in önerisi üzerine çıkmaya başladı. Dergiyi yurt dışından yöneten Lenin, onun için şu makaleleri kaleme aldı: "Seçim Kampanyasının Temel Sorunları", "Ulusal Sorun Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler", "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" vs.

Gazete Çar hükümeti tarafından I. Dünya Savaşının arifesinde, 1914 Haziranında yasaklandı. 1917 sonbaharında yeniden yayınlanmaya başlasa da ancak (çift rakamlı) tek bir sayısı basılabildi. Bu sayıda Lenin'in iki makalesi yer alıyordu: "Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilirler mi?" ve "Parti Programına Yeni Bir Bakış".

JOHANNES BECKER, JOSEPH DIETZEN, FRIEDRICH ENGELS, KARL MARX VE DİĞERLERİNDEN FRIEDRICH SORGE VE DİĞERLERİNE MEKTUPLAR'IN RUSÇA ÇEVİRİSİNE ÖNSÖZ

Marx, Engels, Dietzgen, Becker ve geçtiğimiz yüzyılın uluslararası işçi sınıfı hareketinin liderlerinin yazdığı mektuplardan oluşan, şimdi de kitap halinde Rus kamuoyuna sunulan bu derleme, çağdaş Marksist literatürümüzün olmazsa olmaz bir parçası ve tamamlayıcısıdır.

Burada söz konusu mektupların sosyalizmin tarihi, Marx ve Engels'in faaliyetlerinin kapsamlı biçimde ele alınması bakımından taşıdığı önem üzerinde ayrıntılı olarak duracak değiliz. Meselenin bu yönü izah gerektirmeyecek kadar açık. Yalnızca şunu belirtmek isteriz ki burada yayınlanan mektupların tam olarak anlaşılabilmesi için Enternasyonal'in tarihini anlatan belli başlı yapıtlar (bakınız: Jaeckh, Enternasyonal; Rusça çevirisi *Znaniye* yayınevi tarafından yayınlandı) ile Alman ve Amerikan işçi sınıfı tarihi üzerine kaleme alınmış olan kitapların (bakınız: Franz Mehring, *Alman Sosyal-Demokrasisinin Tarihi,* ve Morris Hillquit, *Birleşik Devletler'de Sosyalizmin Tarihi)* vs. okunması gerek.

Burada bu mektupların içeriğine girmeyi ya da mektuplarda anlatılan çeşitli tarihsel dönemleri değerlendirmeyi de düşünmüyoruz. Mehring, Der Sorgesche Briefwechsel ("Sorge'nin Mektupları", Neue Zeit, 25. Yıl, sayı 1-2) başlıklı makalesinde bunu son derece başarılı bir biçimde yaptı. Muhtemelen bu makale de yayınevi tarafından mevcut çeviriye ek olarak ya da ayrı bir kitap halinde yayınlanacak.

İçinde bulunduğumuz devrimci dönemde Rus sosyalistleri için özellikle önemli olan, militan proletaryanın Marx ve Engels'in yakla-

şık otuz yıllık (1867-1895) faaliyetlerinin pek bilinmeyen ayrıntılarını öğrenmesi ve bunlardan dersler çıkarmasıdır. Bu nedenle, sosyal-demokrat literatürümüzde okurları Marx ve Engels'in Sorge'ye yazdığı mektuplarla tanıştırma yönündeki ilk girişimlerin aynı zamanda Rus devriminde sosyal-demokrat taktikler gibi "yakıcı" meselelerle bağlantılandırılmasında şaşılacak bir yan yoktur. (Plehanov'un *Sovremenya Zhizn'i* ve Menşeviklerin *Otlikliki*'si).[1] Biz de okurlarımızın dikkatini esas olarak yayınlanan mektuplarda Rus işçi partisinin mevcut sorunları açısından özellikle önem taşıyan pasajlara çekmek istiyoruz.

Marx ve Engels mektuplarında daha çok İngiliz, Amerikan ve Alman işçi sınıfı hareketlerinin acil sorunlarını ele alıyorlar. Bu son derece doğal, çünkü onlar Almandılar, İngiltere'de yaşıyorlardı ve Amerikalı yoldaşlarıyla yazışıyorlardı. Marx, Alman sosyal-demokratı Kugelmann'a yazdığı mektuplarda Fransız işçi sınıfı hareketine ve özellikle de Paris Komününe daha fazla ve daha ayrmtılı bir biçimde değinmektedir. (Bakınız: Karl Marx'tan Kugelmann'a Mektuplar. Lenin yayına hazırladığı Rusça çeviriye bir de önsöz yazdı, St. Petersburg 1907).

Marx ve Engels'in İngiliz, Amerikan ve Alman işçi sınıfı hareketlerine dair söylediklerini karşılaştırmak son derece öğretici olacaktır. Bir tarafta Almanya'nın öteki tarafta ise İngiltere ve Amerika'nın kapitalizmin farklı gelişim aşamalarını ve burjuvazinin bir sınıf olarak bu ülkelerdeki tüm siyasi hayat üzerinde sürdürdüğü farklı [burjuva] egemenlik biçimlerini temsil ettikleri göz önünde bulundurulduğunda bu karşılaştırma çok daha büyük önem kazanmaktadır. Bilimsel açıdan burada materyalist diyalektiğin somut bir örneğini, yani farklı ekonomik ve siyasi koşullardan doğan özgün nitelikleri doğrultusunda sorunun çeşitli yönlerini öne çıkarıp farklı noktalara vurgu yapma yeteneğini görüyoruz. İşçi partisinin pratik politikası ve taktikleri açısından ise *Komünist Manifesto*'nun yazarlarının savaşan proletaryanın görevlerini tanımlarken farklı ülkelerdeki ulusal işçi sınıfı hareketlerinin içinde bulunduğu farklı evreleri göz önünde bulundurduklarına tanıklık ediyoruz.

Marx ve Engels'in İngiliz ve Amerikan sosyalizmine yönelttikleri en sert eleştiri, işçi sınıfı hareketinden kopuk olmalarıdır. İngiltere'deki Sosyal Demokrat Federasyon ve Amerikan sosyalistleri hakkında yaptıkları tüm değerlendirmelerde onların Marksizmi bir dogmaya, "katı bir Ortodoksluğa" indirgedikleri, onu "bir eylem kılavuzu olarak değil bir amentü"[2] gibi gördükleri, yanı başlarında ilerleyen, teorik bakımdan zayıf fakat canlı ve güçlü işçi sınıfı hareketine ayak uydurmadıkları suçlaması yer almaktadır. Engels 27 Ocak 1887 tarihli mektubunda şöyle yazıyordu: "1864'ten 1873'e kadar yalnızca bizim platformumuzu açıkça benimseyenlerle hareket etmekte ısrar etmiş olsaydık bugün nerede olurduk?" 28 Aralık 1886 tarihli bundan bir önceki mektubunda ise, Henry George'un görüşlerinin Amerika işçi sınıfı üzerindeki etkilerine değinerek şöyle diyordu:

"Mevcut durumda önümüzdeki Kasım ayında işçilerin kandırma amacı gütmeyen bir işçi partisine verileceği bir-iki milyon oy öğretisel olarak mükemmel bir platforma verilecek yüz bin oydan çok daha değerlidir."

Son derece ilginç pasajlar bunlar. Ülkemizde bir "işçi kongresi" ya da Larin'in umduğu "geniş işçi partisini" savunmak üzere bunlardan yaralanmaya kalkan sosyal demokratlar var. Engels'ten "yararlanan" bu aceleci baylara sormak isteriz: Aynı gerekçelerle neden "sol bir blok" savunulmasın?[3] Bu pasajların alıntılandığı mektuplar Amerikalı işçilerin seçimlerde Henry George'a oy verdikleri bir döneme ilişkindir. Bir Rus'la evli olan ve Engels'in yapıtlarını Rusçaya çeviren Bayan Wischnewetzky, Engels'in yanıtından da anlaşılacağı gibi, kendisinden Henry George'un kapsamlı bir eleştirisini yapmasını istemişti. Engels (28 Aralık 1884'te) henüz bunun vaktinin gelmediğini, aslolanın işçi partisinin –net bir program temelinde olmasa da– örgütlenmeye başlaması olduğunu söylüyordu. Daha sonra işçiler kendileri neyin yanlış olduğunun görecek, kendi hatalarından öğrenmeye başlayacaklardı, "Fakat" diyordu Engels, "işçi partisinin ulusal ölçekte örgütlenmesini önleyecek ya da geciktirecek her şeyin –nasıl bir programa dayanırsa dayansın– büyük bir hata olacağını düşünüyorum.[4]

Engels hiç kuşkusuz Henry George'un fikirlerinin sosyalizm açısından ne kadar saçma olduğunun, gerici bir nitelik taşıdığının farkındaydı ve bu yargısını sık sık dile getiriyordu. Sorge'ye yazılan mektuplar arasında 20 Hazi'ran 1881'de Karl Marx tarafından gönderilmiş olanı son derece ilginçtir. Marx bu mektupta Henry George'u *radikal burjuvazinin ideologu* olarak niteler. "Bu adam teorik bakımdan çok geri *[total arriere]*" diye yazar.[5] Bununla birlikte Engels, "yığınlara kendi hatalarının yol açtığı söyleyebilecek" insanlar olduğu sürece seçimlerde bu sosyalist gericiyle ittifak yapmaktan çekinmedi (Engels'in 29 Kasım 1886 tarihli mektubuna bakınız).[6]

Engels, o günlerde faal olan Emek Şövalyeleri adlı Amerikan işçi örgütünden söz ettiği aynı mektubunda şunları yazıyordu: "Emek Şövalyelerinin en zayıf [kelimesi kelimesine çevrilecek olursa en çürümüş *-faulste]* yanı, politik bakımdan tarafsız olmalarıydı... Harekete yeni katılan her ülke açısından büyük önem taşıyan ilk büyük adım, daima, işçilerin nasıl ve ne şekilde olursa olsun bağımsız bir siyasi parti gibi örgütlenmeleridir.[7]

Elbette bundan, sosyal demokrasiden partisiz bir işçi kongresine sıçramayı haklı gösterecek bir sonuç çıkarılamaz. Ama Engels'in Marksizmi bir "dogmaya", "Ortodoksluğa", "mezhepçiliğe" indirgeme suçlamasından kurtulmak isteyen herkes, buradan, bazen radikal "sosyal-gericilerle" seçimlerde ittifak yapılabileceği sonucunu çıkarmış olması gerekir.

Amerika ile Rusya arasındaki bu benzerliklere çok fazla takılıp kalmadan (karşıtlarımıza cevap vermek için bunlardan söz etmek zorunda kaldık) İngiliz ve Amerikan işçi sınıfı hareketlerinin temel özelliklerini ortaya koymak kuşkusuz çok daha ilgi çekici olacaktır. Bu özellikler şunlardır: Proletaryanın önünde ulusal çapta büyük demokratik görevlerin olmayışı; proletaryanın tamamen burjuva siyasetin etkisi altında olması; bir avuç sosyalistten oluşan sekter grupların proletaryadan yalıtık olması; seçimlerde sosyalistlerin işçi yığınları arasında en ufak bir başarı elde edememesi. Her kim bu temel koşulları unutur ve "Amerika ile Rusya arasında büyük

benzerlikler" kurmaya kalkarsa, son derece yüzeysel bir yaklaşımda bulunuyor demektir.

Engels bu koşullar altında işçilerin ekonomik örgütlerine bu kadar vurgu yapmışsa eğer, bunun nedeni son derece sağlam, yerleşik demokratik sistemlerin söz konusu olması ve bu durumun proletaryaya tümü ile sosyalist görevler yüklemesidir.

Engels, programı zayıf da olsa bağımsız bir işçi partisinin önemine vurgu yaptı; çünkü o, işçilerin daha önce en ufak bir politik bağımsızlığa sahip olmadığı ve siyasal alanda çoğunlukla burjuvazinin peşinden sürüklendiği ülkelerden söz ediyordu.

Bu tür savlardan çıkarılan sonuçları, proletaryanın kendi partisini liberal burjuvaziden önce kurduğu, işçilerin burjuva siyasetçilere oy verme gibi bir alışkanlığının bulunmadığı ve acil görevlerin sosyalist değil burjuva demokratik bir nitelik taşıdığı ülkelere uyarlamaya kalkmak Marx'ın tarihsel yöntemiyle alay etmek demektir.

Engels'in İngiliz ve Amerikan hareketlerine dair görüşlerini Alman işçi hareketine dair görüşleriyle karşılaştırdığımızda, okur ne demek istediğimizi daha iyi anlayacaktır.

Yayınlanmış olan mektuplar bu gibi son derece ilginç görüşlerle doludur ve bu görüşlerin bağlamları birbirinden çok farklıdır. İşçi partisinin "sağ kanadına" uyarı, sosyal-demokrasi içindeki oportünizme karşı amansız (bazen de Marx'ın 1877-1879'da yaptığı gibi, öfkeli) bir savaş.

Gelin önce bu görüşümüzü mektuplardan yapacağımız alıntılarla doğrulayalım ve ardından bu olguyu değerlendirmeye geçelim.

Burada öncelikle Marx'ın Höchberg ve yandaşları hakkındaki görüşlerini belirtmemiz gerek. Franz Mehring "Der Sorgeesche Briefwechsel" başlıklı makalesinde Marx'm -ve daha sonra da Engels'in- oportünistlere karşı saldırının tonunu düşürmeye çalışmış ve bize göre bunda epey aşırıya kaçmıştır. Özellikle konu Höchberg ve yandaşlarına gelince Mehring, Marx'ın Lassalle ve Lassalle'cılar hakkındaki yargısının yanlış olduğunda ısrar ediyor. Tekrar edelim; biz burada Marx'ın şu ya da bu sosyaliste yönelik eleştirisinin tarihsel

bakımdan doğru mu yoksa yanlış mı olduğuyla değil, Marx'ın genel anlamda belirli sosyalist akımlar hakkındaki *ilkesel* değerlendirmeleriyle ilgileniyoruz.

Alman sosyal-demokratlarmın Lassalle'cılara ve Dühring'e verdiği tavizlerden yakınan Marx (19 Ekim 1877) aynı zamanda, "sosyalizme yüksek bir idealist yön vermek", yani onun dayandığı materyalist temeli (ki bu temeli kullanmak ciddi ve objektif bir inceleme gerektirir) kaldırıp yerine Adalet, Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik tanrıçalarını geçirmek isteyen toy öğrencilere ve bilgiç doktorlara [Almanya'da "doktor" bizdeki "aday" ya da "üniversite mezununa denk gelen akademik bir unvandır] ödün verilmesini de kınar. Zukunft'u yayınlayan Dr. Höchberg bu eğilimin temsilcisidir ve sanırım en "soylu" niyetlerle yönünü partiye dönmüştür ama ben bu niyetleri hiç mi hiç umursamam. Zkunft'un bu programından daha sefil bir şey görülmemiştir."(Mektup no: 70)[8]

Marx yaklaşık iki yıl sonra (19 Eylül 1879'da) yazdığı bir başka mektupta Engels ile kendisinin J. Most'u desteklediklerı dedikodusunu yalanlamış ve Alman Sosyal Demokrat Partisi içindeki oportünistlere karşı tutumunu Sorge'ye ayrıntılı olarak açıklamıştır. Zukunft Höchberg, Schramm ve Edoard Bernstein tarafından yönetiliyordu. Marx ve Engels böyle bir yayınla ilişkilerinin olamayacağını söyleyip ona katkıda bulunmayı reddettiler. Aynı Höchberg'le ve onun mali yardımıyla yeni bir parti yayın organı çıkarılması önerisi ortaya atıldığında ise Marx ve Engels öncelikle "doktorlar, öğrenciler ve kürsü sosyalistlerinden[9] oluşan bu karışım" üzerinde denetim kurabilmek için, kendi adayları olan Hirsch'in sorumlu yazı işleri müdürü olmasını şart koştular. Sonra doğrudan doğruya Bebel'e Liebneckt'e ve Sosyal Demokrat Parti'nin öteki liderlerine açık mektup göndererek Höchberg, Schramm ve Bernstein'ın tutumlarını değiştirmemeleri durumunda "partinin ve teorinin bu şekilde bayağılaştırmasına [Verluderung –çok daha vurgulu bir Almanca sözcük]" karşı açık tavır alacakları ve mücadele edecekleri konusunda onları uyardılar.

Mehring *Tarih* adlı yapıtında Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin bu dönemini "Karanlıklar Yılı" ("Ein Jahr der Verwirrung") olarak tanımladı. Anti-Sosyalist Yasa'nın çıkmasından sonra ilk başlarda doğru yolu bulamayan parti, Most'un anarşizmi ile Höchberg ve yandaşlarının oportünizmi arasında yalpalamaya başladı. Marx, Höchberg ve yandaşları hakkında şunları yazıyordu: "Teoride bir hiç, pratikte ise işe yaramaz olan bu insanlar (üniversiteçetelerine uygun olarak kisvesine büründükleri) sosyalizmin ve özellikle de Sosyal Demokrat partinin dişlerini sökmek, işçileri aydınlatmak –ya da kendi deyişleriyle yarım yamalak bilgileriyle 'eğitmek'–, en önemlisi de partiye[10] küçük burjuvazinin gözünde saygınlık kazandırmak istiyorlar. Bunlar sefil karşı-devrimci lafazanlardır."

Marx'ın "hiddetli" saldırıları karşısında oportünistler gerilediler ve ortadan kayboldular. Marx 19 Kasım 1879 tarihli mektubunda Höchberg'in yazı kurulundan çıkarıldığını ve partinin etkili liderlerinin –Bebel, Liebneckt, Bracke vs.– onun görüşlerini reddettiklerini yazıyordu.[11] Sosyal Demokrat partinin yayın organı *Sozial-Demoktrat* o günlerde partinin devrimci kanadında yer alan *Vollmar*'ın editörlüğünde yayınlanmaya başladı. Bir yıl sonra (5 Kasım 1880) Marx, kendisinin ve Engels'in *Sozial-Demokrat*'ın sefilce yönetilmesine sürekli karşı çıktıklarını ve görüşlerini çok sert biçimde dile getirdiklerini ("wobei's oft scharf hergeht") söylüyordu. Liebneckt 1880'de Marx'ı ziyaret etti ve işlerin her bakımdan "düzeltileceği" sözünü verdi.[12]

Barış yeniden sağlanmış ve çatışma açık bir savaşa dönüşmemişti. Höchberg çekildi, Bernstein ise –en azından Engels ölünceye dek (1895)– devrimci bir sosyal demokrat oluverdi.

Engels 20 Haziran 1882'de Sorge'ye yazdığı mektupta bu mücadelenin geçmişte kaldığından söz ediyordu: "Genel anlamda Almanya'da işler çok iyi gidiyor. Bilgiç bayların partide gerici bir dönüşüme yol açmaya çalıştıkları doğru. Ama çok fena bir bozgun yaşadılar. Sosyal demokrat işçilerin her yerde maruz kaldıkları haksızlıklar onları üç yıl öncesine göre daha da devrimci yaptı... Bu adamlar [partinin bilgiç bayları] ne pahasına olursa olsun, ister yerlerde sürünüp yal-

taklanarak, ister yalvarıp yakararak Anti-Sosyalist Yasa'nın yürürlükten kaldırılmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Çünkü bu yasa onları yazıp çizerek elde ettikleri gelirden yoksun bırakmıştı. Görünen o ki yasa yürürlükten kaldırılır kaldırılmaz... bölünme su yüzüne çıkacak, Viereck'ler ve Höchberg'ler ayrı bir sağ kanat oluşturacaklar, zaman zaman buradan pazarlığa da girişecekler belki; ta ki sonunda kıç üstü oturuncaya dek. Biz bunu Anti-Sosyalist Yasa'nın kabul edilmesinin hemen ardından Höchberg ve Schramn Yıllık'ta partinin faaliyetleriyle ilgili son derece çirkin bir değerlendirmede bulunup partiden daha kültürlü *[gebildetes* değil "jebildetes" -Engels, Alman yazarın Berlin şivesine göndermede bulunuyor] daha ince ve daha zarif bir tutum talep ettiklerini belirtmiştik."[13]

1898 ve sonrasında yaşananlar, Bernsteinizme dair 1892'de dile getirilen bu öngörüyü çarpıcı bir biçimde doğruladı.

Bu tarihten (1882), özellikle de Marx'ın ölümünden sonra, Engels'in oportünistlerin çarpıtmalarını düzeltmek için çok büyük gayret gösterdiğini söylemek yanlış olmaz.

1884'ün sonu. Reichstag'da deniz işletmelerine bütçeden ödenek ayrılması ("Dampfersubvention", bakınız Mehring, *Tarih)* lehine oy kullanan Alman sosyal demokrat milletvekillerinin "küçük burjuva önyargıları mahkûm edilir. Engels Sorge'ye bu konuda çokça ve uzun uzadıya yazışmak gerektiğini söyler (31 Aralık 1884 tarihli mektup).[14]

1885. "Dampfersubvention" konusundaki düşüncesini açıklayan Engels 3 Haziran'da "bölünmenin an meselesi olduğunu" belirtir. Sosyal demokrat milletvekillerinin "dar kafalılığı" inanılmaz boyutlara ulaşmıştı. "Almanya gibi bir ülkede küçük burjuva bir sosyalist parlamenter grup kaçınılmazdır" der Engels.[15]

1887. Engels partinin Viereck (Höchberg benzeri bir sosyal demokrat) gibi insanları milletvekili yapmasının utanç verici olduğunu yazan Sorge'ye verdiği yanıtta elden bir şey gelmeyeceğini, işçi partisinin Reichstag için daha iyi milletvekilleri bulamayacağını söyler. "Sağ kanattaki baylar kendilerinin Anti-Sosyalist Yasa nedeniyle hor görüldüklerini, parti yeniden faaliyet özgürlüğünü elde eder etmez partiden

atılacaklarını çok iyi biliyorlar. Ayrıca, partinin kendisinin parlamentodaki kahramanlardan daha iyi olması, bunun tersinden yeğdir" (3 Mart 1887). "Liebneckt uzlaştırıcıdır" diye yakınır Engels, "farklılıkların üzerini örtmek için daima süslü sözcüklere başvurur. Ama bölünme gerçekleşince, kritik anlarda bizim yanımızda yer alacaktır.[16]

1889. Paris'te iki ayrı sosyal demokrat kongre düzenlenir. Başını Fransız "posibilistlerinin" çektiği oportünistler devrimci sosyal demokratlardan ayrılırlar.[17] O tarihte 68 yaşında olan Engels gençliğin coşkusu ve enerjisiyle kavgaya atılır. 12 Ocak'tan 20 Temmuz'a kadar (1889) yazdığı bir dizi mektup oportünistlere karşı mücadeleye ayrılmıştır. Engels yalnızca onları değil Liebneckt, Bebel vs. gibi Almanları da uzlaşmacı tutumları nedeniyle azarlar.

"Posibilistler kendilerini Fransız hükümetine sattılar" diye yazar 12 Ocak 1889'da ve İngiliz Sosyal Demokrat Federasyon'un (SDF) üyelerini posibilistlerle işbirliği yapmakla suçlar.[18] "Bu lanet olası kongre hakkında yazıp çizmekten başka işlere vakit bulamıyorum" (11 Mayıs 1889). "Bizimkiler uyuklarken posibilistler vızır vızır çalışıyorlar" diye yazıyor öfkeyle. Şimdi artık Auer ve Schippel bile posibilistlerin kongresine katılmamızı istiyorlar. Ama onların bu isteği "nihayet" Liebneckt'in gözünü açtı. Engels bu dönemde Bernstein'la birlikte oportünistlere karşı broşürler yazmıştır (Bernstein ismiyle yayınlanmış olsalar da Engels bunlardan "bizim broşürler" diye söz eder).[19]

"SDF dışında tüm Avrupa'da posibilistleri destekleyen tek bir sosyal demokrat örgüt bile yok [8 Haziran 1889]. Bu yüzden sosyalist olmayan sendikalara bel bağlıyorlar" (bunları ülkemizde geniş bir işçi partisini, bir işçi kongresini vs. dillerinden düşürmeyenlerin dikkatine sunuyorum!). "Amerika'dan bir Emek Şövalyesi katılacak onlara". Bakunincilere[20] karşı mücadelede olduğu gibi karşımızda yine aynı düşman var: "Tek fark anarşistlerin bayrağının yerini posibilistlerin bayrağının almış olması. Belediye meclislerinde, İş ve İşçi Bulma Kurumlarında vs. liderlere verilen yüksek ücretli işler gibi küçük ödüller karşılığında ilkeler burjuvaziye satılıyor." Posibilistlerin lideri Brousse ve onlarla birleşen SDF'nin lideri Hyndman

"otoriter Marksizme" saldırıyor ve "yeni bir Enternasyonal'in nüvesini" oluşturmaya çalışıyorlar.

"Almanların safdilliğini tahmin bile edemezsiniz. Bebel'e bile bunun gerçekte ne anlama geldiğini açıklamak için akla karayı seçtim." (8 Haziran 1889).[21] İki kongre düzenlenip devrimci sosyal demokratlar (sendikalistlerle, SDF'yle ve Avusturyalılardan oluşan bir hiziple birleşmiş olan) posibilistlere sayıca üstünlük kurunca, Engels buna çok sevinir (17 Temmuz 1889).[22] Liebneckt'in ve diğerlerinin uzlaştırıcı plan ve önerilerinin kabul görmemesinden memnundur (20 Temmuz 1889)."Duygusal uzlaştırıcı kardeşlerimizin tüm sevimliliklerine rağmen kıçlarına esaslı bir tekme yemeleri onlar için iyi oldu. Belki bu bir süreliğine akıllarını başlarına getirir."[23]

...Mehring, "Marx ve Engels 'adabı muaşeretten' pek anlamazlar" *(Der Sorgesche Briefwechsel)* derken haklıydı: "Vurdukları her yumruktan önce uzun uzadıya düşünmedikleri gibi, aldıkları darbelerden sonra da sızlanmıyorlardı". Engels bir keresinde şöyle yazmıştı: "Eğer iğnelemelerinin benim yaşlı, kalın ve bir güzel tabaklanmış postumu delebileceğini sanıyorlarsa yanılıyorlar." Marx ve Engels hakkında, "onlar kendilerinin edindikleri vurdumduymazlığa başkalarının zaten sahip olduklarını düşünüyorlardı" diyordu Mehring.

1893. Fabianların defterinin dürülmesi. Bernstein'cıları yargılarken ister istemez sıra buna da gelecekti (çünkü Bernstein kendi oportünizmini İngiltere'de Fabianlar'ın deneyimlerinden yararlanarak "geliştirmişti"). "Fabianlar burada Londra'da, toplumsal devrimin kaçınılmazlığını yeterince kavramış olan fakat bu devasa görevi tek başına eğitimsiz proletaryaya emanet etmeye yanaşmayan, dolayısıyla da kendilerini en başa koyan bir kariyeristler güruhudur. Devrim korkusu onların temel ilkesidir. Onlar *eşi bulunmaz* 'eğitimli' kimselerdir. Onların sosyalizmi yerel sosyalizmdir; ulus değil topluluk [community- cemaat] üretim araçlarının sahibi olacaktır, hiç değilse şimdilik. Nitekim onların bu sosyalizmi burjuva liberalizminin aşırı ama kaçınılmaz bir sonucudur. O yüzden hasımları olan liberallere doğrudan saldırmamak, onları aldatarak sosyalist sonuçlara doğru itmek, liberalizme sosyalizm aşılamak, liberallerin karşısına sosyalist

adaylar çıkarmayıp onları liberallerin üzerine salmak, liberalleri onları kabul etmeye zorlamak ya da onları kandırarak yerlerini almaktır. Kuşkusuz böyle yapmakla kendi kendilerini aldattıklarını, kandırdıklarını ya da sosyalizm hakkında yalan söylediklerini göremiyorlar.[24]

"Bir sürü saçmalığın yanı sıra, büyük sanayi hakkında birkaç iyi propaganda yazısı, hatta bu alanda İngilizlerin şimdiye dek yazdığı en iyi propaganda yazılarını yayınladılar. Fakat kendilerine özgü sınıf mücadelesini örtbas edip geçiştirme taktiğine başvurduklarında, bu yazılar tüm değerini yitiriyor. Marx'a ve hepimize karşı duydukları bağnazca nefretin nedeni sınıf mücadelesidir.

"Elbette bunların pek çok burjuva yandaşı, dolayısıyla da paraları var..."[25]

SOSYAL DEMOKRASİDEKİ AYDIN OPORTÜNİZMİ KLASİKLERDE NASIL ELE ALINMAKTADIR?

1894. Köylü sorunu. "Kıta Avrupası'nda" diye yazıyordu Engels 10 Kasım 1894'te, "her başarı başarma arzusunu daha da kamçılıyor ve başarı kelimenin tam anlamıyla moda haline geliyor. Önce Fransızlar Nantes'da Lafargue'm ağzından... küçük köylülerin yıkımını hızlandırmanın bizim işimiz olmadığını, kapitalizmin bunu bizim için yaptığını söylüyor; ama ardından ağır vergilere, tefeciliğe ve toprak beylerine karşı küçük köylüleri açıkça savunmak zorunda olduğumuzu ekliyor. Fakat buna katılmamız mümkün değil; çünkü hem aptalca hem de imkânsız. Sonra Vollmar Frankfurt'a geliyor ve rüşvet yoluyla *bütün bir köylülüğü* ayartmaya çalışıyor. Oysa Yukarı Bavyera'da asıl hakkından gelinmesi gerekenler Ren bölgesinin borç yükü altında ezilen küçük köylülüğü değil rençberleri sömüren, önemli oranda sığır ve tahıl satan orta, hatta büyük köylülüktür ve ilkelerden tamamen vazgeçmedikçe bunu yapmak imkânsızdır."[26]

4 Aralık 1894. "...Alabildiğine oportünistleşen ve adeta sıradan bir halk partisine dönüşen Bavyeralılar (yani liderlerin ve partiye yeni

katılan üyelerin büyük çoğunluğu) Bavyera Meclisinde bütçe lehine oy kullandılar; özellikle de Vollmar, Bavyera'nın büyük köylülerini kazanmak için köylüler arasında ajitasyona başladı. Onların rençberlerini örgütleyeceği yerde, 25 ila 80 akre (10 ila 30 hektar) arasında toprağı bulunan, dolayısıyla da ücretli işçi çalıştırmadan yapamayacak olan zengin köylülere yöneldi."[27]

Nitekim Marx ve Engels'in on yıldan fazla bir zaman boyunca Alman Sosyal Demokrat Partisi'ndeki oportünizme karşı sistematik ve kararlı bir mücadele yürüttüklerini, sosyalist hareket içindeki aydın dar kafalılığını ve küçük burjuva anlayışı eleştirdiklerini görüyoruz. Bu, son derece önemli bir olgudur. Kamuoyu, Alman sosyal demokrasisinin Marksist proleter politika ve taktiklerin bir örneği olarak görüldüğünü biliyor; ama Marksizmin kurucularının parti içindeki (Engels'in deyişiyle) "sağ kanata" karşı kesintisiz bir savaşım vermek zorunda kaldıklarını bilmiyor. Engels'in ölümünün hemen ardından bu üstü örtülü savaşın açık bir savaşa dönüşmüş olması tesadüf değildir. Bu, Alman sosyal demokrasisinin onlarca yıllık tarihsel gelişiminin kaçınılmaz bir sonucudur.

Artık Engels'in (ve Marx'ın) öneri, düzeltme, uyarı ve nasihatlarının dayandığı ilk çizgiyi açıkça görebiliyoruz. Onların İngiliz ve Amerikan sosyalistlerinden ısrarla istedikleri şey işçi sınıfı hareketiyle birleşmeleri ve örgütlerindeki dar sekter anlayışın kökünü kazımalarıydı. Alman sosyal demokratlara da sürekli olarak dar kafalılıktan, (Marx'ın 19 Eylül 1879 tarihli mektubundaki ifadesiyle)[28] "parlamenter ahmaklıktan" ve küçük burjuva aydın oportünizminden kurtulmalarını öğütlüyorlardı.

Bizim dedikoducu sosyal demokratlarımızın ilk türden tavsiyeler hakkında durmadan lak lak ettikleri halde, sıra ikinci türden öğütlere gelince dillerini yutmuş gibi tek kelime etmemeleri yeterince açıklayıcı değil mi? Marx ve Engels'in mektuplarının böylesine tek yanlı ele alınması, Rus sosyal demokratlarının "tek yanlılığının" en açık kanıtı değil de nedir?

Uluslararası işçi hareketinin derinden derine mayalanma ve çalkantı belirtileri gösterdiği; oportünist savrulmaların, "parlamenter

ahmaklığın" ve dar kafalı reformizmin devrimci sendikalizm gibi yeni savrulmalara yol açtığı günümüzde Marx ve Engels'i İngiliz, Amferikan ve Alman sosyalizmine yaptığı uyarılar ve "düzeltmeler" çok büyük önem taşımaktadır.

Sosyal demokrat işçi partilerinin, sosyal demokrat milletvekillerinin olmadığı, seçimler sırasında ya da basında sistemli ve tutarlı bir sosyal demokrat politikanın görülmediği ülkelerde Marx ve Engels sosyalistlere her ne pahasına olursa olsun dar sekterizmden kurtulmalarını ve proletaryayı siyasal olarak örgütlemek üzere işçi sınıfı hareketiyle birleşmelerini öğütlediler. Zira 19. Yüzyılın son otuz yılında proletarya İngiltere'de ve Amerika'da neredeyse hiçbir siyasal bağımsızlık emaresi gösteremedi. Neredeyse hiçbir burjuva demokratik tarihsel görevin bulunmadığı bu ülkelerde siyasal alan tamamen işçileri aldatma, yozlaştırma ve ayartma sanatında dünyada kimsenin eline su dökemeyeceği muzaffer ve kendini beğenmiş burjuvaziye terk edilmişti.

Marx ve Engels'in İngiliz ve Amerikan işçi sınıfı hareketlerine verdikleri bu öğütlerin olduğu gibi ve doğrudan doğruya Rusya'nın koşullarına uyarlanabileceğini düşünmek, Marksizmi, yöntemini kavramak ve belli ülkelerdeki işçi sınıfı hareketlerinin somut tarihsel özelliklerini incelemek için değil, aydın kibrinin yansıdığı hizipler arasındaki küçük hesaplar için kullanmak demektir.

Öte yandan, burjuva demokratik devrimin henüz tamamlanmadığı, (Marx'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'ndeki[29] ifadesiyle) "parlamenter süslerle bezenmiş askeri zorbalığın" hüküm sürdüğü, proletaryanın uzun zamandır siyasetin içinde yer aldığı ve sosyal demokrat bir siyaset izlediği bir ülkede Marx ve Engels'in en korktukları şey parlamenter yozlaşma, işçi sınıfı hareketinin görevlerinin ve [faaliyet] alanının dar kafalılık yüzünden sınırlandırılmasıdır.

Rusya'nın demokratik devrim dönemini yaşadığı günümüzde Marksizmin bu yönünü vurgulamak ve öne çıkarmak herkesten çok bizim görevimizdir. Çünkü ülkemizdeki büyük, "parlak" ve zengin burjuva liberal basın sürekli olarak komşumuz Alman işçi sınıfı hareketinin "örnek" sadakatini, parlamenter yasallığını, alçak

gönüllüğünü ve ılımlılığını büyük bir şamatayla Rus proletaryasına hatırlatmaktadır.

Rus devrimine ihanet eden burjuva hainlerin bu aşağılık yalanlara başvurmaları ne tesadüftür ne de Kadet kampındaki eski ya da müstakbel bakanların kişisel ahlaksızlıklarından kaynaklanmaktadır. Bu yalanların kaynağı, liberal Rus toprak beylerinin ve liberal burjuvazinin köklü ekonomik çıkarlarıdır. (Engels'in 29 Kasım 1886 tarihli mektubundaki[30] ifadesiyle) yığınları aptallaştıran –"Massenverdummung"– bu yalanlara karşı mücadelede, Marx ve Engels'in mektupları Rus Marksistlerinin ellerinden düşürmeyecekleri vazgeçilmez bir silah olacaktır.

Aşağılık burjuva liberal yalan; Alman sosyal demokratlarını insanlara "ılımlılık" örneği diye sunuyor. Bu sosyal demokratların önderleri olan Marksizmin kurucuları ise bize şunları söylüyorlar:

"Fransızların devrimci dili ve eylemleri, Viereck ve yandaşlarının [Alman meclisi Reichstag'taki sosyal demokrat grubun oportünist üyeleri] ikiyüzlülüğünü kısa sürede gözler önüne serdi" (Bu sözler, Fransız meclisinde bir işçi grubunun kurulması ve Fransız radikallerini Fransız proletaryasından ayıran Decazeville grevinin[31] başlaması üzerine söylenmiştir). "Son tartışmalarda yalnızca Liebnect ve Bebel söz aldılar ve her ikisi de çok iyi konuştular. Bu tartışmayla birlikte yeniden toplum içine çıkabiliriz. Önceki tartışmalarla bu mümkün değildi. Genel anlamda, Enternasyonalist sosyalist hareketin liderliğini Almanların yapmasına itiraz edilmesi isabetli oldu; özellikle de Almanlar çok sayıda dar kafalıyı Reichstag'a yolladıktan sonra bu kaçınılmazdı. Almanya'da barışçıl zamanlarda dar kafalılık her yere hâkim olur; o yüzden Fransız rekabetinin Almanları dürtmesi mutlak bir zorunluluktur..." (29 Nisan 187 tarihli mektup).[32]

Bunlar esas olarak Alman sosyal demokrasisinin ideolojik etkisi altında bulunan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin öğrenmesi gereken derslerdir.

19 Yüzyılın en büyük iki insanı arasındaki yazışmaların her hangi bir bölümünün değil, onların proletaryanın uluslararası deneyimine

yönelik, diplomasiden ve küçük hesaplardan uzak yoldaşça ve açık sözlü eleştirilerinin tüm ruhu ve özü bu derslerle doludur.

Marx ve Engels'in mektuplarının her satırına gerçekten de bu ruhun egemen olduğunu aşağıdaki görece özgün ama son derece öğretici pasajlarda da görebiliriz.[33]

1889'da eğitimsiz ve vasıfsız işçilerin içinde yer aldığı, yeni ve devrimci bir ruh taşıyan genç ve zinde bir hareket doğdu. Engels bundan büyük bir sevinç duymuştu. İşçiler arasında ajitasyon çalışması yürüten Marx'm kızı Tussy'nin bu hareket içinde oynadığı rolden coşkuyla söz ediyordu. Londra'dan yazdığı 7 Aralık 1889 tarihli mektubunda şöyle diyor: "...Burada en itici olan, işçilerin iliklerine kadar işleyen burjuva 'saygınlığı'dır. Toplumun, herkes tarafından kabul edilen, her biri kendisinden gurur duyan fakat aynı zamanda daha iyilere ve "üstünlere" karşı doğuştan gelen bir saygı besleyen sayısız tabakaya bölünmüş olması o kadar eski ve öylesine kökleşmiş bir olgudur ki, kendi payıma örneğin, John Burns'ün belediye başkanınm ve genel olarak burjuvazinin gözünde kendi sınıfı içinde olduğundan daha popüler olmaktan gizliden gizliye övünç duymadığından emin değilim. Öte yandan, yıllar önce burjuvaziyle ve özellikle de muhafazakâr unsurlarla entrikalar çevirmiş olan eski vekil Champion, Anglikan Kilisesi kongresinde sosyalizmi savundu, vs. Hatta içlerinden en iyisi olarak gördüğüm Tom Mann bile, belediye başkanıyla öğle yemeği yediğini her yerde anlatmaktan büyük keyif almaktadır. Eğer bu durumu Fransa'yla karşılaştıracak olursak, devrimin ne kadar iyi bir şey olduğunu anlarız."[34]

Yoruma gerek yok.

Bir başka örnek: 1891'de bir Avrupa savaşının patlak vermesi tehlikesi vardı. Engels bu konu üzerine Bebel'le yazışıyordu. İkisi de Rusya'nın Almanya'ya saldırması durumunda Alman sosyalistlerinin Ruslarla ve Rusya'nın müttefikleriyle amansızca mücadele etmesi gerektiği konusunda hemfikirdiler. "Almanya yıkılacak olursa biz de altında kalırız. En iyi olasılıkla öyle güçlü bir şiddet dalgası gelecektir ki Almanya ancak devrimci araçlarla ayakta kalabilecektir. Muhtemelen

bizim dümene geçmemiz ve 1793'ü yeniden sahneye koymamız gerekecek. (24 Ekim 1891 tarihli mektup).[35]

1905'te Rus İşçi Partisi'nin önüne konan "Jakoben" hedeflerin sosyal demokrat hedefler olmadığını sağda solda haykıran oportünistler bunu bir kenara not etsinler! Engels Bebel'e sosyal demokratların geçici bir hükümette yer almak zorunda kalabileceklerinden söz ediyor.

Sosyal demokrat işçi partilerinin görevleri konusunda böylesi görüşler taşıyan Marx ve Engels, doğal olarak, Rus devrimine ve onun dünya çapında önem taşıdığına yürekten inanıyorlardı. Yaklaşık yirmi yılı kapsayan bu mektuplarda Rus devrimini büyük bir heyecanla beklediklerini görüyoruz.

Marx'ın 27 Eylül 1877 tarihli mektubunu ele alalım. Doğudaki kriz[36] hakkında yazdıkları coşku doludur: Rusya uzun zamandır büyük bir alt üst oluşun eşiğinde durmaktadır; bunun için bütün koşullar oluşmuştur... Ayaklanma *secundum artem* [sanatın kurallarına uygun olarak] anayasacılık oyunuyla başlayacak, fe *puis il y aura un beau tapage* [işte o zaman curcunaya bakın siz]. Eğer Tabiat Ana bizi kollarsa, bu eğlenceyi dünya gözüyle seyretme şansımız olacak!"[37] (Marx o zaman 59 yaşındaydı).

Tabiat Ana Marx'ın "eğlenceyi görmesine" izin vermedi –vermesi de pek mümkün değildi–. Ama o, "anayasacılık oyununu" öngördü. Birinci ve İkinci Rus Duması hakkındaki sözleri dün yazılmış gibidir. "Anayasacılık oyunları"na karşı halka yaptığı uyarı liberallerin ve oportünistlerin nefret ettikleri boykot taktiğinin "yaşayan ruhu" idi...

Ya da Marx'm 5 Kasım 1880 tarihli mektubuna bakalım. *Kapital*'in Rusya'da gördüğü büyük ilgiden memnundu ve yakınlarda kurulan Genel Yeniden Paylaşım Grubu'na karşı Narodnaya Volya üyelerini destekliyordu.[38] Marx'm 1905 Rusyası'nın ve sosyal demokrasinin sonraki "siyasi devrimci eylem" yıllarının önemini nasıl öngörmüş olduğunu buradan anlayabiliriz. [Bu arada eğer hafızam beni yanıltmıyorsa Plehanov ya da V.I. Zasuliç 1900-1903 yılları arasında Engels'in Plehanov'a yazdığı bir mektuptan söz etmişlerdi mektup *Farklılıklarımız ve* Rusya'da yaklaşmakta olan devrimin karakteri hakkındaymış.

Böyle bir mektubun var olup olmadığını ve hâlâ duruyorsa eğer yayınlama zamanının gelip gelmediğini bilmek fena olmazdı].[39]

Engels'in 6 Nisan 1887 tarihli mektubuna bakalım: "Öte yandan Rusya'da bir krizin yaklaşmakta olduğu görülüyor. Son günlerdeki suikastlar büyük bir kargaşaya yol açtı..." 9 Nisan 1887 tarihli mektupta da aynı şeyi söylüyor: "Ordu komplo düzenlemeyi düşünen subaylarla dolu. [Engels o günlerde Narodnaya Volya örgütünün mücadelesinden etkilenmişti; subaylara umut bağlıyor ama Rus erlerinin ve denizcilerinin on sekiz yıl sonra görkemli bir biçimde kendini gösterecek olan devrimci ruhunu henüz göremiyordu...] Bugünkü durumun bir yıl daha süreceğini sanmıyorum. Rusya'da devrim bir kez patlak verdi mi *[losgeht]*, yaşasın![40]

23 Nisan 1887 tarihli mektup: "Almanya'da [sosyalistlere yönelik] baskıların ardı arkası kesilmiyor. Anlaşılan Bismarck, Rusya'da devrim patlak verir vermez *[losgeschlogen werden]* -ki buna yalnızca aylar var- Almanya'nın onu örnek alması için her şey hazır olsun istiyor."[41]

Bu aylar beklenenden çok daha uzun sürdü. Kuşkusuz kaşlarını çatıp suratlarını asarak Engels'in "devrimciliğini" şiddetle mahkûm edecek, ya da sürgündeki yaşlı bir devrimcinin boş hayalleriyle alay edecek dar kafalılar olacaktır.

Evet, Marx ve Engels devrimin kesin anını saptamada, devrimin zaferi konusundaki beklentilerinde (örneğin 1848'de Almanya'da) bir Alman Cumhuriyetinin doğacağına olan inançlarında yanılmışlardır (1848-1849 yıllarında Reich Anayasası için düzenlenen askeri harekâta katılan Engels, o günlere dair, kendi duygularını da hatırlayarak "cumhuriyet uğruna ölmek" diye yazıyordu[42]). 1871'de "bütün riskleri göze alıp her türlü özveriyi göstererek Güney Fransa'yı ayaklandırmak için uğraşırlarken de yanılmışlardı [Becker, 21 Temmuz 1871 tarihini taşıyan 14 No'lu mektupta kendisinden ve en yakın dostlarından "biz" diye söz ediyor]. Aynı mektupta şöyle deniyor: "Mart ve Nisan aylarında daha fazla olanağımız olsaydı Güney Fransa'nın tamamını ayaklandırabilir ve Paris'teki komünü kurtara-

bilirdik" (sf. 29). Ancak, böylesi hatalar –proletaryayı dünya çapında küçük, sıradan ve önemsiz işlerin üzerine çıkarmaya çalışan ve gerçekten de çıkarmış olan devrimci düşüncenin bu devlerinin hataları–, sürekli olarak devrimci uğraşların anlamsızlığı ve devrimci mücadelenin yararsızlığından söz edip "anayasal" düşlerin erdemlerinden dem vuran resmi liberalizmin basmakalıp bilgeliğinden daha soylu, daha görkemli ve *tarihsel bakımdan* binlerce kez *daha değerli ve daha doğrudur.*

Rus işçi sınıfı, yanılgılarla dolu devrimci mücadeleleri sayesinde özgürlüğünü kazanacak ve Avrupa'ya cesaret verici bir örnek sunacaktır. Varsın dar kafalılar devrimci eylemsizliklerinin yanılmazlığıyla böbürlensinler.

6 Nisan 1907

DİPNOTLAR

1 'Sovremennaya Zhizn (Çağdaş Yaşam)- Nisan 1906 ile Mart 1907 yılları arasında Moskova'da yayınlanan aylık Menşevik gazete.

Otkliki (Yorumlar)- 1906 ve 1907 yıllarında St. Petersburg'da Menşevikler tarafından düzenlenen seminerler. Bu seminerlerin üçü yayınlandı.

2 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 469.

3 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 476-477.

4 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 474-475.

5 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 415.

6 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 471.

7 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 195, sf. 470.

Emek Şövalyeleri- Emek Şövalyelerinin Soylu Düzeni bir Amerikan işçi sınıfı örgütüydü. 1869'da Philedelphia'da terzi Uriah Smith Stephens tarafından kuruldu. Emek Şövalyeleri 1881 yılına kadar, milliyetlerine bakmaksızın çeşitli kategorilerden vasıflı-vasıfsız işçilerin kurduğu meslek birliklerini [sendikaları] bir araya getiren gizli bir örgüttü. 1874'te, sayıları üye tam sayısının dörtte birini geçmemek kaydıyla işçi olmayanlar da örgüte kabul edildi (ama avukatların, bankerlerin, geçimini tamamen ya da kısmen alkollü içki üretiminden sağlayanların, profesyonel kumarbazların ve karaborsacıların örgüte alınması yasaktı). 1884'te 70.000 üyesi olan örgütün üye sayısı 1886'da 700.000'e ulaştı. Örgütün başlıca amacı işçilerin eğitilmesi ve işçi dayanışması yoluyla çıkarlarının korunmasıydı. Örgütün yönetimi üyelerini siyasal mücadeleden uzak tutuyordu: Bir işçi partisinin kurulmasma, patronlara karşı gün be gün ekonomik mücadele verilmesine karşı çıkıyor; patronlarla işbirliği yapılmasını, anlaşmazlıkların barışçıl müzakereler yoluyla, her iki tarafın seçeceği hakemlere başvurularak çözülmesi gerektiğini savunuyordu. İşçi sınıfı hareketinin güç kazandığı ve pek çok grevin işçilerin zaferiyle sonuçlandığı seksenli yıllarda bile Emek Şövalyeleri eski tutumunu sürdürdü. Kapitalizmin tüm kötülükleriyle mücadele etmenin tek yolunun elbirliği olduğunu düşünüyorlardı.

1886'da Emek Şövalyeleri'nin liderleri sekiz saatlik işgünü talebiyle ülke çapında düzenlenen genel greve karşı çıktılar. Örgütün üyelerinin büyük bir bölümü greve katılmış olmasına rağmen, yönetim grevi kırmayı başardı. Üyelerinin büyük çoğunluğu ile oportünist liderler arasındaki çelişki daha da şiddetlendi. 1886'dan sonra Emek Şövalyeleri yığınlar arsındaki etkisini kaybetmeye başladı ve doksanlı yılların başında dağıldı.

Liderlerinin ihanete varan işbirlikçi tutumlarına rağmen, Emek Şövalyelerinin Soylu Düzeni özellikle kurulduğu ilk dönemde Amerikan işçi sınıfı hareketi içinde önemli bir rol oynadı.

8 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 375-377.

9 *Kürsü Sosyalistleri* ya da Kürsü Reformcuları 1870 ve 1880'li yıllarda sosyalizm kisvesi altında üniversite kürsülerinden burjuva liberal reformizmi savunan burjuva ekonomi-politik akımı. Marksizmin yayılması ve işçi sınıfı hareketinin güçlenmesiyle sömürücü sınıfların korkuya kapılması üzerine, burjuva ideologlar işçileri zapturapt altında tutacak yeni yollar aramaya koyuldular. Kürsü sosyalizmi bu arayışın bir sonucu olarak doğdu.

Adolf Wagner, Gustav Schmaller, Lorenz Brentano ve Werner Sombart'ın da aralarında bulunduğu kürsü sosyalistleri burjuva devletin sınıflar-üstü olduğunu, karşıt sınıfları uzlaştırabileceğini ve kapitalistlerin çıkarlarına dokunmaksızın işçilerin karşılanması mümkün olan taleplerini dikkate alarak sosyalizmi tedrici biçimde hayata geçirebileceğini savundular.

Ücretli emeğin polis tarafından düzenlenmesini öngören bir yasa çıkarılmasını ve ortaçağa özgü loncaların yeniden kurulmasını önerdiler. Marx ve Engels kürsü sosyalizminin maskesini indirerek onun özünde ne kadar gerici olduğunu gözler önüne serdi. Lenin kürsü sosyalistlerini Marx'ın devrimci öğretilerinden nefret eden, "üniversitelerdeki polis-burjuva biliminin" tahtakuruları olarak niteledi. Kürsü sosyalistlerinin görüşleri Rusya'da "legal Marksistler" tarafından yayıldı.

10 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 396.

11 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A. Sorge, Stuttgart, 1921, sf. 164-165.

12 A.g.e, sf. 169.

13 A.g.e, sf. 183-184.

Toplum Bilimi ve Siyaset Yıllığı, 1879'da Zürih'te Alman reformist sosyal demokrat K. Höchberg tarafından yayınlandı.

14 Alman Reichstag'ındaki sosyal demokrat vekiller arasında, deniz işletmelerine bütçeden ödenek ayrılması konusunda görüş farklılığı vardı. 1884 yılının sonunda Şansölye Bismarck Almanya'nın sömürgeci yayılma politikası doğrultusunda Reichstag'tan Doğu Asya, Avustralya ve Afrika'ya düzenli seferler yapılabilmesi için denizcilik işletmelerini destekleyecek bir fon kurulmasını istedi. Sosyal demoktar grubun başını Bebel ve Liebneckt'in çektiği sol kanadı denizcilik şirketlerine sübvansiyon sağlanmasına karşı çıktılar. Ama Auer, Dietz ve diğerlerinin de içinde yer aldığı sağ kanat, daha Reichstag'da resmi görüşmeler başlamadan sübvansiyon lehinde görüş bildirdiler. Bismarck'a verdikleri desteğin gerekçesini öne sürdükleri bazı koşulların, özellikle de bu gemilerin Alman tersanelerinde yapılması şartının kabul edilmesi olarak açıkladılar. Sosyal demokrat grup ancak bu talep Reichstag tarafından reddedildikten sonra, hükümet tasarısı aleyhinde blok oy kullandı. Grup çoğunluğunun tavrı Sozial-Demokrat gazetesinde ve sosyal demokrat örgütler tarafından sert biçimde eleştirildi. Görüş farklılıkları o kadar keskindi ki neredeyse parti içinde bölünmeye yol açacaktı. Engels, sosyal demokrat grubun sağ kanadının oportünist tutumunu acımasızca eleş-

tirdi (Bakınız Marx-Engels, *Briefe an Bebel*, sf. 384, 392; *Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A. Sorge*, sf. 203; Marx-Engels, *Briefe über "Das Kapital"*, Dietz Verlag, Berlin 1953, sf. 294).

15 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A.Sorge, sf. 203-204.

16 A.g.e,sf. 256.

17 Posibilistler (Brousse, Benoit, Malon ve diğerleri), Fransız sosyalist hareketinde işçileri devrimci mücadele yöntemlerinden uzaklaştıran küçük burjuva bir akım. 1882 yılında Fransız İşçi Partisi'nde Sainte Etienne Kongresi'nde ortaya çıkan bölünmeden sonra, posibilistler İşçilerin Sosyal-Devrimci Partisi'ni kurdular, proletaryanın devrimci programını ve devrimci taktiklerini reddettiler, işçi sınıfı hareketinin sosyalist amaçlarını küçümsediler ve işçilerin mücadelesinin "mümkün olanla" sınırlanmasını savundular. Akımın ismi de buradan gelir. Posibilistler özellikle Fransa'nın ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelerinde ve işçi sınıfının daha geri kesimleri arasında etkili oldular.

18 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A. Sorge, sf. 307.

19 A.g.e, sf. 311.

20 Bakuninciler- Marksizm karşıtı anarşist bir akımın taraftarları, ismini kurucusu Bakunin'den (1814-1876) alır. Bakunizmin temel önermesi, proletarya diktatörlüğü de dahil olmak üzere devletin tamamen yadsınmasıdır. Bakuninciler devrimin "sıra dışı" insanlardan oluşan gizli bir örgütün yönetimindeki dolaysız halk isyanları biçiminde gerçekleşeceğini savunuyorlardı. Bakunincilerin teori ve taktikleri Marx ve Engels tarafından şiddetle eleştirilip mahkûm edildi. Lenin Bakuninciliği "kendi kurtuluşundan umudunu yitiren küçük burjuvazinin" dünya görüşü olarak niteledi. Bakunincilik Narodnizmin ideolojik kaynaklarından biridir.

21 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 486-487.

22 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A.Sorge, sf. 316.

23 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A.Sorege, sf. 319.

24 Die Neue Zeit, 1907,25. Yıl, Erster Band, sf. 13.

25 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 137.

26 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 557.

27 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A.Sorge, sf. 425.

28 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 397.

29 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 33.

30 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 471.

31 Decazeville grevi - Decazeville'deki Fransız madencilerinin 1886'da yaptıkları grev. Grev hükümetin askeri birlikleri tarafından bastırıldı. Temsilciler Meclisi'nin radi-

kallerin de içinde olduğu burjuva üyeleri hükümetin baskıcı önlemlerini onayladılar. Bunun üzerine işçi sınıfının vekilleri Radikal Parti'den ayrıldılar ve Mecliste bağımsız bir işçi grubu kurdular.

32 Lenin, İngiltere Üzerine, Moskova 1959, sf. 162.

33 "Giriş" (1889'da "Yeni genç bir hareket..." diye başlayan) geri kalan bölümü 8 Nisan 1907'de aşağıdaki açıklayıcı pasajla birlikte Bolşevik gazete *Nashe Ekho'nun* 13. sayısında yayınlandı:

"Marx ve Engels ile onların Amerika'da yaşayan dostları ve kavga yoldaşları Sorge arasındaki yazışmalar yakında P. Dauge tarafından yayınlanacak. Elinizdeki kitaba gösterilen ilgiyi dikkate alarak, Marx ve Engels'in Rusya'da gerçekleşmesini bekledikleri devrim konusundaki tutumlarını içeren giriş bölümünü yayınlama iznini aldık. Engels'in Fransız devriminin önemi ve Almanya'da devrim olasılığı üzerine görüşlerini içeren iki tipik pasajla başlayacağız."

34 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 491.

35 Briefe und auszüge aus Briefen an F.A. Sorge, sf. 371.

36 Marx "Doğu Krizi" derken 1877-1878 Rus-Türk [Osmanlı] savaşını kastediyor.

37 Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 376.

38 *Narodnaya Volya* [Halkın İradesi] örgütü, 1879 Ağustosunda Zemlya i Volya (Ülke ve Özgürlük) adlı gizli örgüt içindeki bölünme sonucunda ortaya çıkan, narodnik teröristlerin oluşturduğu gizli bir siyasi örgüt. Örgütün üyeleri arasında A.I. Zelyabov, A.D. Mikhailov, M.F. Frolenko, N.A. Morozov, V.N. Figner, S.L. Perovskaya ve A.A. Kivyatkovski'nin de bulunduğu bir Yürütme Komitesi tarafından yönetiliyordu. Narodnaya Volya örgütünün üyeleri bir yandan ütopik Narodnik sosyalizmi savunurken aynı zamanda siyasi mücadele de veriyorlardı. Örgüte göre otokrasinin yıkılması ve siyasal özgürlüklerin kazanılması en önemli görevlerdi.

Programlarında genel oy hakkına dayalı "kalıcı halk temsilinin [yani parlamentonun) kurulması, demokratik hakların tanınması, toprağın halka verilmesi ve fabrikaların işçilere devredilmesi için bir dizi önlemler yer alıyordu. "Narodnaya Volya" diyordu Lenin, "siyasal mücadeleye girerek ileriye doğru bir adım attı fakat bu mücadeleyi sosyalizmle birleştirmeyi başaramadı."

Narodnaya Volya grubu otokrasiye karşı kahramanca bir mücadele yürüttü. Ne var ki örgüt "aktif" kahramanlar ve "pasif" yığınlar gibi hatalı bir teoriye dayanıyordu. Halkın katılımı olmaksızın yalnızca kendi güçleriyle, bireysel terör aracılığıyla hükümete göz dağı vererek ve hükümet içinde kargaşaya yol açarak toplumsal dönüşümü gerçekleştirebileceklerini umuyorlardı.

1 Mart 1881'den (II. Alexander'ın suikast sonucu öldürülmesinden) sonra hükümet Narodnaya Volya örgütünü amansız bir baskı, idamlar ve provokasyonlarla ezdi. Seksenli yıllar boyunca örgütü yeniden canlandırma girişimleri olduysa da bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. 1886'da örneğin, Narodnaya Volya'nın geleneğini ve yön-

temlerini benimseyen V.I. Ulyanov (Lenin'in abisi) ve P.Y. Sevirov önderliğinde yeni bir grup oluşturuldu. 1887'de III. AIexander'a düzenlenen başarısız suikast girişiminden sonra grup açığa çıkarıldı ve aktif üyeleri idam edildi.

Lenin, Narodnaya Volya'nın ütopik ve hatalı programını eleştirmekle birlikte üyelerinin Çarlığa karşı verdikleri özverili mücadeleye saygıyla yaklaştı. Onların yeraltı çalışması tekniklerine ve sıkı merkezi örgütlenmelerine hayranlık duyuyordu.

Genel Yeniden Paylaşım Grubu (G.V. Plehanov, V.I. Zasuliç, O.V. Aptekman, V.N. Ignatov ve sonradan katılan A.P. Bulanov vd.) - Programında, eski Zemlya i Volya örgütünün programında olduğu gibi, toprağın onu işleyenler arasında eşit olarak dağıtılması talebine yer veren bir grup. Plehanov, Deutsch, Zasuliç, Stefanoviç vd. 1880'de yurtdışına çıktılar ve orada Rusya'da da dağıtılan Çorni Peredel [Genel Yeniden Paylaşım) ve Zerno (Tahıl) gaztelerini çıkardılar. Grubun bazı üyeleri (Plehanov, Akselrod, Zasuliç, Deutsch ve Ignatov) daha sonra Marksizmi benimsediler ve 1883 yılında Rusya'daki ilk Marksist örgüt olan Emeğin Kurtuluşu Grubu'nu Kurdular. Genel Yeniden Paylaşım Grubu'nun geri kalan üyeleri 1 Mart 1881'den sonra Narodnaya Volya güçleriyle birleştiler.

39 Engels, V.I. Zasuliç'e yazdığı 23 Nisan 1885 tarihli mektupta "Farklılıklarımız" başlıklı broşüre değinir ve Rusya'da yaklaşmakta olan devrimden söz eder. Bu mektup 1925 yılında "Emeğin Kurtuluş Grubu" konulu sempozyumda yayınlandı.

40 Briefe und Auszüge aus Briefen an F.A. Sorge, sf. 260.

41 A.g.e, sf. 262.

42 Marx-Engels-Lenin, Zur deutschen Geschichte [Alman Tarihi Üzerine], bd II, l. Halbband, Dietz Verlag, Berlin 1954, sf. 525.

MARKSİZM VE REVİZYONİZM

Herkesçe bilinen bir söz vardır: eğer geometrik aksiyomlar insanların çıkarları üzerinde etkili olsaydı, insanlar mutlaka onları çürütmeye çalışırlardı.[1] Teolojinin eski önyargılarıyla çelişen doğa tarihi teorileri en azgın saldırılara uğramıştır ve hâlâ uğramaktadır. Bu nedenle, modern toplumdaki ileri sınıfı aydınlatmayı ve örgütlemeyi amaçlayan, bu sınıfın önündeki görevlere işaret eden ve mevcut sistemin yerini kaçınılmaz olarak yeni bir düzene bırakacağını kanıtlayan Marksist öğretinin, doğduğu günden itibaren atacağı her adım için mücadele etmek zorunda kalmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Devlete bağlı profesörler tarafından devlet okullarında, mülk sahibi sınıfların genç kuşaklarının kafasını karıştırmak, onları iç ve dış "düşmanlara" karşı eğitmek amacıyla öğretilen burjuva bilimin ve felsefenin de Marksizme karşı bu düşmanca tutuma ortak olduğunu söylemeye gerek yok. Bu bilim, çürütüldüğünü ve yok edildiğini iddia ettiği Marksizmin adını duymaya dâhi tahammül edemiyor. Sosyalizmi "çürüterek" kariyer yapan genç akademisyenler de, bütün modası geçmiş "sistemlerin" geleneğine bağlı kalan kocamış ihtiyarlar da Marksizme azgınca saldırmak konusunda birbirlerinden geri kalmıyorlar. Marksizmin ilerlemesi, Marksist görüşlerin işçi sınıfı saflarında yayılması ve sağlam bir kök salması ister istemez Marksizme yönelik bu türden saldırıları sıklaştırmakta ve yoğunlaştırmaktadır. Bununla birlikte, Marksizm resmi bilim tarafından "yok edildikçe" her seferinde daha da güçlenmekte, sağlamlaşmakta ve canlanmaktadır.

Fakat, işçi sınıfının mücadelesiyle bağlantılı ve proletarya saflarında revaçta olan öğretiler arasında bile Marksizm sağlam bir yer edinmiş olmaktan uzaktır. Doğuşundan (1840) sonraki ilk yarım yüzyıl içinde Marksizm esas olarak kendisine cepheden karşı olan

teorilerle mücadele etmek durumunda kaldı. Marx ve Engels, felsefi idealist bir bakış açısına sahip olan Genç Hegelcilerle hesaplaştılar. Kırklı yılların sonunda iktisadi öğreti alanında Proudhonizme karşı mücadele başladı. Ellili yıllar bu mücadelenin 1848'in fırtınalı günlerinde sahne alan parti ve teorilerin eleştirisiyle tamamlandığına tanık oldu. Altmışlı yıllarda mücadele genel teori alanından işçi hareketinin somut sorunlarına doğru kaydı: Bakunincilik Enternasyonal'den tasfiye edildi. Yetmişli yılların başlarında Almanya'da meydan kısa süreliğine Proudhoncu Mühlberger'e, yetmişli yılların sonlarında ise pozitivist Dühring'e kaldı. Ancak her ikisinin de proletarya üzerindeki etkisi son derece sınırlıydı. Marksizm emek hareketi içindeki tüm diğer ideolojiler karşısında yadsınamaz bir zafer elde etmekteydi.

Doksanlı yıllara gelindiğinde gerçekten de mutlak bir zaferden söz edebiliriz. Proudhoncu geleneğin en uzun süre hâkim olduğu Latin ülkelerinde bile işçi partileri programlarını ve taktiklerini Marksist temellere dayandırmışlardı. İşçi hareketinin –düzenli uluslararası kongreler şeklinde– yeniden canlanan enternasyonal örgütü en başından beri ve hemen hiçbir muhalefet olmaksızın tüm temel konularda Marksist bakış açısını benimsemişti. Ancak, Marksizm kendisine şu ya da bu ölçüde açıktan düşman olan bütünlüklü öğretilerin hakkından geldikten sonra, bu öğretilerde ifadesini bulan eğilimler kendilerine yeni kanallar aramaya başladılar. Aldığı biçimler ve amaçları değişmiş olsa da mücadele devam ediyordu. Marksizmin ikinci yarım yüzyılında artık Marksizm ile Marksizmin kendi içindeki Marksizme düşman olan eğilim arasındaki mücadele başladı.

Bir zamanlar Ortodoks Marksist olan Bernstein en şamatacı figür olarak öne çıktı ve Marx'ın öğretilerini gözden geçirip düzelttiği iddiasındaki bu akıma "revizyonizm" adını verdi. Ülkenin ekonomik geri kalmışlığı ve sertliğin kalıntıları altında ezilen köylü nüfusun ağır basması nedeniyle Marksist olmayan sosyalizmin doğal olarak egemenliğini en uzun süre elinde tuttuğu Rusya'da bile Marksizm gözlerimizin önünde revizyonizme dönüştürülmektedir. Gerek toprak sorununda (tüm toprakların mülkiyetinin belediyelere devredilmesi programı), gerekse program ve taktiklerle ilgili genel sorunlarda

sosyal-Narodniklerin giderek, bütünlüklü ve esas olarak Marksizme düşman olan kendi eski sistemlerinin can çekişen köhnemiş kalıntılarının yerine Marx'ın "düzeltilmiş" öğretilerini geçirmekte olduklarını görüyoruz.

Marksizm öncesinin sosyalizmi yenilgiye uğratılmış olmakla birlikte, mücadelesini kendi bağımsız zemininde değil ama Marksizmin genel zemini üzerinde, genel revizyonizm biçiminde sürdürmektedir. O halde gelin revizyonizmin ideolojik içeriğine bir bakalım.

Felsefe alanında revizyonizm, burjuva akademik "bilimin" hemen ardından geldi. Profesörler Kant'a geri döndüler ve revizyonizm de neo-Kantçıların peşinden sürüklendi. Profesörler, papazların felsefi materyalizme karşı binlerce kez dile getirdikleri basmakalıp sözleri tekrarlıyor, revizyonistler de, alaycı gülümsemeleriyle, materyalizmin çoktandır "çürütülmüş" olduğu zırvasını ağızlarından düşürmüyorlardı (en son Handbuch'un her kelimesini değiştirdiler). Profesörler Hegel'i ölü bir köpek gibi görüyorlardı. Oysa kendilerinin savunduğu idealizm Hegel'inkinin yanında bin kez çapsız ve yavandı. Hor gördükleri diyalektiğe omuz silktiler ve revizyonistler de onların peşi sıra bilimin felsefi olarak bayağılaştırması batağına saplandılar. "Kurnaz" (ve devrimci) diyalektiğin yerine "sade" (ve sessiz) "evrim" koydular. Profesörler kendi idealist ve "eleştirel" sistemlerini ortaçağın egemen felsefesine (yani teolojiye) uydurmaları karşılığında devletten maaş alıyorlardı, revizyonistler de dini modern devlet açısından değil ileri sınıfın partisi açısından "özel bir mesele" haline getirmeye çalışarak onlara yanaştılar.

Marx'ın bu şekilde "düzeltilmesinin" sınıf açısından ne anlama geldiği izah gerektirmeyecek kadar açık. Burada şuna değinmekle yetinelim: uluslararası sosyal demokrat hareket içinde revizyonistlerin inanılmaz zırvalarını tutarlı diyalektik bakış açısıyla eleştiren tek Marksist Plehanov'du. Bu zırvaları, Plehanov'un taktik oportünizminin eleştirisi diye yutturma çabalarına tanık olduğumuz bu günlerde vurgulamak özellikle önemlidir.*

* Bakınız: Bugdanov, Bazarov, vd., *Marksizmin Felsefesi Üzerine*. Burası kitabı tartışacak

Ekonomi politiğe gelince, öncelikle şunu belirtmek gerekir ki revizyonistlerin bu alanda, kamuoyunu etkilemek amacıyla "ekonomik gelişme hakkındaki en son verilere" dayanarak yaptıkları "düzeltmeler" çok daha kapsamlı ve ayrıntılıdır. Yoğunlaşmanın ve büyük-ölçekli üretimin küçük-ölçekli üretimi saf dışı bırakmasının tarımda söz konusu olmadığı, sanayi de ise çok yavaş ilerlediği söylenmektedir. Krizlerin artık daha seyrek görüldüğü ve daha önemsiz olduğu, kartellerin ve tröstlerin büyük olasılıkla krizleri tamamen ortadan kaldıracak sermayeyi sağlayacağı öne sürülmektedir. Kapitalizmin yıkıma doğru ilerlediği şeklindeki "çöküş teorisinin" temelsiz olduğu, çünkü sınıf karşıtlıklarının giderek yumuşadığı ve şiddetini kaybettiği iddia edilmektedir. Ve nihayet, Marx'ın emek-değer teorisinin Böhm-Bawerk'in[2] görüşleri doğrultusunda düzeltilmesinin yerinde olacağı söylenmektedir.

Bu konularda revizyonistlere karşı verilen mücadele, tıpkı Engels'in yirmi yıl önce Dühring'le polemiğinde olduğu gibi, uluslararası sosyalist harekette teorik düşüncenin yeniden canlanmasını sağlayarak verimli sonuçlar doğurdu. Revizyonistlerin savları olguların ve rakamların ışığında analiz edildi. Revizyonistlerin sistemli bir biçimde modern küçük-ölçekli üretimi tozpembe göstermeye çalıştıkları görüldü. Yalnızca sanayi alanında değil tarımda da büyük-ölçekli üretimin küçük-ölçekli üretimden üstün olduğu yadsınamaz biçimde kanıtlandı. Ancak tarımda meta üretimi çok daha az gelişmiştir. Günümüzün istatistikçileri ve iktisatçıları ise genelde, tarımın giderek dünya ekonomisinin mübadele sürecine çekildiğini gösteren özel rakamları (hatta bazen işlemleri) seçip ayıklama yeteneğinden yoksunlar. Küçük-ölçekli üretim doğal ekonominin enkazı üzerinde, giderek ağırlaşan bir perhizle, kronik bir kıtlığa katlanarak, çalışma saatlerini uzatarak, sığırların kalitesini ve bakımını düşürerek; kısacası el zanaatçılığın kapitalist manifaktür karşısında varlığını sürdü-

yer değil. Şimdilik şunu belirtmekle yetinelim ki çok yakın gelecekte bir dizi makalede ya da ayrı bir kitapçıkta, burada neo-Kantçılar hakkında söylediğim her şeyin bu "yeni" neo-Hume'cu ve neo-Berkeley'ci revizyonistler için de geçerli olduğunu göstermeyi umuyorum. (Mevcut baskıya bakınız, 14. cilt -ed).

rebilmek için başvurduğu aynı yöntemlere dayanarak ayakta kalmaktadır. Bilim ve teknolojideki her ilerleme kaçınılmaz bir biçimde ve aralıksız olarak kapitalist toplumdaki küçük-ölçekli üretimin temellerini yıkmaktadır. Genellikle son derece karmaşık ve ayrıntılı olan bu süreci tüm yönleriyle araştırmak ve küçük üreticilere kapitalizm koşullarında ayakta kalmalarının imkânsız olduğunu, küçük-ölçekli tarımın geleceğinin olmadığını ve köylülerin proletaryanın bakış açısını benimsemeleri gerektiğini göstermek sosyalist ekonomi politiğin görevidir. Revizyonistler bu meselede, kapitalist sistemi bir bütün olarak referans almaksızın tek yanlı olarak seçilmiş olgulara dayalı yüzeysel genellemeler yapmak gibi bir kabahat işlediler. Niyetleri ne olursa olsun, köylüleri devrimci proletaryanın bakış açısı yerine ister istemez küçük mülk sahiplerinin (yani burjuvazinin) tutumunu benimsemeye sevk ettikleri için siyasal bakımdan da kabahatliydiler.

Revizyonistlerin kriz teorisi ve çöküş teorisi konusundaki yaklaşımları daha da kötüydü. Ancak en dar görüşlü insanlar, yalnızca çok kısa bir süre için, birkaç yıllık sınai canlanma ve bolluğa aldanarak Marx'ın teorisinin temellerinin yeniden kurulması gerektiğini düşünebilirler. Gerçekler, çok geçmeden, revizyonistlere krizlerin geçmişte kalmadığını gösterdi: refah döneminin ardından kriz geldi. Tek tek krizlerin biçimi, sırası ve görünümü değişti; fakat kriz, kapitalist sistemin değişmez bir bileşeni olarak kaldı. Karteller ve tröstler bir taraftan üretimi birleştirirken, aynı zamanda, herkesin açıkça görebileceği gibi, üretimdeki anarşiyi artırdılar, proletaryanın şartlarını zorlaştırıp hayatı onun için daha güvencesiz kıldılar ve sermayenin baskısını yoğunlaşırdılar. Böylece sınıf karşıtlıklarını da görülmemiş ölçüde şiddetlendirmiş oldular. Kapitalizmin –hem tek tek siyasal ve ekonomik krizler anlamında, hem de tüm bir kapitalist sistemin çöküşü anlamında– yıkıma doğru sürüklendiği tam da bu yeni dev tröstler tarafından çarpıcı ve gözle görülür bir biçimde ortaya kondu. Amerika'daki son mali kriz ve tüm Avrupa'da işsizliğin korkunç boyutlara ulaşmış olması –pek çok belirtisini şimdiden gördüğümüz yaklaşan sınai krizin sözünü bile etmiyoruz– revizyonistlerin son teorilerini herkese, hatta görünüşe bakılırsa revizyonistlerin kendile-

rine bile unutturmuş durumda. Ancak işçi sınıfının, aydınların bu tutarsızlığından aldıkları dersi de unutmamak gerek.

Emek-değer teorisine gelince, *6 la Böhm-Bawerk* [Böhm-Bawrk tarzı] muğlak imalar ve iç çekmeler dışında revizyonistlerin bu teoriye hemen hiçbir katkılarının olmadığını, dolayısıyla da bilimsel düşüncenin gelişiminde hiç iz bırakamadıklarını belirtmekle yetinelim.

Revizyonizm, siyaset alanında, Marksizmin temeli olan sınıf mücadelesi öğretisini revize etmeye çalıştı. Siyasal özgürlüğün, demokrasinin ve genel oy hakkının sınıf mücadelesinin zemininin ortadan kaldırdığı ve *Komünist Manifesto*'nun "işçilerin vatanı yoktur" şeklindeki eski önermesini geçersiz kıldığı söylendi bize. Çünkü, diyorlardı, demokrasilerde çoğunluğun iradesi hakim olduğuna göre, devlet sınıf egemenliğinin aracı olarak görülmemeli, gericilere karşı toplumsal reformlardan yana olan ilerici burjuvaziyle ittifak kurmak reddedilmemelidir.

Revizyonistlerin bu savlarının oldukça dengeli bir düşünce sistemine, yani liberal burjuvazinin o eski ve herkesçe bilinen görüşlerine denk düştüğü tartışma götürmeyecek denli açıktır. Liberaller daima, burjuva parlamentarizmin sınıfları ve sınıf farklılıklarını ortadan kaldırdığını, çünkü oy verme ve özellikle de yönetimde yer alma hakkının hiçbir ayrımcılık olmaksızın tüm yurttaşlara tanındığını ileri sürmüşlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca tüm bir Avrupa tarihi ve 20. yüzyılın başlarında da Rus devrimi tarihi bu görüşlerin ne kadar saçma olduğunu açıkça gösterdi. "Demokratik" kapitalizmin sunduğu özgürlük altında ekonomik farklılıklar azalmak bir yana daha da arttı ve keskinleşti. [Liberallerin ve revizyonistlerin iddialarının aksine] Parlamentarizm, en demokratik cumhuriyetlerin bile sınıf zorbalığının araçları olduklarını çıplak bir biçimde gözler önüne serdi. Eskiden siyasal olaylara aktif olarak katılan nüfustan çok daha fazlasını geniş yığınlar halinde aydınlatıp örgütleyen parlamentarizm, böylece krizleri ve siyasal devrimleri ortadan kaldırmak şöyle dursun, bu devrimler sırasında iç savaşı azami ölçüde şiddetlendirir. Paris'te 1871 baharında, Rusya'da 1905 kışında yaşananlar bunun na-

sıl da kaçınılmaz hale geldiğini en açık biçimde göstermektedir. Fransız burjuvazisi tüm ulusu düşman olarak karşısına almakta ve proletarya hareketini ezmek için yabancı orduların yardımıyla kendi ülkesini yerle bir etmekte bir an olsun tereddüt etmedi. Parlamentarizmin ve burjuva demokrasisinin meselelerin çözümünde şiddeti yaygınlaştırarak çelişkilerin daha da keskinleşmesine yol açan kaçınılmaz diyalektiğini kavrayamayan bir kimse, bu parlamentarizm temelinde tutarlı bir ajitasyon yürüterek işçi sınıfını böylesi "meselelerde" zafere hazırlayamaz. Batıda toplumsal reform yanlısı liberallerle, Rus devrimi sırasında ise liberal reformistlerle (Kadetler) kurulan ittifakların, varılan anlaşmaların ve oluşturulan blokların deneyimi, bu savların yığınların bilincini bulanıklaştırmaktan başka bir işe yaramadığını; savaşçıları, yalpalayan ve ihanete eğilimli unsurlarla birleştirerek verdikleri mücadeleyi güçlendirmek yerine zayıflattığını kuşkuya yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. Fransa'da millerandizm –revizyonist siyasi taktiklerin geniş bir ölçekte, ulusal çapta uygulandığı en önemli deneyim– revizyonizmin ne olduğu konusunda tüm dünya proletaryasına asla unutamayacakları pratik bir ders vermiştir.

Revizyonizmin ekonomik ve siyasi eğilimlerinin doğal tamamlayıcısı, onun sosyalist hareketin nihai amacı karşısındaki tutumudur. "Hareket her şeydir, nihai amaç hiçbir şey" Bernstein'ın bu sloganı, revizyonizmin özünü uzun uzun açıklamalardan çok daha iyi ifade etmektedir. Duruma göre tutum belirlemek, günün gelişmelerine ayak uydurmak, küçük politik hesaplar güderek esen rüzgâra göre yön değiştirmek, proletaryanın asıl çıkarlarını gözden kaçırmak, bütün bir kapitalist sistemin temel özelliklerini ve kapitalist evrimi unutmak, işçi sınıfının temel çıkarlarını hareketin gerçek ya da farazi günlük çıkarlarına feda etmek revizyonizmin politikası işte budur. Bu politikanın doğal sonucu, revizyonizmin her "yeni" sorun, her beklenmedik ve öngörülmeyen gelişme karşısında, izlediği ana çizgi itibariyle birbirinden çok farklı olmayan geçici yeni biçimler alacak olmasıdır.

Revizyonizmin kaçınılmazlığı onun modern toplumdaki sınıf köklerinden ileri gelir. Aklı başında, gelişmelerden az çok haberdar olan hiçbir sosyalistin, Almanya'da Ortodokslar ile Bernstein'cılar,

Fransa'da Guesdistler ile Jaureristler ve günümüzde özellikle Brouristler, Büyük Britanya'da Sosyal Demokrat Federasyon ile Bağımsız İşçi Partisi, Belçika'da Brouckere ile Vandervelde, İtalya'da entegralistler ile reformistler ve Rusya'da Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki ilişkinin, -söz konusu ülkelerdeki ulusal koşulların ve tarihsel etkenlerin tüm farklılığına rağmen- özünde aynı olduğundan en ufak bir kuşkusu yoktur. Aslında, mevcut sosyalist hareket içindeki "bölünme", bugün dünyanın bütün ülkelerinde aynı doğrultuyu izlemektedir. Bu durum, çeşitli ülkelerdeki heterojen akımların birbirleriyle mücadele ettikleri otuz, kırk yıl öncesine göre muazzam bir ilerleme kaydedilmiş olduğunun kanıtıdır. Latin ülkelerinde "devrimci sendikalizm"[3] şeklinde ortaya çıkan sol revizyonizm de kendisini, "düzeltmeye" çalıştığı Marksizme uyarlamaktadır: İtalya'da Labriola, Fransa'da Lagardelle sık sık yanlış anlaşılan Marx'a karşı doğru anlaşılan Marx'ın yardımına başvurmaktadır.

Henüz oportünist revizyonizm kadar gelişmemiş, uluslararası boyut kazanmamış ve herhangi bir ülkedeki sosyalist partiyle tek bir büyük gerçek savaş deneyiminden geçmemiş olan *bu* revizyonizmin ideolojik içeriğini burada analiz etmemize olanak yok. O nedenle, yukarda tanımlamaya çalıştığımız "sağ reformizmle" yetiniyoruz.

Kapitalist toplumda revizyonizmin kaçınılmazlığı nereden ileri gelmektedir? Revizyonizm neden farklı ulusal özelliklerden ve farklı kapitalist gelişim düzeylerinden daha köklüdür? Çünkü her kapitalist ülkede proletaryanın yanı sıra küçük mülk sahiplerinden oluşan geniş bir küçük burjuva tabaka vardır. Kapitalizm küçük üretimden doğmuştur ve doğmaktadır. Kapitalizmde kaçınılmaz olarak sürekli yeni "orta tabakalar" (fabrikaların eklentileri -yan sanayi -ç.n.-, evde çalışma, bisiklet ve otomotiv sanayii gibi büyük sanayi kollarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere ülke çapma yayılmış küçük atölyeler, vs.) bu yeni üreticiler de yine kaçınılmaz olarak proletaryanın saflarına sürüklenmektedir. Dolayısıyla, geniş işçi partilerinin saflarında küçük burjuva bakış açısının tekrar tekrar baş göstermesi son derece doğaldır. Proleter devrimle birlikte bu yazgı değişinceye dek doğal olarak böyle olacaktır. O nedenle, bu devrimin gerçekleşmesi için

nüfusun çoğunluğunun "mutlak" olarak proleterleşmesi gerektiğini düşünmek büyük bir hata olacaktır. Bugün yalnızca ideoloji alanında, yani Marx'ın teorik yönden düzeltilmesine dair tartışmalarda karşılaştığımız; pratikte ise yalnızca revizyonistlerle aramızdaki taktiksel farklılıklar ve bu temelde meydana gelen bölünmeler gibi tekil konularda baş gösteren şey, yarın proleter devrim tüm tartışmaları keskinleştirdiğinde, tüm farklılıkları yığınların tutumlarını belirlemede büyük önem taşıyan belli noktalar üzerinde yoğunlaştırdığında ve kavganın sıcağında dostu düşmandan ayırmayı, düşmana ölümcül darbeler indirmek için kötü ittifakları bozmayı gerektirdiğinde, bugünle karşılaştırılamayacak boyutlarda işçi sınıfının karşısına çıkacaktır.

Devrimci Marksizmin 19. yüzyılın sonlarında revizyonizme karşı verdiği ideolojik mücadele, küçük burjuvazinin her türlü yalpalamalarına ve zayıflığına rağmen, davasını kesin zafere ulaştırmak üzere yoluna devam eden proletaryanın girişeceği büyük devrimci kavgaların başlangıcından başka bir şey değildir.

DİPNOTLAR

1 Lenin, Marx'm *Kapital*'in I. Cildinin ikinci baskısına yazdığı sonsözden alıntı yapıyor. (Bakınız: K. Marx-F. Engels, Seçme Mektuplar, I. Cilt, sf. 456).

2 Böhm-Bawerk- Avusturyalı burjuva iktisatçı.

3 "Devrimci Sendikalizm" 19. yüzyılın sonunda bir dizi Batı Avrupa ülkesinde ortaya çıkan yarı anarşist küçük burjuva bir akım.

Sendikalistler işçi sınıfının siyasal mücadele vermesine gerek olmadığını savunuyor, partinin öncü rolünü ve proletarya diktatörlüğünü reddediyorlardı. Sendikaların genel bir işçi grevi örgütleyerek devrime gerek olmaksızın kapitalizmi alaşağı edebilecekleri-ne ve üretim üzerinde denetim kurabileceklerine inanıyorlardı.

İŞÇİ PARTİSİNİN DİNE YAKLAŞIMI

Milletvekili Surkov'un Duma'da Synod bütçesi görüşülürken yaptığı konuşma ve bu konuşmanın taslağı hazırlanırken partimizin Duma grubunda yapılan tartışmalar (bunların her ikisi de bu sayıda yayınlanmaktadır), içinde bulunduğumuz bu hassas dönemde son derece önemli olan ve açık yanıt gerektiren bir sorunu önümüze koydu. Günümüzde dinle ilgili her şeyin "toplumun" geniş kesimlerinin ilgisini çektiği ve işçi sınıfı hareketine yakın duran aydınları, hatta belli başlı işçi çevrelerini etkisi altına aldığı bir gerçektir, [bu nedenle] din karşısındaki tutumlarını açıkça ortaya koymak sosyal demokratların vazgeçilmez görevidir.

Sosyal demokrasi kendi dünya görüşünü bilimsel sosyalizme, yani Marksizme dayandırır. Marx ve Engels'in tekrar tekrar vurguladıkları gibi, Marksizmin felsefi temeli diyalektik materyalizmdir. 18. yüzyıl materyalizminin ve Almanya'da (19. yüzyılın ilk yarısındaki) Feuerbach'ın materyalizminin tarihsel geleneklerini eksiksiz devralmış olan diyalektik materyalizm tamamen ateisttir ve her türlü dine kesin olarak karşıdır. Marx'ın da elyazmasını okuduğu Engels'in Anti-Dühring'ini hatırlayalım. Engels bu yapıtta materyalist ve ateist Dühring'i tutarlı bir materyalist olmamakla, dine ve dini felsefeye açık kapı bırakmakla suçlar. Yine Engels'in Ludwig Feuerbach üzerine kaleme aldığı çalışmaya bakalım. Engels bu yapıtta da dine karşı mücadelesinde dini ortadan kaldırmayı değil onarmayı, yeni "yüce" bir din yaratmayı amaçladığını söylediği Feuerbach'ı eleştirir. Din halkın afyonudur; Marx'ın bu yargısı, din konusundaki Marksist yaklaşımın köşe taşıdır.[1] Marksizm tüm modern dinleri ve kiliseleri, her türlü dini örgütlenmeyi, daima, burjuva gericiliğin sömürüyü savunmaya ve işçi sınıfını sersemletmeye hizmet eden araçları olarak görmüştür.

Ama Engels, aynı zamanda, sosyal demokratlardan daha solcu ya da daha "devrimci" görünme hevesindeki kimselerin, işçi sınıfı partisinin programına ateizm ilkesini açıkça koyma ve dine karşı savaş ilan etme doğrultusundaki çabalarını da sık sık eleştirip mahkûm etmiştir. 1874'te, Londra'da sürgünde bulunan Blanquici mülteci komünarların ünlü manifestolarını değerlendiren Engels, onların dine karşı gürültülü savaş ilanlarının düpedüz budalalık olduğunu söylemiş; böylesi bir savaş ilanının dine olan ilgiyi canlandırmanın ve onu yok olmaktan kurtarmanın en iyi yolu olduğunu belirtmiştir. Engels, Blanquicileri, yalnızca işçi yığınlarının sınıf mücadelesinin en geniş proleter tabakaların bilinçli ve devrimci toplumsal eyleminin ezilen yığınları dinin boyunduruğundan kurtarabileceğini; oysa dine karşı savaş ilan etmenin işçi partisinin poitik görevlerinden biri olduğunu söylemenin anarşist bir gevezelikten başka bir şey olmadığını anlamamakla suçlamıştır.[2] 1877'de de *Anti-Dühhng'de* filozof Dühring'in idealizme ve dine verdiği en ufak tavizleri acımasızca eleştirdiği halde, Dühring'in sosyalist toplumda dinin yasaklanması gerektiği şeklindeki sözde devrimci görüşünü de aynı sertlikle mahkûm eder. Dine karşı bu şekilde savaş ilan etmek, der Engels, "Bismarck'sız Bismarckçılıktır, yani Bismarck'ın rahiplere karşı verdiği o akılsızca savaşı (Bismarck'ın 1870'de Katolikler üzerinde polis baskısı uygulayarak Alman Katolik Partisi "Merkez" Parti'ye karşı yürüttüğü o ünlü "Kültür Savaşı"nı –*Kulturkampf*–) tekrar etmek demektir. Bismarck'ın bu mücadelesi Katoliklerin militan klerikalizmini canlandırmaktan başka bir işe yaramamış ve gerçek kültür çalışmalarına zarar vermiştir. Çünkü o, siyasal bölünmelere değil dini bölünmelere öncelik vermiş ve işçi sınıfının bir kesimi ile demokrat unsurların dikkatini devrimci sınıf mücadelesinin acil görevlerinden uzaklaştırarak son derece yüzeysel ve hatalı burjuva kilise karşıtlığına [antiklerikalizme] kaydırmıştır. Kendini ultra-devrimci sayan Dühring'i Bismarck'ın budalalığını başka biçimde tekrarlamak istemekle suçlayan Engels, işçi sınıfı partisinin dine karşı politik savaş gibi tehlikeli bir maceraya atılmak yerine proletaryayı sabırla örgütlemesi ve eğitmesi gerektiğini, bunun dinin giderek ortadan kalkmasına yol açaca-

ğını ısrarla vurguluyordu.[3] Bu görüş Alman sosyal demokrasisinin en temel yaklaşımlarından biri haline geldi: örneğin, Cizvitlere özgürlük tanınmasını ve Almanya'ya girmelerine izin verilmesini savundular; herhangi bir dine karşı polisiye yöntemlerle mücadele edilmesine ve baskı uygulanmasına karşı çıktılar. "Din kişisel bir meseledir". Erfurt Programı'nda (1891) yer alan bu ünlü ilke, sosyal demokrasinin pratik taktiğini özetlemektedir.

Bu taktikler artık alışkanlık halini aldı; Marksizm tam aksi yönde, oportünizm doğrultusunda çarpıtıldı. Erfurt Programı'ndaki bu ilke, biz sosyal demokratların, bizim partimizin dini kişisel bir mesele olarak değerlendirdiği; biz sosyal demokratlar açısından, partimiz açısından dinin "özel bir mesele" olduğu şeklinde yorumlanmaya başladı. Engels doksanlı yıllarda doğrudan polemiğe girmeksizin, yapıcı bir tarzda ve kararlı bir biçimde bu oportünist görüşe karşı çıktı. Engels, bu karşı çıkışını, özellikle altını çizdiği bir açıklama biçiminde dile getirerek dinin *devlet açısından* kişisel [özel] bir mesele olması gerektiğini, ama kendileri açısmdan, Marksizm ve işçi sınıfı açısından böyle olmadığını vurgulamıştır.[4]

Dışardan bakıldığında, Marx ile Engels'in din konusundaki açıklamalarının tarihçesi budur. Marksizme üstünkörü yaklaşan, düşünmeyen ya da düşünmek istemeyen insanlar açısından bu tarih anlamsız bir Marksist çelişkiler ve yalpalamalar demeti, "tutarlı" bir ateizm ile dinin gönlünü alma çabasının bir karışımı, Tanrıya karşı devrimci bir savaş ile ödlekçe dindar işçilere "yaranma", onları ürkütmeme kaygısı arasında gidip gelen "ilkesiz" bir yalpalamadır, vs..vs. Anarşist lafebelerinin literatürü Marksizme dönük bu türden saldırılarla doludur.

Oysa, Marksizmi ciddi olarak inceleyen, onun felsefi ilkeleri ve uluslararası sosyal demokrasinin deneyimleri üzerine kafa yoran herkes, din konusundaki Marksist taktiğin tamamen tutarlı olduğunu ve Marx ve Engels tarafından kılı kırk yararak ortaya konduğunu kolaylıkla görecektir. Özensiz meraklılar ya da cahil kimseler tarafından yalpalama diye nitelenen şey ise diyalektik materyalizmin dolaysız ve kaçınılmaz bir sonucudur. Marksizmin din konusunda görünürdeki

"ılımlılığının" sözde "taktiksel" değerlendirmelerden, insanları "ürkütüp kaçırmama" kaygısından vs. ileri geldiğini düşünmek büyük bir hata olur. Aksine, bu konuda da Marksizmin izlediği siyasi çizgi onun felsefi ilkelerine sıkı sıkıya bağlıdır.

Marksizm materyalizmdir. Bu nedenle, tıpkı 18. yüzyıl Ansiklopedistlerinin ya da Feuerbach'ın materyalizmi gibi, dinin amansız bir düşmanıdır. Buna kuşku yok. Ancak, Marx ve Engels'in diyalektik materyalizmi Ansiklopedistlerin ve Feuerbach'ın materyalizminden daha ileriye gider; çünkü o, materyalist felsefeyi tarih alanına ve toplum bilimlerine de uygular. Dine karşı mücadele etmek zorundayız; bu her türlü materyalizmin, dolayısıyla da Marksizmin ABC'sidir. Ama Marksizm ABC'de çakılıp kalan bir materyalizm değildir. Marksizm daha ileriye gider. Şöyle der: Dine karşı *nasıl* mücadele etmek gerektiğini de bilmeliyiz; bunun için yığınlar arasındaki inancın ve dinin kaynağını da *materyalist bir tarzda* açıklamamız gerek. Dine karşı mücadele soyut ideolojik söylemlerle sınırlanamaz ve böylesi söylemlere indirgenmemelidir. Bu mücadele, dinin toplumsal köklerini ortadan kaldırmayı hedefleyen sınıf hareketinin somut pratiğiyle birleştirilmelidir. Din neden kent proletaryasının geri kesimleri, geniş yarı-proleter tabakalar ve köylü yığınları arasında gücünü korumaktadır? Burjuva ilericiler, radikal ya da burjuva materyalistler bu soruyu halkın cehaleti yüzünden diye yanıtlıyorlar. O halde, diyorlar: "Kahrolsun din, yaşasın ateizm; ateist görüşleri yaymak bizim en temel görevimizdir!" Marksistler ise bunun doğru olmadığını söylüyorlar: bu, dar burjuva kalıplar içine sıkışmış olan son derece yüzeysel bir yaklaşımdır. Dinin köklerini açıklamakta yetersiz kalır; onları materyalist değil idealist bir tarzda açıklar. Modern kapitalist ülkelerde bu kökler esas olarak *toplumsaldır.* Günümüzde dinin en derin kökü, emekçi yığınların toplumsal bakımdan ezilmişlikleri ve kapitalizmin kör güçleri karşısında görünüşte çaresiz olmalarıdır. Bu kör güçler, savaşlar ve depremler gibi sıra dışı olayların yol açtığı korkunç acıların binlerce kez fazlasını her gün sıradan emekçilere yaşatmakta, onlara acımasızca eziyet etmektedir. 'Tanrıları korku yarattı." Modern dinin kökeni, sermayenin kör gücünden duyulan korkudur

(bu güce kör dememizin nedeni emekçi yığınlar tarafından öngörülememesidir). Proleterleri ve küçük mülk sahiplerini hayatlarının her anında "ani", "beklenmedik", "tesadüfi" yıkımlarla, imhayla, yoksullukla, fuhuş batağına saplanmakla, açlıktan ölmekle tehdit eden bir güçtür bu. Materyalistler bir anaokulu materyalisti olarak kalmak istemiyorlarsa eğer, bu gerçeği daima göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Yığınların kendileri dinin bu köküne, sermayenin her türlü egemenliğine karşı birleşik, örgütlü, planlı ve bilinçli bir şekilde müdahale etmeyi öğrenmedikçe, hiçbir eğitici kitap yığınların zihninden dini söküp atamaz.

Peki bu, dine karşı eğitici kitapların zararlı ya da gereksiz olduğu anlamına mı gelir? Kuşkusuz hayır. Bu demektir ki, sosyal demokrasinin ateist propagandası onun temel görevine -sömürülen yığınların sömürücülere karşı mücadelesini geliştirme görevine- *tabi* kılınmalıdır.

Bu önerme, diyalektik materyalizmin ilkeleri, yani Marx ve Engels'in felsefesi üzerine kafa yormamış kimseler tarafından (en azından hemencecik) anlaşılamayabilir. "Nasıl olur?" diyeceklerdir. İdeolojik propaganda belli fikirlerin yayılması, kültürün ve ilerlemenin düşmanına (yani dine) karşı binlerce yıldır sürdürülen mücadele nasıl olur da sınıf mücadelesine, yani ekonomik ve siyasi alanda belirli pratik amaçlara ulaşmak için verilen mücadeleye tabi kılınır?

Marksizme yönelik bu yaygın itirazlar Marksist diyalektiğin hiç mi hiç kavranamadığını gösteren kanıtlardan biridir. Bu itirazları dile getirenlerin aklını karıştıran çelişki, gerçek hayatta var olan gerçek bir çelişkidir. Teorik ateizm propagandası -yani, proletaryanın belli kesimleri arasında dini inançların ortadan kaldırılması- ile bu kesimlerin sınıf mücadelesinin başarısı ve ilerlemesi arasına aşılmaz duvarlar örmek diyalektik olmayan bir tarzda düşünmek, değişken ve göreceli bir sınırı mutlak bir sınır haline getirmek, gerçek hayatta birbirine kopmamacasma bağlı olan şeyleri zorla birbirinden ayırmak demektir. Örneğin, belli bir bölgede ve belli bir sanayi dalında proletarya sınıf bilinçli -ve elbette ateist- sosyal demokratlar ile kırla ve köylülükle bağını tam koparmamış, Tanrıya inanan, kiliseye giden,

hatta bölgelerindeki papazın doğrudan etkisi altında kalan ve diyelim ki Hıristiyan bir işçi hareketi örgütlemeye çalışan geri işçiler arasında bölünmüş olsun. Bu bölgedeki ekonomik mücadelenin bir greve yol açtığını varsayalım. Burada Marksistlerin görevi grevin başarısını her şeyin üzerinde tutmak, bu mücadele sırasında işçilerin ateistler ve Hıristiyanlar olarak bölünmesini engellemek için ellerinden gelini yapmak ve böyle bir bölünmeye kararlı bir biçimde karşı çıkmaktır. Böylesi durumlarda hem geri kesimleri ürkütüp kaçırma, seçimlerde bir koltuk kaybetme gibi dar kafalılara özgü kaygılar açısından değil, sınıf mücadelesinin gerçekten ilerletilmesi açısından ateizm propagandası gereksiz, hatta zararlı olabilir. Modern kapitalist toplumda Hıristiyan işçileri sosyal demokrasiye ve ateizme çekmekte sınıf mücadelesi kuru ateizm propagandasından yüzlerce kez daha etkilidir. Böyle bir anda ve bu koşullar altında ateizm propagandası yapmak, işçilerin greve katılanlar ve katılmayanlar yerine Tanrıya inananlar ve inanmayanlar şeklinde bölünmesinden başka bir şey istemeyen papazların *ekmeğine yağ sürmektir.* Her ne pahasına olursa olsun Tanrıya savaş açan bir anarşist gerçekte papazlara ve burjuvaziye yardım etmiş olur (zaten anarşistler *pratikte* daima burjuvaziye yardım ederler). Bir Marksist, materyalist (yani dine düşman) olmalıdır. Ama diyalektik materyalist olmalı, yani dine karşı mücadeleyi soyut, tekdüze bir söylemle salt teorik bir biçimde değil, pratiğe yaslanan ve yığınları başka her şeyden daha iyi eğiten sınıf mücadelesi temelinde ele almalıdır. Bir Marksist somut durumu bir bütün olarak dikkate almalı, anarşizm ile oportünizm arasındaki sınır çizgisini görebilmelidir (bu çizgi göreceli, oynak ve değişkendir, ama vardır). Anarşistlerin tumturaklı fakat gerçekte içi boş soyut "devrimciliğine" de "yaşa ve yaşat" ilkesi temelinde dine karşı mücadelede tereddüt eden, Tanrı inancıyla uzlaşan, sınıf mücadelesinin çıkarlarını gözetmek yerine kimseyi gücendirmemek, kızdırmamak, ürkütmemek gibi küçük hesaplar güden burjuvazinin ve liberal aydınların dar kafalılığına ve oportünizmine de kapılmamalıdır.

Sosyal demokratların din konusundaki tutumuyla ilgili tüm sorunlar bu açıdan ele alınmalıdır. Örneğin, bir papazın sosyal demok-

rat partiye üye olup olamayacağı sıkça sorulmakta, Avrupa sosyal demokrat partilerinin deneyimleri kanıt gösterilerek bu soruya genelde kayıtsız şartsız olumlu yanıt verilmektedir. Ne var ki bu deneyim yalnızca Marksist öğretinin işçi hareketine uygulanmasının değil, aynı zamanda Rusya'da söz konusu olmayan Batı Avrupa'ya özgü tarihsel koşulların (ilerde bu koşullar üzerinde daha ayrıntılı duracağız) sonucuydu. O nedenle, Rusya açısından bu soruya kayıtsız şartsız olumlu yanıt vermek doğru olmaz. Papazların asla sosyal demokrat partiye üye olamayacakları iddia edilemez; ama bunun tersi için de aynı şey geçerlidir. Eğer bir papaz bizim ortak siyasal çalışmamıza katılıyor, parti görevlerini dürüstçe yerine getiriyor ve partinin programına itiraz etmiyorsa, onun sosyal demokratların saflarına katılmasına izin verilebilir. Bu durumda programımızın ruhu ve ilkeleri ile papazın dini inançları arasındaki çelişki yalnızca onu ilgilendiren bir sorun, onun kişisel çelişkisidir. Siyasi bir örgüt, üyelerini, parti programı ile onların kendi görüşleri arasında çelişki olup olmadığını saptamak üzere sınavdan geçiremez. Ama elbette böyle bir durum Batı Avrupa için bile bir istisna iken, Rusya'da tamamen olasılık dışıdır. Eğer, sosyal demokrat partiye katılmış olan bir papaz parti içinde dini görüşleri yaymayı kendisine iş edinip tüm gücüyle bunun için çalışırsa, hiç kuşkusuz parti onu saflarından uzaklaştırmak zorundadır. Tanrıya inanan işçilerin partiye girmelerine izin vermekle yetinemeyiz; onları parti saflarına katmak için canla başla çalışmamız da gerekir. Onların dini duygularının incitilmesine kesinlikle karşıyız; ama onları parti programının ruhuna uygun olarak eğitmek için partimize kaydediyoruz, bu programa karşı mücadele etsinler diye değil. Parti içinde bir yere kadar fikir özgürlüğünü kabul ederiz; ama hizip özgürlüğüne izin vermeyiz. Parti çoğunluğunun reddettiği görüşleri aktif olarak savunanlarla el ele yürümek zorunda değiliz.

Bir başka örnek verelim. Sosyal demokrat partinin üyeleri "sosyalizm benim dinimdir" derler ve bu açıklamaya uygun görüşler dile getirirlerse, koşullara bakılmaksızın ve ayrım gözetilmeksizin hepsi birden kınanmalı mıdır? Hayır! Burada Marksizmden (dolayısıyla da sosyalizmden) bir sapma olduğu tartışma götürmez; fakat sapmanın

önemi, tabiri caizse nispî değeri koşullara göre farklılık gösterebilir. Bir ajitatörün ya da işçilere seslenen bir kimsenin daha iyi anlaşılmak, konuya giriş yapmak, görüşlerini daha canlı ve ilgi çekici bir biçimde sunmak için geri yığınların en alışık olduğu kavramlarla konuşması başkadır; bir yazarın (örneğin bizim Lunaçarski'nin ve çevresinin yaptığı gibi) "Tanrı inşası"yla ya da 'Tanrı inşa eden sosyalizm"le işe başlaması başka. Birinci durumdan kınama ajitatörün kendi istediği "pedagojik" yöntemleri seçme özgürlüğünün kısıtlanması iken, ikinci durumda kınama gerekli ve zorunludur. "Sosyalizm bir dindir" sözü bazı durumlarda dinden sosyalizme geçişin, bazı durumlarda ise sosyalizmden dine geçişin aracıdır.

Şimdi gelin, Batı'da "din özel [kişisel] bir meseledir" tezinin oportünist yorumuna yol açan koşullara bakalım. Kuşkusuz, işçi sınıfı hareketinin temel çıkarlarının geçici avantajlar uğruna feda edilmesi gibi genel etkenler de bu koşullara katkıda bulunmuştur. Proletarya partisi, devletin dini özel [kişisel] bir mesele olarak kabul etmesini ister; ama halkın afyonuna karşı, dini hurafelere karşı savaşı "özel [kişisel] bir mesele" olarak görmez. Oportünistler konuyu çarpıtarak Sosyal Demokrat Parti'nin dini özel bir mesele olarak görmesi gerektiğini öne sürüyorlar.

Ancak, alışıldık oportünist çarpıtmaya ek olarak (ki bu çarpıtma bizim Duma grubumuzun iç tartışmalarında açıklığa kavuşturulmuş değil), Avrupalı sosyal demokratların din konusundaki deyim yerindeyse aşırı ölçüde kayıtsız kalmalarına yol açan özel tarihsel koşullar vardır. Bu koşullar iki türlüdür. Birincisi, dine karşı mücadele tarihsel bakımdan devrimci burjuvazinin görevidir ve Batı'da bu görev burjuva demokrasisi tarafından, burjuva devrimleri ya da burjuvazinin feodalizme ve ortaçağ kurumlarına karşı saldırıları yoluyla büyük ölçüde yerine getirilmiştir. Gerek Fransa'da gerekse Almanya'da dine karşı burjuva savaş geleneği vardır ve bu savaş sosyalizmden (Ansiklopedistlerden ve Feuerbach'tan) çok önce başlamıştır. Rusya'da bizim burjuva demokrat devrimimizin [kendine özgü] koşulları nedeniyle bu görev de neredeyse tamamen işçi sınıfının omuzlarındadır. Ülkemizdeki küçük burjuva (narodnik) demokrasisi bu bakım-

dan, Avrupa'yla karşılaştırıldığında (yeni palazlanmış Kara Yüzler Kadetleri'nin, yani *vekhi*'[5]nin Kara Yüzler Kadetinin düşündüklerinin tersine) fazla değil çok az şey yapmıştır.

Öte yandan burjuvazinin dine karşı savaş geleneği, Avrupa'da bu savaşın anarşizm tarafından burjuvaziye özgü bir tarzda çarpıtılmasına yol açtı. Nitekim Marksistlerin uzun zamandır ve tekrar tekrar vurguladıkları gibi, burjuvaziye karşı tüm o "azgınca" saldırılarına rağmen anarşizm gerçekte burjuvazinin dünya görüşüne dayanmaktadır. Latin ülkelerindeki anarşistler ve Blanqui'ciler, Almanya'da Dühring, Most ve bezerleri, seksenli yılların Avusturya'sındaki anarşistler, hepsi dine karşı savaşta devrimci lafazanlığı ifrata *[nec plus ultra]* vardırdılar. Anarşistlerle karşılaştırıldığında, Avrupalı sosyal demokratların günümüzde öteki uca savrulmuş olmalarına şaşmamak gerek. Bu durum anlaşılabilir ve bir yere kadar da meşrudur. Fakat bizler, Rus sosyal demokratları olarak Batı'nın kendine özgü tarihsel koşullarını gözden kaçırmamalıyız.

İkincisi, Batı'da ulusal burjuva devrimler tamamlandıktan ve neredeyse tam bir inanç özgürlüğü sağlandıktan sonra, dine karşı demokratik savaş sorunu tarihsel bakımdan burjuva demokrasisinin sosyalizme karşı savaşı tarafından o kadar geriye itilmiştir ki, burjuva hükümetler *bilinçli bir biçimde* klerikalizme karşı sözde liberal bir saldırı düzenleyerek yığınların dikkatini sosyalizmden uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Almanya'daki Kulturkampf [Kültür Savaşı] ve Fransa'da burjuva cumhuriyetçilerin klerikalizme karşı mücadelesi bu türden örneklerdir. Batı'daki sosyal demokratların günümüzde dine karşı mücadeleye "kayıtsız" kalmalarının en önemli nedeni, işçi yığınların dikkatini sosyalizmden uzaklaştırmanın araçlarından biri olan burjuva anti-klerikalizmidir. Ve yine aynı nedenle, sosyal demokratların Bismarck'çı burjuva anti-klerikalizmin etkisini kırmak için sosyalizm uğruna mücadelenin yanında dine karşı savaşımı *geri plana itmek* zorunda kalmaları anlaşılabilir ve meşru bir tutumdur.

Rusya'daki koşullar çok farklıdır. Bizim burjuva demokratik devrimimizin öncüsü proletaryadır. Onun partisi, eski resmi din ve bu dini canlandırma ya da yenileme girişimleri de dahil olmak üzere her

türlü Ortaçağ kalıntısına karşı mücadelenin ideolojik öncüsü olmak durumundadır. Dolayısıyla devletin, dini özel [kişisel] bir şey olarak kabul etmesini talep etmek yerine dinin sosyal demokratların kendileri açısından özel bir mesele olduğunun ilan edilmesini isteyen Alman sosyal demokratlarının oportünizmini eleştirirken nispeten yumuşak bir dil kullanmış olan Engels, bu çarpıtmanın Rus oportünistler tarafından ithal edilmesi karşısında muhtemelen bundan yüz kat daha sert bir uyarıda bulunurdu.

Bizim Duma grubumuz ise meclis kürsüsünden dinin halkın afyonu olduğunu söylemekle doğru yaptı. Böylece Rus sosyal demokratlarının din sorunu hakkında dile getirecekleri tüm sözlere temel oluşturacak örnek bir tutum sergilemiş oldular. Peki daha da ileriye gidip ateist savları daha da ayrıntılandırmaları gerekir miydi? Bizce hayır. Bu, proletaryanın siyasi partisinin dine karşı mücadeleyi abartması demek olur ve dine karşı mücadelede sosyalist tutum ile burjuva tutum arasındaki farkın ortadan kaldırılması sonucunu doğurabilirdi. Sosyal Demokrat grup, Kara Yüzler Duma'sındaki birinci görevinden alnının akıyla çıkmasını bildi.

İkinci –ve belki de en önemli– görevleri ise, kilisenin ve papazların Kara Yüzler hükümetini ve burjuvaziyi işçi sınıfına karşı yürüttükleri mücadelede desteklemekle sınıfsal rollerine uygun davrandıklarını açıklamaktı. Sosyal demokratlar bu görevlerini de layıkıyla yerine getirdiler. Kuşkusuz bu konuda çok daha fazlası söylenebilirdi. Sosyal demokratlar sonraki açıklamalarında Surkov yoldaşın konuşmasını daha da ayrıntılandırmayı bileceklerdir. Yine de Surkov yoldaşın konuşmasının kusursuz olduğunu söylemeliyim. Bu konuşmayı tüm parti örgütlerine ulaştırmak partimizin başlıca görevlerinden biri olmalıdır.

Üçüncü görev, Alman oportünistleri tarafından sıkça çarpıtılan "din özel bir meseledir" önermesinin ne anlama geldiğini açıkça ortaya koymaktı. Ne yazık ki Surkov yoldaş öyle yapmadı. Duma grubunun bir önceki çalışmasında Belousov yoldaş bu konuda bir hata yapmış ve bu hatanın o zaman Proletary'de belirtilmiş olması da

dikkate alındığında, bu eksiklik çok daha can sıkıcıdır. Duma grubunda söylenenler ateizm tartışmasının, din özel [kişisel] bir mesele ilan edilmelidir şeklindeki ünlü talebin doğru yorumlanması sorununu gözlerden sakladığını gösterdi. Tüm Duma grubuna ait olan bu hatadan dolayı yalnızca yoldaş Surkov'u suçlayacak değiliz. Dahası, burada bu konunun yeterince aydınlatılmamış ve sosyal demokratların Engels'in Alman oportünistlerine yönelik eleştirilerini kavrayacak düzeye ulaştırılamamış olmasının kabahatinin tüm partimize ait olduğunu açık yüreklilikle kabul etmek gerek. Duma grubundaki tartışma, mevcut kafa karışıklığının Marksizmin öğretilerine ilgisiz kalma isteğinden değil, meselenin yanlış kavranmış olmasından ileri geldiğini kanıtladı. Grubun ilerde yapacağı açıklamalarda bu yanlışın düzeltileceğinden kuşku duymuyoruz.

Bir bütün olarak alındığında yoldaş Surkov'un konuşmasının kusursuz olduğunu ve tüm parti örgütlerine ulaştırılması gerektiğini tekrar vurguluyoruz. Bu konuşmanın tartışılması sırasında Duma grubu sosyal demokrat görevlerini bilinçli bir biçimde yerine getirmekte olduğunu kanıtladı. Umarız bu tartışmanın tutanakları parti basınında daha sık yayınlanır. Böylece parti ile grup arasındaki bağlar güçlenmiş, parti grubunun üstlendiği çetin görevler "hakkında gerekli bilgi edinilmiş, partinin ve Duma grubunun faaliyetlerinde ideolojik birlik sağlanmış olur.

Proletary, sayı 45; 13 (26) Nisan 1909. Proletary'deki metne uygun olarak yayınlanmıştır.

DİPNOT

1 Bakınız: Karl Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı. Giriş. (Karl Marx-Friedrich Engels, Din Üzerine, Moskova 1957, sf. 42.

2 Bakınız: Friedrich Engels, "Flüchting literatur" II. Das Programme der Blanquisten [Blanqui'cilerin Programı].

3 Bakınız: Friedrich Engels, Anti-Dühring, Moskova 1959, sf. 434-437.

4 Burada F. Engels'in, Karl Marx'ın *Fransa'da İç Savaş* adlı yapıtına yazdığı önsöze göndermede bulunuluyor (Bakınız: K. Marx-F. Engels, Seçme Eserler, I. Cilt, Moskova 1958, sf. 479).

5 *Vekhi* (Nirengi Noktası) -N. Berdayev, S. Bulgakov, P. Struve, M. Herschensohn ve karşı devrimci liberal burjuvazinin diğer temsilcilerinden oluşan, 1909'da Moskova'da yayınlanan bir Kadet derlemesi. Bu yazarlar Rus aydınlarına dair yazdıkları makalelerde, Çernişevski ve Belinski'nin de içinde yer aldığı Rus halkının en iyi temsilcilerinin devrimci demokrat geleneklerini gözden düşürmeye çalıştılar; 1905 devrimci hareketini karaladılar, "süngüleri ve hapishaneleriyle" burjuvaziyi "halkın gazabından" koruyan Çar hükümetine şükranlarını sundular. Yazarlar aydınları otokrasiye hizmet etmeye davet ettiler. Gerek felsefe gerek gazetecilik alanında Vekhi sempozyumunun programını Kara Yüzler'in gazetesi *Moskovskiye Vedomosti*'nin programıyla karşılaştıran Lenin, "liberal dönekliğin ansiklopedisi" diye adlandırdığı sempozyumun "demokrasi üzerine atılmış gerici bir çamur topağı" olarak tanımladı.

AVRUPA İŞÇİ HAREKETİ İÇİNDEKİ FARKLILIKLAR[1]

Günümüz Avrupa ve Amerika işçi hareketi içindeki temel taktiksel farklılıklar, bu hareketin baskın teorisi haline gelmiş bulunan Marksizmden sapmış iki büyük akıma karşı verilen mücadeleye dönüştü. Bu iki akım revizyonizm (oportünizm ve reformizm) ve anarşizmdir (anarko-sendikalizm, anarko-sosyalizm). İşçi hareketinde egemen olan Marksist teoriden ve Marksist taktiklerden uzaklaşmış bu sapmaların her ikisi de kitlesel işçi sınıfı hareketinin yarım yüzyılı aşan tarihi boyunca tüm uygar ülkelerde farklı biçimlerde ve çeşitli nüanslarla ortaya çıkmışlardır.

Tek başına bu olgu bile söz konusu sapmaların tesadüflere, bireylerin, grupların hatalarına, hatta ulusal özellik ve geleneklerin etkisine vs. bağlanamayacağını göstermektedir. Tüm kapitalist ülkelerin ekonomik sistemlerinde ve gelişim özelliklerinde sürekli olarak bu sapmaları doğuran köklü nedenler olmalıdır. Hollandalı Marksist Anton Pannekoek tarafından geçtiğimiz yıl yayınlanan İşçi Hareketi İçindeki Taktiksel Farklılıklar (Die taktischen differenden in der Arbeiterbewegung, Hamburg, Redman Dubber, 1909) adlı kitapçık, bu nedenlerin bilimsel açıdan incelenmesi doğrultusunda ilginç bir çabadır. Burada Pannekoek'in ulaştığı isabetli sonuçları okurlarımızın bilgisine sunmak istiyoruz.

Taktik konusunda sık sık ortaya çıkan farklılıkların en önemli nedenlerinden biri bizzat işçi hareketinin büyümesidir. Eğer bu hareket hayali ölçütlere göre değil de sıradan insanların pratik hareketi olarak görülecekse, sayıları giderek artan yeni üyelerin ve yeni işçi kesimlerinin harekete "katılması" teori ve taktik alanında kaçınılmaz dalgalanmalara, eski hataların tekrarlanmasına, bir süreliğine de olsa

köhnemiş görüş ve yöntemlere geri dönülmesine vs. yol açacaktır. Her ülkenin işçi hareketi sık sık yeni katılımcıların eğitimi için ciddi bir enerji, caba ve zaman harcamak durumunda kalır.

Ayrıca kapitalizmin gelişim düzeyi ülkelere ve ulusal ekonominin farklı alanlarına göre farklılık gösterir. Marksizmi en kolay, en çabuk, en tam ve en kalıcı biçimde özümseyecek olanlar, büyük ölçekli sanayimin gelişmiş olduğu yerlerdeki işçi sınıfı ve bu sınıfın ideologlarıdır. Geri kalmış ya da yavaş gelişen ekonomik ilişkiler, sürekli olarak, Marksizmin yalnızca belli yönlerini benimseyen, yeni dünya görüşünün yalnızca belirli bölümlerini ya da belirli slogan ve taleplerini kabul eden işçi hareketi destekçilerinin ortaya çıkmasına yol açar. Bunlar genelde burjuva dünya görüşünün, özelde de burjuva demokratik dünya görüşünün geleneklerinden tamamen ve kesin olarak kopmayı başaramazlar.

Farklılıkların değişmeyen kaynaklarından biri de çelişkiler içinde, çelişkiler aracılığıyla ilerleyen toplumsal gelişmenin diyalektik niteliğidir. Kapitalizm ilericidir, çünkü eski üretim yöntemlerine son vererek üretici güçleri geliştirir. Ama aynı zamanda, belli bir gelişim aşamasında üretici güçlerin gelişimini yavaşlatır. İşçileri geliştirir, örgütler ve disiplinize eder; ama öte yandan onları baskı altına alır, ezer, yozlaşmaya ve yoksulluğa yol açar. Kapitalizm kendi mezar kazıcısını –yeni sistemin unsurlarını– yine kendisi yaratır; ne var ki bir "sıçrama" olmaksızın bu unsurlar tek başlarına bu gidişatı değiştiremez, kapitalizmin egemenliğini ortadan kaldıramazlar. Ancak Marksizm, diğer bir deyişle diyalektik materyalist teori gerçek hayatın ve kapitalizmin yaşayan tarihinin barındırdığı bu çelişkileri açıklayabilecek ve işçi hareketini kucaklayabilecek yetenektedir. Öte yandan söylemeye dahi gerek yok ki yığınlar kitaplardan değil gerçek hayattan öğrenir. Dolayısıyla belli kişiler ya da gruplar kapitalist gelişimin şu ya da bu özelliğini, bu çalışmadan çıkarılması gereken şu ya da bu "dersi" daima abartır, tek yanlı bir teori, tek yanlı bir taktikler örgüsü haline getirirler.

Ne Marksizmi ne de modern işçi hareketini kavrayabilen burjuva ideologlar, liberaller ve demokratlar durmadan bir yararsız uçtan ötekine atlarlar. Gün olur kötü niyetli insanların bir sınıfı diğerine karşı

"kışkırttığını" öne sürer ve her şeyi bununla açıklamaya kalkarlar; gün olur işçi partisinin "barışçıl bir reform partisi" olduğunu söyleyerek kendilerini avuturlar. Hem anarko-sendikalizmi hem de reformizmi bu dünya görüşünün ve onun etkisinin doğrudan ürünü olarak görmek gerekir. Bunlar işçi hareketinin yalnızca bir yönüne sıkıca sarılır, bunu abartıp tek yönlü bir teori haline getirirler. İşçi hareketinin belli bir dönemine, işçi sınıfının faaliyetinin belli koşullarına özgü bu eğilimlerin ya da niteliklerin bir arada olamayacağını [birbirini dışladıklarını] öne sürerler. Oysa tıpkı yaşamın ve doğadaki gelişmenin hem yavaş evrimi hem de ani sıçramaları, süreklilik içinde kesintileri içermesi gibi, gerçek hayat ve gerçek tarih de bu eğilimleri *içerir.*

Revizyonistler "sıçramalar"a ve işçi sınıfı hareketinin eski topluma bütünüyle karşıt olduğuna dair savları lafazanlık olarak görürler. Reformlara sosyalizmin kısmen gerçekleştirilmesi gözüyle bakarlar. Anarko-sendikalistler "küçük işler", özellikle de parlamento kürsüsünden yararlanılmasını reddederler. Bu ikincisi, taktik-pratikte, büyük olaylara yol açacak güçleri bir araya getirme yeteneği gösteremeden gelecek "büyük günleri" beklemek demektir. Her ikisi de en önemli ve en acil şeye; yani işçilerin büyük, güçlü ve sağlam bir işleyişe sahip her türlü koşulda çalışmalarını sürdürebilen, sınıf mücadelesi ruhuyla dolu, amaçlarının bilincinde olan ve gerçek Marksist dünya görüşüyle eğitilmiş örgütlerde birleştirilmelerine köstek olur.

Burada olası yanlış anlaşılmalardan kaçınmak için, konudan az da olsa sapmayı göze alarak şunu belirtmek isteriz ki, Pannakoek kendi analizini yalnızca Batı Avrupa tarihinden, özellikle de Alman ve Fransız tarihinden verdiği örneklerle desteklemekte, Rusya'dan hiç söz etmemektedir. Zaman zaman Rusya'yı ima ediyor gibi görünüyorsa eğer, bunun tek nedeni kültür, günlük hayat, tarihsel ve ekonomik gelişmişlik bakımından Rusya ile Batı arasında çok büyük fark bulunmasına rağmen, Marksist taktiklerden belirgin sapmalara yol açan başlıca eğilimlerin ülkemizde de gözlemleniyor olmasıdır.

Son olarak, işçi hareketinde ortaya çıkan farklılıkların en önemli nedenlerinden biri de genelde egemen sınıfların, özelde de burjuvazinin taktiklerindeki değişikliklerdir. Burjuvazi her zaman tek tip,

ya da hiç değilse aynı türden taktiklere başvurmuş olsaydı eğer, işçi sınıfı bunlara tıpkı onlar gibi tek tip ya da aynı türden taktiklerle karşılık vermesini çabucak öğrenirdi. Ne var ki burjuvazi her ülkede, çıkarlarını korumak ve egemenliğini sürdürmek için kaçınılmaz olarak iki ayrı yönetim sistemine, iki ayrı kavga yöntemine başvurur. Bu yöntemler bazen birbirini izler, bazen de çeşitli kombinasyonlar halinde iç içe geçerler. Bunlardan ilki, işçi hareketine hiçbir ödün verilmemesini, eski ve köhnemiş kurumlarm bütünüyle desteklenmesini, tüm reformların uzlaşmaz bir biçimde reddedilmesini içeren zor yöntemidir. Batı Avrupa'da giderek toprak sahibi sınıfların politikası olmaktan çıkıp genelde burjuvazinin çeşitli tabakalarının politikası haline gelen muhafazakâr siyaset bu niteliktedir. İkincisi ise politik hakların geliştirilmesi, reformlar, tavizler vs. doğrultusunda adımlar atılmasını içeren "liberalizm" yöntemidir.

Burjuvazinin bir yöntemden diğerine geçmesinin nedeni bireylerin kötü niyetli olması ya da tesadüfler değil, kendi konumundan kaynaklanan çelişik niteliğidir. Normal bir kapitalist toplum sağlam, yerleşik bir temsili sistem ve görece yüksek kültürel taleplerle öne çıkan halka tanınmış bir takım siyasal haklar olmaksızın başarılı bir gelişim gösteremez. Bu asgari kültürel talepler yüksek tekniğe sahip karmaşık, esnek ve hareketli kapitalist üretim tarzının, dünya çapında hızla büyüyen rekabetin ürünüdürler. Dolayısıyla burjuvazinin taktiklerindeki dalgalanmalar, şiddet yönteminden sözde ödünler yöntemine geçiş son yarım yüzyıl boyunca tüm Avrupa ülkelerinin tarihinin belirgin bir özelliğidir. Her ülke belirli tarihsel dönemlerde bu taktiklerden birini ya da ötekini tercih edip uygulamıştır. Örneğin 19. yüzyılın altmışlarında ve yetmişlerinde İngiltere "liberal" burjuva siyasetin hakim olduğu bir ülke olduğu halde, yetmişlerin ve seksenlerin Almanya'sı şiddet yöntemine dört elle sarılmıştır.

Almanya'da şiddet yönteminin hüküm sürdüğü yıllarda, bu özel burjuva yönetim sisteminin tek yanlı yansımalarından biri de anarko-sendikalizmin ya da o sıralar işçi hareketi içinde bilinen ismiyle anarşizmin büyümesidir (doksanların başlarında "Gençler"[2] seksenlerin başlarında Johann Most[3]). 1890'da "ödünler" yöntemine geçilin-

ce, bu değişimin her zaman olduğu gibi işçi sınıfı hareketi açısından daha büyük bir tehlike oluşturduğu ve burjuva reformizmin tek yanlı bir yansımasına, yani işçi hareketi içinde oportünizme yol açtığı görüldü. "Burjuva liberal politikanın gerçek amacı," diyor Pannekoek, "işçileri yanıltarak onların saflarında bölünmeye yol açmak, politikalarını kısa ömürlü ve güçsüz düzmece bir reformizmin etkisiz bir uzantısına dönüştürmektir."

Pannekoek'in haklı olarak belirttiği gibi, burjuvazinin belli bir süreliğine amacına ulaşmak için sık sık "liberal" yöntemlere başvurması, "daha ince" bir politikadır. İşçilerin ve onların temsilcilerinin bir bölümü zaman zaman görünürdeki ödünlere aldanırlar. Revizyonistler sınıf mücadelesi öğretisinin "modasının geçtiğini" söyler ya da gerçekte sınıf mücadelesinin yadsınması demek olan bir politika izlemeye başlarlar. Burjuvazinin taktiklerindeki zikzaklar işçi hareketi içindeki revizyonizmi güçlendirir ve hareketin saflarındaki farklılıkları çoğu kez açık bir bölünme noktasına getirir.

Yukarda değindiğimiz tüm nedenler işçi hareketi içinde ve proleter saflarda taktik konusunda görüş ayrılıklarına yol açar. Ancak, proletarya ile köylülerin de içinde yer aldığı proletaryayla temas halindeki küçük burjuva kesimler arasında bir Çin şeddi yoktur ve olamaz. Küçük burjuvazi içinden belirli kişi, grup ve kesimlerin proleter saflara geçmelerinin proletaryanın taktiğinde ister istemez yalpalamalara neden olacağı açıktır.

Çeşitli ülkelerin işçi hareketinin deneyimi, somut pratik sorunlar temelinde Marksist taktiğin niteliğini kavramamıza yardımcı olacak; genç önderlerin Marksizmden sapmalarının sınıfsal açıdan gerçekte ne anlama geldiğini görmelerini ve bu sapmalara karşı daha başarılı biçimde mücadele etmelerini sağlayacaktır.

Zvezda sayı 5, 16 Aralık 1910. imza: V. İlyin. Zvezda'daki metne uygun olarak yayınlanmıştır.

DİPNOT

1 "Avrupa İşçi Hareketi İçinde Farklılıklar" başlıklı makale Zvezda (Yıldız) gazetesinin 1. sayısında "Yurt Dışından Mektuplar" sayfasında yayınlandı.
Zvezda- Pravda'nın önceli olan yasal Bolşevik gazete. 16 (29) Aralık 1910'dan 22 Nisan (5 Mayıs) 1912'ye kadar St. Petersburg'da yayınlandı. Önceleri haftalıktı; 1912 Ocağından sonra on beş günde bir, Mart ayından sonra da üç haftada bir yayınlandı. 26 Şubat (10 Mart) 1912'de Zvezda'yla birlikte Nevskoya Zvezda'nın ilk sayısı da yayınlandı. Zvezda'nın kapanmasıyla birlikte Nevskaya Zvezda onun devamı haline geldi. Nevskaya Zvezda'nın 27. ve son sayısı 5 (18) Ekim 1912'de yayınlandı. Zvezda'nın yazarları arasında N.N. Baturin, K.S. Yeremeyev, V.M. Molotov (Skryabin), M.S. Olminsky, N.G. Poletayev, J.V. Stalin ve A.M. Gorki de vardı. 1911 güzüne kadar Menşevik Parti yandaşları (Plehanovcular) da Zvezda'nın çalışmalarına katıldılar. Gazetenin ideolojik önderliğini yurt dışında bulunan Lenin yapıyordu. Lenin Zvezda'ya ve Nevskaya Zvezda'ya elli civarında makale yazdı.
Başında Lenin'in bulunduğu yasal gazete Zvezda, illegal partinin programını savunan militan bir Bolşevik yayın organıydı. İşçilerle sıkı ve kalıcı bağlar kuran gazete, işçilerden gelen mektuplara önemli bir yer ayırıyordu. Dolaşıma giren gazete sayısı elli-altmış bini buluyordu. Hükümet gazete üzerinde sürekli bir baskı uyguladı. Zvezda'nın ve Nevskaya Zvezda'nın 96 sayısından 36'sı toplatıldı, 10 sayı için ise para cezası verildi. Zvezda, günlük Bolşevik gazete Pravda'nın yayınlanmasına zemin hazırladı ve Pravda çıktığı gün yayın hayatına son verdi.

2 "Gençler" kliği- Alman sosyal Demokrat Partisi içinde 1890'da ortaya çıkan küçük burjuva yarı anarşist bir grup. Esas olarak yeraltında çalışan öğrencilerden ve genç yazarlardan oluşuyordu (ismini de buradan almıştır). Grup sosyal demokratların parlamentoya girmelerine kesinlikle karşı çıkıyordu. Ekim 1891'de düzenlenen Erfurt Kongresi'nde partiden atıldılar.

3 Johann Most- Alman sosyal demokrat. 1880'de Baden Kongresi'nde bozguncu tutumu nedeniyle partiden atıldı. Seksenli yıllarda anarşizmi savunmaya başladı. (Bakınız: Marx-Engels, Seçme Mektuplar, Moskova 1955, sf. 275-376)

MARKSİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ[1]

Engels, kendisinden ve ünlü dostundan söz ederken , "bizim öğretimiz dogma değil bir eylem kılavuzudur," derdi. Bu klasik açıklama Marksizmin sık sık gözden kaçırılan bir yanını son derece güçlü ve etkili bir biçimde vurgulamaktadır. Bu yanı gözden kaçırırsak eğer, Marksizmi tek yanlı, cansız ve çarpık bir öğretiye dönüştürmüş, ruhunu boşaltmış, onun teorik temellerini -her şeyi kucaklayan kapsamlı ve çelişkilerle dolu tarihsel gelişim öğretisini, yani diyalektiği- ortadan kaldırmış, onun her yeni tarihsel dönemeçte değişebilecek dönemin tarihsel görevleriyle bağını koparmış oluruz.

Doğrusunu isterseniz, günümüzde Marksizmin Rusya'daki kaderiyle ilgilenen insanlar arasında bu yanını gözden kaçıran kimselere sıkça rastlamaktayız. Öte yandan, son yıllarda Rusya'nın büyük çalkantılar yaşadığı; eylem koşullarını ve dolayısıyla da eylemin amaçlarını doğrudan belirleyen toplumsal ve siyasal durumun görülmedik bir hızla değiştiği yadsınamaz. Burada elbette, sınıflar arasındaki temel ilişkiler aynı kaldıkça yeni tarihsel dönemeçlerde değişmeyecek olan genel ve temel amaçlardan söz etmiyorum. Rusya'daki ekonomik (tek başına ekonomik değil kuşkusuz) evrimin genel istikametinin, tıpkı Rus toplumunun çeşitli sınıfları arasındaki ilişkiler gibi, örneğin son altı yıl boyunca değişmediği açıktır.

Bununla birlikte, acil ve dolaysız eylemin amaçları, tıpkı toplumsal ve siyasal durum gibi, bu yıllar içinde belirgin bir biçimde değişti. Dolayısıyla da canlı bir öğreti olan Marksizmin çeşitli yönlerinin öne çıkması kaçınılmazdı.

Bu görüşümüzü daha da açıklığa kavuşturmak için gelin son altı yıl içinde mevcut toplumsal ve siyasal durumda meydana gelen

değişime göz atalım. En başta, bu zaman dilimini üç yıllık iki ayrı döneme ayırmak gerekir: birinci dönem kabaca 1907 yazında, ikincisi ise 1910 yazında sona ermiştir. Salt teorik açıdan bakıldığında ilk üç yıllık dönem, Rusya'daki devlet düzeninin [siyasal sistemin] temel özelliklerinde görülen hızlı değişikliklerle öne çıkar. Üstelik bu değişiklikler son derece düzensiz ve belirgin iniş çıkışlarla dolu bir seyir izlemiştir. "Üstyapıdaki" bu değişikliklerin toplumsal ve ekonomik temeli, Rus toplumundaki *tüm* sınıfların *çok çeşitli* alanları (Duma'nın içindeki ve dışındaki faaliyetleri, basını, sendikaları, mitingleri vs.) kapsayan, tarihte eşine ender rastlanacak şekilde açık, etkili ve yığınsal eylemleridir.

İkinci üç yıllık dönemin ayırt edici özelliği ise, aksine –yine salt teorik ve "sosyolojik" açıdan– durgunluk denebilecek kadar ağır bir evrimdir. Devlet düzeninde göze çarpan önemli bir değişiklik olmamıştır. Önceki dönemin tersine, söz konusu "arenaların" hemen hiç birinde *sınıfların* giriştikleri açık eylemlere rastlanmamıştır.

İki dönem arasındaki benzerlik, her ikisinde de Rusya'nın kapitalist bir evrim geçirmiş olmasıdır. Bu ekonomik evrim ile Ortaçağa özgü bir dizi feodal kurumun varlığı arasındaki çelişki hâlâ sürmektedir. Belirli kurumların kısmen burjuva bir nitelik kazanmış olmaları bu çelişkileri ortadan kaldırmak bir yana daha da keskinleştirmiştir.

İki dönem arasındaki fark ise, ilkinde yukarda sözü edilen hızlı ve düzensiz değişikliklerin tam olarak hangi biçimi alacağı sorusunun baskın olması, tarih yapıcı bir önem taşımasıdır. Rusya'nın evriminin kapitalist karakteri nedeniyle bu değişikliklerin burjuva içerikte olması kaçınılmazdı. Ancak, burjuvazi de farklı katmanlardan oluşur. Az çok ılımlı bir liberalizmi savunan orta ve küçük burjuvazi sınıfsal konumu gereği ani değişimlerden korkuyor ve gerek tarım düzeninde gerek siyasal "üstyapı" alanında eskiden kalma kurumları önemli ölçüde muhafaza etmeye çalışıyordu. "Yalnızca kendi ellerinin emeğiyle geçinen" köylülerle iç içe geçmiş bulunan kır burjuvazisi ise ortaçağ kalıntılarına çok daha az yer bırakan farklı türden burjuva reformlar için mücadele etmek zorundaydı. Ücretli işçiler, etraflarında olup bitenin farkına varıp bilinçlendik-

leri ölçüde, iki farklı eğilim gösteren bu sınıf karşısında belirli bir tutum benimsemek durumundaydılar. Bu eğilimlerin her ikisi de burjuva sistemin çerçevesi içinde kalmakla birlikte, bu sistemin almasını istedikleri biçim, gelişme hızı ve ilerici etkisinin ölçüsü konusunda tamamen farklı görüşlere sahiptiler.

Dolayısıyla, ilk dönemde Marksizmin genellikle taktik meseleler diye adlandırılan sorunları –tesadüfen değil– zorunlu olarak ön plana çıktı. Çeşitli tonlardaki *Vekhi* yandaşlarının yaptığı gibi, bu sorunlar hakkında yapılan tartışmaların ve görüş ayrılıklarının salt "aydınlara" özgü tartışmalar, "henüz olgunlaşmamış proletarya üzerinde nüfuz sağlama mücadelesi", "aydınların proletaryaya adapte olmasının" bir ifadesi olduğunu sanmak kadar büyük bir yanılgı olamaz. Aksine, tam da bu sınıf olgunluğa eriştiği için, Rusya'nın gelişim sürecinde iki farklı eğilim arasındaki çatışmaya kayıtsız kalamazdı. Bu sınıfın ideologları (doğrudan ya da dolaylı olarak), farklı eğilimlere karşılık gelen teorik formülasyonlar ortaya koymaktan kaçmamazlardı.

İkinci dönemde, Rusya'nın burjuva gelişimi üzerine farklı eğilimler arasındaki tartışma gündemde değildi; çünkü her iki eğilim de "muhafazakârlar" tarafından ezilmiş, geriletilmiş, arkalara itilmiş ve o an için bastırılmıştı. Bağnaz muhafazakârlar[2] öne geçmekle yetinmemiş, burjuva toplumun en geniş kesimlerine *Vekhi* tarafından propaganda eden karamsar duyguları aşılayarak yılgınlığa kapılmalarına yol açmıştı. Eski düzeni reforme etme konusunda iki farklı yöntem arasında su yüzüne çıkmış bir çatışma artık söz konusu değildi. Her türlü reform umudu yitirilmiş, "uysallık" ve "pişmanlık" duyguları ağır basmış, anti-sosyal öğretilere ilgi artmış, mistisizm moda olmuştu vs.

Bu şaşırtıcı ölçüdeki ani değişim ne tesadüf eseriydi ne de yalnızca bir "dış" basıncın sonucu. Bir önceki dönem nesiller, yüzyıllar boyunca siyasal meselelere uzak-yabancı kalmış halk kesimlerini öylesine sarsmış ve canlandırmıştı ki, "değer yargılarının yeniden gözden geçirilmesi" temel sorunların yeniden ele alınması, teoriye yeniden ilgi duyulması ve siyasetin ABC'sini öğrenme hevesinin uyanması kaçınılmazdı. Birden bire derin uykularından uyanan ve son derece

önemli sorunlarla yüz yüze gelen milyonlar uzun süre bu düzeyde kalamazlardı. Durup bir soluklanmadan, temel sorunlara dönmeden, eşsiz zenginlikteki dersleri "sindirmelerine" yardımcı olacak ve geniş yığınların tekrar ama bu sefer daha kararlı, daha bilinçli, daha istikrarlı ilerlemelerini mümkün kılacak yeni bir eğitimden geçmeden yollarına devam edemezlerdi.

Tarihsel gelişmenin diyalektiği birinci dönemde ülke hayatının her alanında acil reformların gerçekleştirilmesini, ikinci dönemde ise deneyimin eleştirel bir tarzda incelenmesini, geniş kesimlerce özümsenmesini, deyim yerindeyse toprağa kök salmasını, yani çeşitli sınıfların geri kesimlerine nüfuz etmesini gündemin ön sırasına koydu.

Tam da Marksizm cansız bir dogma; tamamlanmış, basmakalıp ve değişmez bir öğreti değil canlı bir eylem kılavuzu olduğu için, toplumsal hayat şartlarında meydana gelen şaşırtıcı ölçüde hızlı değişiklikleri yansıtmazlık edemezdi. Bu değişim korkunç bir dağınıklık ve uyumsuzluk, türlü türlü yalpalamalar biçiminde, yani kısacası Marksizmin ciddi bir *iç* krizi şeklinde yansımasını buldu. Bu dağınıklığa karşı kararlı bir direniş gösterilmesi, Marksizmin *temellerinin* kararlı ve inatçı bir biçimde savunulması tekrar öncelik kazandı. Bundan önceki dönemde, amaçlarını formüle ederken Marksizmden uzak duramayan sınıfların çok geniş kesimleri [Marksist] öğretiyi son derece tek yanlı ve sakat ve bir şekilde benimsemişlerdir. Belli "sloganları", taktik sorunlara verilecek belli yanıtları ezberlemişler, ama bu yanıtların dayandığı Marksist kriterleri *anlamamışlardı*. Toplumsal hayatın çeşitli alanlarında "tüm değerlerin yeniden gözden geçirilmesi", Marksizmin en soyut ve en genel felsefi temellerinin "revize edilmesine" yol açtı. Burjuva felsefesinin etkisi çeşitli idealist tonlarıyla Marksistler arasında hızla yayılan Mach'çı salgında ifadesini buldu. Ezbere öğrenilen fakat kavranamayan ve üzerinde kafa yorulmayan "sloganların" sürekli tekrarlanması anlamsız bir laf ebeliğinin alabildiğine yayılmasına neden oldu. Bunun pratikteki karşılığı açık ya da utangaç "otzovizm" gibi Marksizm karşıtı küçük burjuva akımlardı. Kimileri de otzovizmi Marksizmin "legal bir tonu" olarak görüyordu.

Öte yandan, Vekhi dergisinin ruhu, diğer bir deyişle çok geniş burjuva kesimlerinde hakim olan yılgınlık da Marksist teori ve pratiği "ılımlı ve itidalli" kanallarla sınırlamak isteyen eğilimlerin içine sızdı. Böylece Marksizmden geriye "hiyerarşi", "hegemonya" vs. hakkında ileri sürülen, tepeden tırnağa liberalizm ruhuyla dolu savları süslemek için kullanılan tumturaklı laflar kaldı.

Okuduğunuz makalenin amacı bu savları incelemek değil. Marksizmin içinden geçmekte olduğu krizin derinliği bu krizin günümüzdeki tüm toplumsal ve ekonomik durumla ilişkisi üzerine yukarda söylenenleri kanıtlamak için bunlara şöyle bir değinmek yeterli. Bu krizin ortaya çıkardığı sorunlar görmezden gelinemez. Bu sorunları laf ebeliğiyle geçiştirme çabalarından daha tehlikeli ya da daha ilkesizce bir tutum düşünülemez. Hiçbir şey, krizin derinliğini ve ona karşı mücadele etmenin gerekliliğini kavramış tüm Marksistleri bir araya getirerek, büyük ölçüde burjuvazinin etkisi altındaki Marksizmin [geçici] "yol arkadaşlarının" çarpıtmalarına karşı Marksizmin teorik temelini ve ana ilkelerini savunmaktan daha önemli olamaz.

İlk üç yıl geniş kesimleri uyandırarak onların toplumsal hayata bilinçli bir biçimde katılmalarını sağladı. Bu kesimler bugün gerçek anlamda ilk kez Marksizmle tanışıyorlar. Burjuva basın bu alanda geçmişte olduğundan çok daha aldatıcı görüşler ortaya koyuyor ve bu görüşleri daha geniş kesimlere yayıyor. Bu koşullar altında Marksist saflardaki dağınıklık çok daha tehlikelidir. Bu nedenle, günümüzdeki dağınıklığın neden kaçınılmaz olduğunu anlamak ve safları sıklaştırarak dağınıklığa karşı mücadele etmek, kelimenin gerçek anlamıyla, Marksistlerin en temel görevidir.

Zvezda, sayı 2, 23 Aralık 1910. İmza: V. İlyin. Zvezda'daki metne uygun olarak yayınlanmıştır.

DİPNOT

1 Bu makalenin yer aldığı Zvezda (Yıldız) "Marksizmin Tarihsel Gelişiminin Bazı Özellikleri" başlıklı makale Zvezda'da yayınlandı.

2 "Bağnaz Muhafazakârlar", Rus siyasi literatüründe gerici toprak beyleri sınıfının aşırı sağ kanadına verilen isim.

KARL MARX'IN ÖĞRETİSİNİN TARİHSEL YAZGISI

Marx'm öğretisinin en önemli yanı, yeni sosyalist toplumun kurucusu olarak proletaryanın tarihsel rolünü ortaya koymuş olmasıdır. Peki, dile getirildiği günden bu yana dünya çapında olayların gelişimi Marx'm bu öğretisini doğrulamış mıdır?

Marx bu görüşü ilk olarak 1844'te ileri sürdü. Marx ve Engels'in 1848'de yayınlanan ünlü *Komünist Manifesto*'su bu öğretiye, günümüze dek geçerliliğini koruyan, aşılamayan bütünlüklü ve sistematik bir açıklama getirdi. Manifesto'nun yazıldığı günden bu yana dünya tarihi açıkça görülebileceği gibi üç ana döneme ayrılır: (1) 1848 Devriminden Paris Komünü'ne kadar olan dönem; (2) 1871 Paris Komününden 1905 Rus Devrimine kadar olan dönem; (3) Rus Devriminden günümüze kadarki dönem.

Gelin, Marx'm öğretisinin bu üç dönemdeki yazgısının ne olduğuna bakalım.

I

Birinci dönemin başlarında Marx'm öğretisi kesinlikle baskın değildi. Çok sayıdaki sosyalist grup ve eğilimlerden biriydi yalnızca. O zamanlar baskın olan sosyalizm türü bizim Narodnizmimize benzer akımlardı: Tarihsel hareketin materyalist temelinin kavranamaması; kapitalist toplumdaki her bir sınıfın rolünün ve öneminin fark edilememesi; "halk", "adalet", "hak" vs. üzerine söylenen tumturaklı laflarla demokratik reformların burjuva niteliğinin gözlerden saklanması vs.

1848 Devrimi Marksizm-*öncesinin* tüm bu şamatacı, alacalı bulacalı ve fiyakalı sosyalizm türlerine ölümcül bir darbe indirdi. Dev-

rim bütün ülkelerde toplumun çeşitli sınıflarını *eylem halinde* gözler önüne serdi. Paris'te 1848'in Haziran günlerinde işçilerin cumhuriyetçi burjuvazi tarafından katledilmesi, *yalnızca* proletaryanın doğası gereği devrimci olduğunu kesin bir biçimde ortaya koydu. Liberal burjuvazi açısından bu sınıfın [proletaryanın] bağımsızlığı, en kötü gericilikten yüz kat daha dehşet vericiydi. Korkak liberaller burjuvazinin önünde secdeye kapandılar. Feodalizmin kalıntılarının ortadan kaldırılmasından memnun olan köylüler, zaman zaman işçilerin demokrasisi ile burjuva liberalizmi arasında gidip gelseler de, düzenin destekçileri arasında yer aldılar. Sınıf-dışı sosyalizmin tüm doktrinlerinin ve sınıf-dışı siyasetin düpedüz saçmalık olduğu kanıtlandı.

Paris Komünü (1871) bu burjuva değişimler sürecini tamamladı. Cumhuriyet, yani sınıf ilişkilerinin en açık biçimde ortaya çıktığı siyasal örgütlenme biçimi, güçlenmesini tamamen proletaryanın kahramanlığına borçludur.

Avrupa'nın diğer bütün ülkelerinde de daha karmaşık ve daha yavaş bir gelişim süreci sonunda aynı sonuca –belirli bir şekil almış olan burjuva toplumuna– ulaşıldı. Büyük alt-üst oluşların ve devrimlerin damga vurduğu birinci dönemin (1848-1871) sonlarına doğru pre-Marksist sosyalizm öldü. Bağımsız proleter partiler ortaya çıktı: Birinci Enternasyonal (1864-1872) ve Alman Sosyal Demokrat Partisi.

II

İkinci dönem (1872-1904) "barışçıl" niteliği ve devrimlerin görülmemesiyle birinci dönemden ayrılır. Batı'nın burjuva devrimlere artık ihtiyacı kalmamıştı; doğu ise henüz bu devrimlere hazır değildi.

Batı, gelecekteki değişimler için "barışçıl" bir hazırlık evresine girdi. Her yerde esas olarak proletaryaya dayanan sosyalist partiler kuruldu. Bu partiler burjuva parlamentarizmden yararlanmayı öğrendiler; kendi günlük gazetelerini, kendi eğitim kurumlarını, kendi sendikalarını ve kendi kooperatiflerini kurdular. Marx'ın öğretisi tam bir zafer kazandı ve yayılmaya başladı. Proleter güçlerin toparlan-

ması, gelecekteki çarpışmalara hazırlanması süreci yavaş ama emin adımlarla ilerliyordu.

Tarihin diyalektiği öyle tecelli etti ki Marksizmin teorik zaferi onun düşmanlarını Marksist kisvesine bürünmek zorunda bıraktı. İçten içe çürüyen liberalizm sosyalist oportünizm biçiminde yeniden canlanmaya çalıştı. Bunlar, güçlerin büyük savaşlara hazırlanması sürecini bu savaşlardan vazgeçilmesi olarak yorumladılar. Ücretli köleliğe karşı savaşmak için kölelerin koşullarının iyileştirilmesini, kölelerin kendi özgür olma haklarını üç kuruşa satmaları şeklinde anladılar. Korkakça bir tavırla "toplumsal barışı" (yani köle sahipleriyle barışılmasını), sınıf mücadelesinden vazgeçilmesini vs. savundular. Bunların, parlamentodaki sosyalist milletvekilleri pek çok taraftarları, işçi hareketi içinde makam sahibi çeşitli memurları kendilerine "sempati" duyan aydın yandaşları vardı.

III

Ancak, oportünistler "toplumsal barış"ın ve "demokrasi" koşullarında fırtınaların gereksiz oluşunun keyfini fazla süremediler. Asya'da dünyayı sarsan yeni bir fırtınalar dalgası başladı. Rus Devrimini Türk, Iran ve Çin devrimleri izledi. Şimdi işte fırtınalar çağında yaşıyoruz ve bunların Avrupa'daki "yansımalarına" tanık oluyoruz. Çeşitli "uygar" sırtlanların ağızlarını sulandıran büyük Çin Cumhuriyetinin kaderi ne olurda olsun, artık dünya üzerindeki hiçbir güç ne Asya'daki eski sertlik düzenini yeniden canlandırabilir ne de Asya ve Orta Asya ülkelerindeki yığınların görkemli demokrasilerini yeryüzünden silebilir.

Avrupa'da kapitalizme karşı kesin ve kararlı mücadelelerin uzun süre ertelenmiş olması, yığınların savaşımının hazırlanması ve geliştirilmesi için gerekli koşullara pek dikkat etmeyen bu insanları umutsuzluğa ve anarşizme sürükledi. Bu anarşist umutsuzluğun ne kadar dar ufuklu ve korkakça olduğunu artık görebiliyoruz.

Sekiz yüz milyonluk nüfusuyla Asya'nın Avrupalılarla aynı ideallerle mücadeleye atılmış olması karşısında karamsarlıktan kurtulmalı ve geleceğe umutla bakmalıyız.

Asya devrimleri bize liberalizmin omurgasızlığını ve alçaklığını, demokratik yığınların bağımsızlığının olağanüstü önemini ve proletarya ile her türlü burjuvazi arasındaki kesin sınır çizgisini bir kez daha gösterdi. Hem Avrupa hem de Asya deneyimlerinden sonra her kim sınıf-dışı siyasetten ve sınıf-dışı sosyalizmden söz ederse, bir Avustralya kangurusuyla aynı kafese konup teşhir edilmeyi hak ediyor demektir.

Asya'dan sonra Avrupa da, farklı bir biçimde de olsa, kıpırdanmaya başladı. 1872-1904 yılları arasındaki "barışçıl" dönem bir daha geri gelmemek üzere kapandı. Hayat pahalılığı ve tröstlerin zorbalığı ekonomik mücadeleyi görülmedik ölçüde zenginleştirmektedir. Bu durum, liberalizmin en çok yozlaştırdığı İngiliz işçilerini bile hareketa geçirdi. En "muhafazakâr" burjuva Junker ülkesi olan Almanya'da bile siyasal bir krizin mayalanmakta olduğunu görüyoruz. Silahlanma çılgınlığı ve emperyalist siyaset modern Avrupa'yı barut fıçısını andıran bir "toplumsal barış" alanı haline getiriyor. Bu arada, tüm burjuva partileri giderek gücünü yitirirken proletarya kararlı adımlarla ilerliyor.

Marksizm, ortaya çıktığından bu yana, içinden geçtiğimiz bu üç tarihsel dönemin her birinde yeniden doğrulanmış, yeni zaferler elde etmiştir. Ama proletaryanın öğretisi olan Marksizmi tarihin bir sonraki döneminde çok daha büyük zaferler beklemektedir.

Pravda, sayı 50, 1 Mart 1913, imza: V.I. Pravda'daki metne uygun olarak yayınlanmıştır.

MİLİTAN MATERYALİZMİN ÖNEMİ ÜZERİNE

Yoldaş Troçki, *Pod Znamenem Marksizma*'nın[1] genel amaçları konusunda söylenmesi gereken her şeyi, aynı derginin 1-2. sayısında yetkin bir biçimde dile getirdi. Ben burada, derginin editörlerinin bu sayı için kaleme aldıkları giriş yazısında ortaya konan çalışma programı ve çalışmanın içeriğini daha yakından tanımlayan bazı sorunlar üzerinde durmak istiyorum.

Bu giriş yazısmda Pod Znamenem Marksizma dergisinin etrafında toplanan herkesin komünist olmadığı, ancak hepsinin tutarlı materyalistler oldukları söyleniyor. Ben, komünistler ile komünist olmayanlar arasındaki bu ittifakın kesinlikle gerekli olduğunu ve derginin amaçlarını doğru tanımladığını düşünüyorum. Komünistlerin (genellikle de büyük bir devrimin başlangıç aşamasını başarıyla tamamlamış olan devrimcilerin) düştüğü en büyük ve en tehlikeli yanılgılardan biri, devrimin yalnızca devrimciler tarafından gerçekleştirilebileceğini sanmalarıdır. Oysa aksine, her ciddi devrimci çalışmada, başarılı olmak için devrimcilerin ancak gerçek gücün –ileri sınıfın– öncüsü olarak rol oynayabilecekleri kavranmalı ve eyleme geçirilmelidir. Öncünün öncülük görevini yerine getirebilmesi için, yol gösterdiği halk yığınlarından kopmaması ve gerçekten de tüm kitleyi ileriye doğru götürebilmesi gerekir. Çeşitli faaliyet alanlarında komünist olmayanlarla ittifak kurulmadıkça, komünist inşa konusunda herhangi bir başarı elde edilemez.

Bu, Pod Znamenem Marksizma'nm üstlendiği Marksizmin ve materyalizmin savunulması görevi için de geçerlidir. Neyse ki Rusya da ileri toplumsal düşüncenin ana akımları sağlam bir materyalist geleneğe sahipler. G.V. Plehanov bir yana, tek başma Çernişevski'nin[2] adını anmak bile yeterlidir. Gerici felsefi öğretilerin peşine takılan ve Avrupa biliminin "son sözü"nün cazibesine kapılarak Çernişevski'den uzaklaşan günümüz

Narodnikleri (Halkçı Sosyalistler[3], Sosyalist Devrimciler vs.) ise bu cicili bicili sözlerin gerçekte burjuvaziye uşaklık etmek, burjuva önyargılar ve gericilik karşısında diz çökmek anlamına geldiğini kavrayamadılar.

Her şeye rağmen Rusya'da bugün hala komünist olmayan kampta da materyalistler var ve kuşkusuz daha uzun süre de var olacaklar. Tutarlı, militan materyalizmin tüm taraftarlarını, felsefi gericiliğe ve sözde eğitimli toplumun felsefi önyargılarına karşı mücadelede birleştirmek vazgeçilmez görevlerimizdendir. Baba Dietzgen[4] –iddialı olduğu kadar başarısız da bir yazar olan oğluyla karıştırmayalım– günümüz toplumundaki felsefe profesörlerinin çoğunun "ruhban sınıfının diplomalı uşaklarından" başka bir şey olmadıklarını söylerken, Marksizmin burjuva ülkelerde hakim olan ve bilim insanlarıyla yayıncılardan itibar gören felsefi akımlara dair temel görüşünü doğru, isabetli ve açık bir biçimde dile getirmiştir.

Başka ülkelerdeki kardeşleri gibi kendilerini ilerici görmekten hoşlanan bizim Rus aydınlarımız, meselenin Dietzgen'in sözleriyle ifade edilen bakış açısıyla ele alınmasından hiç hazzetmezler. Bunun nedeni gerçeklerle yüzleşmek istememeleridir. Günümüzün eğitimli insanlarının gerek idari, gerek genel ekonomik, toplumsal vd. yönlerden egemen burjuvaziye bağımlılıkları üzerine biraz olsun kafa yoran herkes Dietzgen'in iğneleyici sözlerinin tamamen doğru olduğunu görecektir. Burjuvazinin sınıfsal çıkarları ve sınıfsal konumu ile onu destekleyen tüm dinsel biçimler ve son moda felsefi akımların ideolojik içeriği arasındaki ilişki konusunda bir fikir edinebilmek için, radyumun keşfinden kendilerince bir anlam çıkaranlardan tutun Einstein'ın eteğine yapışanlara varıncaya kadar Avrupa ülkelerinde mantar gibi biten felsefi akımları anımsamak yeterlidir.

Yukarda söylediklerimizden anlaşılacağı gibi, militan materyalist yayın organı olmayı önüne koyan bir dergi, bu görevini hakkıyla yerine getirmek istiyorsa, resmi bilimin temsilcileri olarak mı yoksa "demokratik sol ya da ideolojik bakımdan sosyalist" yazarlar olduklarını ileri süren gönüllü kalemşorlar olarak mı hareket ettiklerine bakmaksızın "ruhban sınıfının günümüzdeki diplomalı uşaklarının" yakalarına yapışmalı ve foyalarını meydana çıkarmalıdır.

Bu gazete aynı zamanda militan materyalizmin de yayın organı olmalıdır. Bu işle görevli bakanlıklarımız, ya da hiç değilse devlet kurumlarımız var. Fakat bunların yürüttüğü çalışma son derece cansız, yavan ve tatmin edici olmaktan uzaktır. Görünen o ki bunlar da (her ne kadar Sovyet adını taşısalar da) Rus bürokrasisine özgü hantallıktan mustaripler. O nedenle bu devlet kurumlarına ek olarak, çalışmayı canlandırmak ve düzeltmek için, militan materyalizmin propagandasını yapmayı önüne koyan bir derginin yorulmak nedir bilmeden ateizm propagandası yapması ve ateizm mücadelesini yürütmesi gerekir. Bu konuyla ilgili bütün dillerdeki literatür dikkatle incelenmeli, çevirmeye değer görülen tüm yapıtlar dilimize kazandırılmalı ya da en azından özetlenmelidir. Engels yıllar önce, proletaryanın o günkü önderlerine on sekizinci yüzyıl sonlarının militan materyalist literatürünü tercüme etmelerini ve halk arasında yaygın bir şekilde dağıtmalarını tavsiye etmişti.[5] Bugüne kadar bu görevi yerine getirmemiş olmamız utanç verici (devrimci bir dönemde iktidarı ele geçirmenin onu kullanmayı öğrenmekten çok daha kolay olduğunu gösteren pek çok kanıttan biri de budur). İlgisizliğimiz, ataletimiz ve yeteneksizliğimiz bazen "soylu" gerekçelerle mazur gösterilmeye çalışılıyor; örneğin, on sekizinci yüzyılın eski ateist literatürünün gününün geçtiği, bilimsellikten uzak ve yetersiz olduğu öne sürülüyor. Ukalalığı ya da Marksizmin hiç kavranamadığını gözler önüne seren bu sözde bilimsel safsatadan daha zararlı bir şey düşünülemez. Kuşkusuz on sekizinci yüzyıl devrimcilerinin ateist yapıtlarında bilimsel olmayan, yetersiz kalan pek çok bölüm olduğu doğrudur. Ancak, yayıncıların söz konusu yapıtlardaki bu bölümleri çıkarmalarını ve kendi yapacakları eklemelerle on sekizinci yüzyıl sonlarından günümüze insanlığın dinin bilimsel eleştirisi konusunda gösterdiği ilerlemeye dikkat çekmelerini, konu üzerine yazılmış en yeni eserlerden söz etmelerini vs. engelleyen yok. Bir Marksist'in düşeceği en büyük, en ciddi hata, modern toplum tarafından karanlığa, cehalete ve hurafelere mahkûm edilen milyonlarca insanın (özellikle de köylülerin ve zanaatkârların) yalnızca Marksist eğitim yoluyla bu karanlıktan kurtulabileceklerini sanmaktır. Ateist propagandanın en çeşitli araç gereçlerini bu insanlara ulaştırmamız, hayatın çok farklı alanlarından elde edilen olguları [gerçekleri] onlara aktarmamız, elimizden geleni yaparak onları dinin uyuşturucu etkisinden kurtarmamız ve mümkün olan her yola başvurarak harekete geçirmemiz gerekir.

Egemen ruhban sınıfına bilinçli ve açık bir biçimde saldıran on sekizinci yüzyıl ateistlerinin zekâ dolu, keskin, canlı ve yetkin yazıları insanları dini uyuşukluktan kurtarmak bakımından, Marksizm adına habire tekrarlanan kuru ve yavan sözlerden yüz kat daha etkilidir. Doğrusunu isterseniz literatürümüzde bu türden yavan yapıtlardan geçilmiyor; üstelik bunlar (saklamanın ne yararı var) çoğu kez Marksizmi de çarpıtıyorlar. Marx ve Engels'in önemli yapıtlarının tümü dilimize çevrilmiş durumda. Elimizde Marx ve Engels'in düzeltmeleri olduğuna göre, eski ateizmin ve eski materyalizmin yetersiz kalacağından korkmak yersiz. Önemli olan, henüz geri bilinç düzeyindeki yığınları uyandırarak onların din konusunda doğru tutum takınmalarını ve dinleri aklın ışığında eleştirebilmelerini sağlamaktır. Sözde Marksist olmakla birlikte gerçekte Marksizmi sakatlayan komünistlerimizin sık sık gözden kaçırdıkları nokta işte budur.

Öte yandan modern bilimin din eleştirisine bir göz atalım. Bu eğitimli burjuva yazarların hemen hepsi dini hurafeleri çürütürken öyle argümanlar ileri sürüyorlar ki burjuvazinin ideolojik köleleri, "ruhban sınıfının diplomalı uşakları" oldukları açığa çıkıveriyor.

İki örnek verelim. Profesör R.Y. Wipper 1918 yılında Vozniknovenie Khristianstva (Hristiyanlığın Kökeni –Pharos Yayınevi, Moskova) adlı bir kitap yayınladı. Yazar adı geçen yapıtında modern bilimin temel kazanımlarını sayarken, siyasal bir örgüt olan kilisenin elindeki silahlara –hurafelere ve yalanlara– karşı mücadele etmekten kaçındığı, böylesi sorunları geçiştirdiği gibi, gerçekten gülünç ve gerici bir iddiada bulunarak kendisinin her iki "ucun", yani idealizmin ve materyalizmin üzerinde olduğunu öne sürüyor. Bu tutum, işçilerin sırtından kazandığı yüz milyonlarca rubleyi tüm dünyada dini desteklemeye ayıran egemen burjuvaziye yaltaklanmak demektir.

Tanınmış Alman bilimci Arthur Drews dini hurafeleri ve kıssaları eleştirip İsa'nın gerçekte hiç yaşamadığını gösterdiği *Die Chrisîusmythe* (İsa Efsanesi) adlı kitabının sonunda, dinden yana olduğunu ama bu dinin yenilenmiş, arındırılmış ve daha ince, "her geçen gün daha da büyüyen natüralist sele" karşı koyabilecek bir din olması gerektiğini söylüyor (4. Almanca baskı, 1910, sf. 238). Burada, sömürücülerin eskimiş, inan-

dırıcılığını yitirmiş dini hurafelerin yerine yeni, daha iğrenç ve daha bayağı hurafeler koymalarına açıkça yardım eden, açık sözlü ve ne yaptığını bilen bir gericiyle karşı karşıyayız.

Bu, Drews'in kitabının tercüme edilmemesi gerektiği anlamına gelmez. Bu şu demektir: Komünistler ve tüm tutarlı materyalistler burjuvazinin ilerici kesimiyle belli ölçülerde ittifak kurmakla birlikte, gerici bir tutum sergilediğinde onu hiç çekinmeden teşhir etmelidirler. On sekizinci yüzyıl burjuvazisinin temsilcileriyle ittifak kurmaktan kaçınmak –ki bu dönemin burjuvazisi devrimcidir– Marksizme ve materyalizme ihanet etmek demektir. Çünkü Drews'lerle şu ya da bu ölçüde ittifak kurmak, günümüzde egemen olan dine dayalı aydınlanma karşıtlığına [obskurantizme] karşı mücadelemiz açısından elzemdir.

Militan materyalizmin yayın organı olma görevini önüne koyan Pod Znamenem Marksizma, sayfalarının önemli bir bölümünü ateist propagandaya, bu konudaki literatürün özetlenip aktarılmasına ve hükümetimizin bu alandaki eksiklerini gidermeye ayırmalıdır. Modern burjuvazinin sınıfsal çıkarları, örgütleri ile dini kurumlar ve dini propaganda örgütleri arasındaki sıkı bağları gösteren somut olguların, karşılaştırmaların yer aldığı kitaplardan ve broşürlerden yararlanmak son derece önemlidir.

Özellikle, din ile sermaye arasındaki resmi ilişkinin daha az göze çarptığı Amerika Birleşik Devletleri hakkındaki bütün bilgi ve belgeler çok büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, (Menşeviklerin, Sosyalist Devrimcilerin ve kısmen de anarşistlerin karşısında akılsızca secdeye kapandıkları) sözde modern demokrasinin burjuvazinin yararına olan her şeyi, yani en gerici görüşleri, dini, aydınlanma karşıtlığını, sömürücüleri vs. savunma özgürlüğünden başka bir şey olmadığını artık daha açık bir biçimde görmeye başladık.

Militan materyalizmin yayın organı olma görevini önüne koyan bir dergiden okurlarımızı ateist literatürle tanıştırması, hangi yazının hangi okur kitlesi için yaralı olduğunu göstermesi ve ülkemizde şimdiye kadar hangi yapıtların yayınlandığını (yalnızca sayıları çok da fazla olmayan iyi çevirileri) ve hangilerinin yayınlanması gerektiğini belirtmesi beklenir.

Komünist Parti'ye üye olmayan tutarlı materyalistlerle ittifak etmenin dışında, militan materyalizmin en az onun kadar, hatta belki daha da

önemli olan bir görevi de idealizmden kuşkuculuğa kadar günümüzün sözde eğitimli toplumunda revaçta olan yüzergezer felsefi akımlara karşı materyalizmi savunmaktan ve yaymaktan çekinmeyen, materyalizme meyilli modern doğa bilimcileriyle ittifak kurmaktır.

A. Timiryazev'in Pod Znamenem Marksizma'nın 1-2. sayısında yayınlanan Einstein'ın görelilik teorisiyle ilgili makalesi bize derginin bu ikinci görevi de hakkıyla yerine getireceği konusunda umut veriyor. Bu işe daha fazla önem vermek gerek. Unutulmamalıdır ki modern doğa biliminde yaşanmakta olan büyük çalkantılar ve köklü değişiklikler irili ufaklı pek çok gerici felsefe okulunun ve akımının ortaya çıkmasına yol açtı. Bu nedenle, doğa bilimlerinde son zamanlarda meydana gelen devrimlerin ortaya koyduğu sorunları izlemedikçe, doğa bilimcilerini felsefi bir dergi çalışması etrafında bir araya getirmedikçe militan materyalizm ne militan olabilir ne de materyalist. Timiryazev, derginin ilk sayısında, materyalizmin temellerine bizzat saldırmadığını düşündüğü Einstein'ın teorisine bütün ülkelerdeki çok sayıda burjuva aydının dört elle sarıldıklarına dikkat çekmek zorunda kaldı. Bunun yalnızca Einstein için değil, on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren doğa bilimlerinde önemli yeniliklere imza atmış büyük reformcuların pek çoğu için de geçerli olduğunu belirtmek gerek.

Bu olgu karşısında bilinçli bir politik tutum sergileyebilmek için, hiçbir doğa biliminin ya da hiçbir materyalizmin, sağlam felsefi temele dayanmadan burjuva görüşlerin saldırılarına ve burjuva dünya görüşünün restorasyonuna karşı direnemeyeceğini kavramalıyız. Doğa bilimci, saldırılara karşı koyabilmek ve verdiği mücadeleyi zafere ulaştırabilmek için modern bir materyalist, Marx'ın temsil ettiği materyalizmin bilinçli destekçisi, yani diyalektik bir materyalist olmak zorundadır. Bu amaca ulaşmak için Pod Znamenem Marksizma'nın yazarları Hegel'in diyalektiğini materyalist bakış açısıyla sistemli bir şekilde incelemeyi önlerine koymalıdırlar. Marx gerek *Kapital*'inde gerek diğer tarihsel ve siyasal yapıtlarında bu diyalektiği öylesine başarılı bir biçimde uygulamıştır ki bugün Doğu'da (Japonya'da, Hindistan'da ve Çin'de) yeni yeni halkların ve yeni sınıfların –yani dünya nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan, tarihsel ataletleri ve uyuşuklukları ile

bugüne kadar pek çok ileri Avrupa ülkesinin durgunluğunu, çöküşünü belirleyen yüz milyonlarca insanın– uykularından uyanıp mücadeleye atılmaları Marksizmi bir kez daha doğrulamaktadır.

Elbette Hegel diyalektiğinin incelenmesi, yorumlanması ve [okurlara] aktarılması son derece güç bir iştir. Dolayısıyla bu doğrultuda atılacak ilk adımlar, ilk deneyimler kuşkusuz hataları da beraberinde getirecektir. Ancak unutulmamalıdır ki hiç hata yapmamak için hiçbir şey yapmamak gerekir. Marx'ın Hegel diyalektiğini materyalist tarzda uygulama yöntemini temel aldığımızda, bu diyalektiği her yönüyle geliştirebilir, dergide Hegel'in temel yapıtlarından alınmış bölümler yayınlayabilir, bunları materyalist bir tarzda yorumlayabilir ve Marx'ın diyalektiği nasıl uyguladığını gösteren örneklerin yanı sıra yakın tarihin özellikle modern emperyalist savaşın ve devrimin bolca sunduğu iktisadi ve siyasi ilişkiler alanından örneklerin ışığında bu pasajlar üzerine fikir yürütebiliriz. Bana kalırsa Pod Znamenem dergisinin editörleri ve yazarları bir tür "Hegel Diyalektiğinin Materyalist Dostları Derneği" gibi çalışmalıdırlar. Modern doğa bilimcileri (eğer onlar aramasını bilir ve biz de onlara yardım etmeyi öğrenebilirsek), doğa bilimlerindeki devrimin ortaya attığı ve modaya düşkün burjuva aydınlarının gericilik batağına saplanmalarına yol açan soruların yanıtlarını, materyalist tarzda yorumlanmış Hegel diyalektiğinde bulacaklardır.

Materyalizm önüne bir görev koymadıkça, bu görevi sistematik bir biçimde yerine getirmedikçe militan materyalizm olamaz. Şçedrin'in sözleriyle ifade edecek olursak, dövüşçüden çok bir şamar oğlanı olarak kalır.[6] Bu yapılmadığı takdirde, önde gelen doğa bilimcileri bugüne kadar çokça tanık olduğumuz gibi kendi felsefi genellemelerini ve çıkarsamalarını yapmakta yetersiz kalacaklardır. Çünkü doğa bilimleri öyle hızlı ilerliyor ve tüm alanlarda öyle bir devrimci çalkantılar döneminden geçiyor ki felsefi çıkarsamalar olmadan yapamaz.

Son olarak, felsefeyle hiç ilgisi olmayan fakat Pod Znamenem Marksizma dergisinin de dikkat çekmek isteyeceği toplumsal sorunlarla ilgili bir örneği aktarmak istiyorum.

Örneğimiz modern sözde bilimin en kaba ve en rezil gerici görüşlere nasıl hizmet ettiğini gösteriyor;

Geçtiğimiz günlerde Rus Teknik Derneği'nin 11. Şubesi tarafından yayınlanan *Ekonomist*[7] dergisinin birinci sayısı elime ulaştı. Dergiyi bana gönderen genç komünist, dergi hakkında fazla ölçüp biçmeden son derece olumlu bir yargıda bulunmuş (kendisi dergiyi okumaya vakit bulamamış olmalı). Oysa dergi aslında –ne ölçüde kasıtlı bilemiyorum ama– bilim, demokrasi vs. kisvesine bürünmüş olan modern feodallerin yayın organı.

P.A. Sorokin adında biri bu dergide "Savaşın Etkileri" üzerine oldukça uzun ve sözüm ona "sosyolojik" bir araştırma yayınlamış. Bu "öğretici" makale yazarın kendisinin, öğretmenlerinin ve yurtdışındaki meslektaşlarının "sosyolojik" çalışmalarından yapılmış alıntılarla dolu. İşte size yazarın derin bilgisini gösteren bir örnek. 83. sayfada şöyle yazıyor:

"Bugün Petrograd'da her on bin evliliğin 92,2'si boşanmayla sonuçlanıyor; korkunç bir rakam. Boşanmayla sonuçlanan her 100 evliliğin 61,1'i bir yıldan az, 11'i bir aydan az, 22'si üç aydan az, 41'i üç ay ile altı ay arasında ve yalnızca 26'sı altı aydan fazla sürmüştür. Bu rakamlar modern yasal evliliğin [resmi nikâhın] gerçekte evlilik dışı cinsel ilişkiyi gözlerden saklayan ve ayran gönüllü âşıkların heveslerini gidermelerini sağlayan bir araç haline geldiğini göstermektedir." *(Ekonomist,* sayı 1, sf. 83)

Bu baylar ve içinde bu türden yazıların bulunduğu bu dergiyi yayınlayan Rus Teknik Derneği hiç kuşkusuz kendilerini demokrasi yanlısı olarak görüyorlardır. Kendilerine gerçekte ne iseler o şekilde, yani feodaller, gericiler ve "ruhban sınıfının diplomalı uşakları" diye hitap edilmesini büyük bir hakaret sayacaklardır.

Burjuva ülkelerinde evlilik, boşanma ve gayrimeşru çocuklarla ilgili yasal düzenlemeler ve bu alanda işlerin nasıl yürüdüğü konusunda en ufak bir bilgisi olan herkes, burjuva demokrasisinin en demokratik cumhuriyetlerde bile, kadınlar ve evlilik dışı ilişki sonucu doğmuş çocuklar karşısında tam bir feodal tutum takınmış olduğunu görecektir.

Bu kuşkusuz Menşevikleri, Sosyalist Devrimcileri, anarşistlerin bir bölümünü ve Batı'daki benzer partileri demokrasi hakkında yaygara koparmaktan ve Bolşeviklerin demokrasiyi çiğnediğini iddia etmekten alıkoymayacaktır. Ama gerçek şu ki evlilik, boşanma ve evlilik dışı ilişkilerden doğmuş çocuklar gibi sorunlar bakımından tek tutarlı demok-

ratik devrim Bolşevik devrimdir. Üstelik bu, ülke nüfusunun yarısından fazlasının çıkarlarını doğrudan ilgilendiren bir süreçtir. Daha önce demokratik devrimler diye adlandırılan pek çok burjuva devrim gerçekleşmiş olmasına rağmen bu konuda hem gericiliğe ve feodalizme hem de mülk sahibi egemen sınıfların alışıldık ikiyüzlülüklerine karşı kararlı bir mücadele yürüten tek devrim Bolşevik devrimidir.

Bay Sorokin her on bin evlilik için 92 boşanmayı korkunç bir rakam olarak görüyorsa eğer, ya kendisi gerçek hayattan tamamen kopuk yüksek duvarlarla çevrili bir manastırda doğup büyümüştür ve hâlâ orada yaşıyordur (tabi böyle bir manastır varsa) ya da gericiliğin ve burjuvazinin çıkarları doğrultusunda gerçekleri çarpıtmaktadır. Burjuva ülkelerdeki toplumsal koşullardan biraz olsun haberdar olan herkes gerçek boşanma rakamlarının (kuşkusuz kilise ve yasalarca onaylanan boşanmalardan söz ediyoruz) çok daha yüksek olduğunu bilir. Bu bakımdan Rusya ile öteki ülkeler arasındaki tek fark, bizim yasalarımızın ikiyüzlülüğü ve kadın ile çocuğun aşağılanmasını kutsamayıp her türlü ikiyüzlülüğe, aşağılamaya karşı hükümet adına sistemli, açık bir savaş ilan etmiş olmasıdır.

Marksist derginin bu "eğitimli" modern feodallere karşı da savaşım vermesi gerekecektir. Bunların hiç de azımsanmayacak kadarı muhtemelen hükümetten ödenek almaktadır ve gençlerimizi eğitsinler diye hükümet tarafından görevlendirilmişlerdir. Oysa, cinsel sapıklar gençlerin eğitildiği kurumlarda yönetici olmaya ne kadar uygunsa bu baylar da ancak o kadar uygundur.

Rusya işçi sınıfı iktidarı alacak güçte olduğunu kanıtladı; ama henüz iktidarı kullanmayı öğrenemedi. Öğrenmiş olsaydı eğer, bu türden öğretmenleri ve eğitimli toplumun üyelerini çoktan burjuva "demokrasisinin" hâkim olduğu ülkelere nazikçe postalamış olurdu. Böylesi feodallerin hak ettikleri yer orasıdır.

Ama işçi sınıfı iktidarı kullanmayı da öğrenecektir; çünkü öğrenmeye isteklidir.

12 Mart 1922, Pod Znamenem Marksista sayı 3, imza: N. Lenin. Pod Znamenem Marksizma'daki metne uygun olarak yayınlanmıştır.

DİPNOT

1 Pod Znamenem Marksizma- Marksizmi ve ateizmi yayma amacıyla 1922 Ocağıyla 1924 Haziranı arasında Moskova'da yayınlanan felsefi ve sosvo-ekonomik bir dergi.

2 N.G. Çernişevski (1828-1889)- Rus devrimci-demokrat, Rus sosyal demokrasisinin sıra dışı öncülü, ekonomist, filozof ve yazar.

3 Halkçı Sosyalistler- 1906'da Sosyalist Devrimci Parti'nin sağ kanadından Halkçı Sosyalist İşçi Partisi'nin üyeleriydiler. Anayasal Demokratlarla blok kurulmasını savundular. Birinci Dünya savaşı sırasında sosyal-şovenist bir tutum takındılar.
1917 Şubatındaki burjuva demokratik devrimden sonra Halkçı Sosyalistle burjuva Geçici Hükümeti aktif bir biçimde destekleyerek bakanlıklarda görev yaptılar. Ekim Sosyalist Devriminden sonra Sovyet hükümetine karşı düzenlenen karşı-devrimci komplolara ve silahlı eylemlere katıldılar. Yabancı askeri müdahale ve iç savaş sırasında parti olarak varlıkları son buldu.

4 Joseph Dietzgen (1828-1888)- kendi başına diyalektik materyalizme ulaşan Alman tabakhane işçisi (sepici).

5 Bakınız: Engels, Göçmen Edebiyatı, Marx-Engels, Werke, Bd. 18, sf. 532. Dietz Verlag, Berlin.

6 Lenin bu ifadeyi tanınmış Rus hiciv yazarı M.Y. Soltikov-Şçedrin'in "Bir Şehrin Hikayesi" adlı eserinden almıştır.

7 Ekonomist- Rus Teknik Derneği Sanayi ve Ekonomi Şubesi tarafından 1921-1922 yıllarında Petrograd'da yayınlanan bir dergi.
Rus Teknik Derneği 1886'da St. Petersburg'da kurulan bir bilim topluluğuydu. Başka şehirlerde de şubeleri bulunan derneğin amacı, sanayinin kalkınmasına yardımcı olmak ve teknik bilgiyi yaygınlaştırmaktı.
Mühendisler ve teknisyenlerin yanı sıra büro çalışanları, avukatlar, tüccarlar ve sanayi işletmelerinin önceki sahiplerinden oluşan dernek üyelerinin büyük bölümü Ekim Devriminden sonra Sovyet iktidarına karşı düşmanca tavır takındılar. Dernek 1929'da kapatıldı.

Marksizmin temelleri, başlıca kavramları, sınıf mücadelesi bakımından önemi, yanlış anlaşılan kimi özellikleri hakkında Lenin'in kaleminden çıkmış bir dizi makaleden oluşan bu kitap, "yeni başlayanlar" için olduğu kadar, "derinlere inmek" isteyenler için de bir başvuru kaynağıdır. Tarihsel materyalizm, diyalektik, sınıf mücadelesi teorisi, Marksist ekonomi öğretisi, sosyalizm, proletaryanın sınıf mücadelesi taktikleri hakkında son derece yoğun bir özet içeren "ansiklopedik tarzda" yazılmış makalelerin yanı sıra, Marx ve Engels'in biyografilerine yer veriliyor. Marksizmin üç temel kaynağı, aydın oportünizmi, işçi sınıfının din konusundaki tutumu gibi konularda da Marx ve Engels'in temel görüşleri açıklanıp değerlendiriliyor.

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

ISBN 978-605-4834-44-0